

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2009

Katsauksen laatinut työryhmä:

Aakkula, Jyrki	(luku 6)
Ahlstedt, Jaana	(taitto, toimitus)
Jansik, Csaba	(luku 2.5)
Karhula, Timo	(luku 4.1)
Knuuttila, Marja	(luku 1.1)
Koikkalainen, Kauko	(luku 5)
Koivisto, Anu	(luku 2.4)
Latukka, Arto	(luku 4.4)
Miettinen, Antti	(luku 5)
Myyrä, Sami	(luku 4.2)
Niemi, Jarkko	(luku 2.3)
Niemi, Jyrki	(luku 2.1, 2.5, 3, yhteenveto, toimitus)
Rantala, Olli	(luku 4.3)
Rantamäki-Lahtinen, Leena	(luku 1.2)
Sipiläinen, Timo	(luku 4.2)
Tauriainen, Jukka	(luku 4.3)
Tuomisto, Jussi	(luku 2.2)
Turunen, Harri	(luku 4.1)
Vihinen, Hilikka	(luku 6)
Voutilainen, Olli	(luku 6)
Väre, Minna	(luku 1.3)

Kannen suunnittelu: Ben Rydman

Kansikuva: Albert Edelfelt, *Haravatyttö* (1886). Ateneumin taidemuseo

Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto/Jukka Romu

Albert Edelfelt (1854–1905) oli yksi merkittävistä suomalaisista taidemaalareista ja taide-elämän vaikuttajista. Hänet tunnetaan niin historiamaalauksistaan, kansankuvauksistaan kuin muotokuvistaan, jotka omana aikanaan niittivät Suomelle mainetta ja kunniaa myös ulkomailla. Monet Edelfeltin maalauksista syntyivät harjoitelmina hänen valmistellessaan suurempaa teosta. Tämä hempeä *Haravatyttö*-maalauk (öljy, puulle) vuodelta 1886 on lähikuva nuoresta työstä, joka on yksityiskohta vähemmän tunnetusta Elokku-nimisestä elonkorjuumaalauksesta.

Taloustutkimus

JULKAISUJA 109

Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2009

Jyrki Niemi ja Jaana Ahlstedt (toim.)

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
Agrifood Research Finland
Economic Research
PUBLICATIONS 109

ISBN 978-951-687-149-6
ISSN 1458-2996

Copyright
MTT Taloustutkimus

Julkaisija
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
<http://www.mtt.fi/mttl>

Jakelu ja myynti
MTT Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki
puh. (09) 560 80, telekopio (09) 563 1164
e-mail: julkaisut@mtt.fi

Painatus
Vammalan Kirjapaino Oy 2009

Esipuhe

MTT taloustutkimus julkaisee vuosittain Suomen maataloutta ja maaseutuelinkeinoja koskevan tilannekatsauksen, joka luo läpileikkauksen edellisvuoden tapahtumiin, pureutuu ajankohtaisiin elinkeinoja koskeviin haasteisiin ja luotaa tulevaa viimeisimmän tilastotiedon valossa. Katsausta on julkaistu eri formaatissaan jo vuodesta 1979 lähtien ja se on lunastanut nykymuodossaan paikkansa maa- ja elintarviketalouden sekä laajemmin maaseudun vuosiraporttina toimialasta kiinnostuneille.

Maataloustuotteiden hinnoissa tapahtuneet suuret ja äkilliset vaihtelut ovat syystä puhuttaneet alan toimijoita viime aikoina. Vuoden 2008 alussa viljan hinnat olivat maailmalla huippulukemissa, mutta putosivat rajusti vuoden loppupuoliskolla. Myös maitotuotteiden maailmanmarkkinahinnat tulivat vuoden 2008 aikana nopeasti alas parin vuoden takaisista huippunoteerauksista. Tuottajahintojen pudotus toteutui suhteellisen nopeasti, kun taas panoshintojen tasaantuminen oli hitaampaa ajoittuen vahvemmin loppuvuodelle erityisesti raakaöljyn hinnan pudotessa ja globaalin talouden hiipuessä. Kesällä huoleksi nousikin maataloustuotannon kannattavuuden romahtaminen kohonneiden tuotantokustannusten ja heikohkojen satonäkymien myötä.

Maatalouspolitiikan saralla vuosi oli aktiivinen. Alkuvuodesta pohdittiin Etelä-Suomen kansallisen 141-tukiratkaisun vaikutuksia, minkä jälkeen keskustelun valtasi vuodelle 2008 ajoitettu EU:n maatalouspolitiikan terveystarkastus. EU:n maatalousministerit päättivät marraskuussa 2008 EU:n yhteisen maatalouspolitiikan päälinjoista vuoteen 2013 saakka. Suomen kannalta keskeisiä kysymyksiä olivat maidon kiintiöjärjestelmän päättymisen vaikutusten lieventäminen ja tuotantosidonnaisten tukien jatkuminen.

Terveystarkastuksessa sovittiin myös varojen siirtämisen kasvattamisesta suorista tuista maaseudun kehittämistoimenpiteisiin. Nämä kehittämistoimenpiteet liittyvät ilmastonmuutokseen, vesiensuojeluun, uusiutuvaan energiaan ja maitosektoriin. Kotimainen keskustelu maatalouden ympäristöpolitiikasta kävi vuoden 2008 aikana erityisen vilkkaana ja sen myötä rakennettiin tahtotilaa kohti kohdennetumpaa ja siten tehokkaampaa ympäristötukijärjestelmää.

Käsillä olevan julkaisun erityisteemoissa tarkastellaan maaseudun yrittäjyyttä elinkeinoissa toimivien ihmisten kautta. Niissä pureudutaan muun muassa maatalous- ja maaseutuyrittäjän hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin ja jaksamisen haasteisiin. Lisäksi tarkastellaan uuden toimintamallin käyttöönottoa maatalouden ympäristöhyötyjen tuottamisessa ja haittojen vähentämisessä.

MTT:n puolesta esitän parhaimmat kiitokset julkaisun toimittaneille prof. Jyrki Niemelle ja tutkimussihteerille Jaana Ahlstedtille sekä julkaisun kirjoittamiseen osallistuneille asiantuntijoille.

Helsingissä 13. päivänä maaliskuuta 2009

Pasi Rikkinen
Yksikön johtaja
MTT taloustutkimus

Sisällysluettelo

Yhteenveto	5
1. Maatalouden toimintaympäristö	8
1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana	8
1.2. Maaseudun yrittäjyys	12
1.3. Suomalainen maatila	16
2. Maatalous- ja elintarvikemarkkinat	23
2.1. Maailmanmarkkinoiden kehitys	23
2.2. Peltokasvituotanto	24
2.3. Kotieläintuotanto	29
2.4. Puutarhatuotanto	34
2.5. Elintarvikemarkkinat	38
3. Maatalouspolitiikka	45
3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka	45
3.2. Kansallinen tuki	48
4. Maatalouden taloudellinen tila	52
4.1. Maataloustulo	52
4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys	53
4.3. Maatalous- ja puutarhayritysten tulos- ja kannattavuuskehitys	56
4.4. Kannattavuuserot maatalous- ja puutarhayrityksissä	60
5. Maatalous ja ympäristö	65
5.1. Maatalouden ympäristövaikutukset	65
5.2. Maatalouden ympäristöohjaus	68
5.3. Maatalouden ympäristötuki vuosina 2007–2013	68
5.4. Vesiensuojelun suuntaviivat	70
5.5. Puheenaiheita vuonna 2008 ja tulevaisuuden näkökulmia	71
6. Maaseutu- ja aluepolitiikka	75
6.1. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma ja sen rooli Suomen maaseutupoliitikassa	75
6.2. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman sisältö	77
6.3. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma suhteessa maaseudun nykytilaan ja tulevaisuuteen	81
Liitetaulukot	88

Erityisteemat

Nainen muuttuvassa maatilataloudessa	20
Yhteisen maatalouspolitiikan terveystarkastus ja Suomi	50
Maatalousyrittäjien henkinen hyvinvointi ja jaksaminen	62
Tarjouskilpailut ympäristöhyötyjen tuottamisessa	73
Green Care: hyvinvointia ihmisille, mahdollisuuksia maaseutuyrityksille	84

YHTEENVETO

Kansainvälisillä maataloustuotemarkkinoilla on eletty viimeisten kahden vuoden aikana nopeiden muutosten aikaa. Tapahuneet suuret ja äkilliset maataloustuotteiden hinnannousut ovat yllättäneet kaikki markkinaosapuolet.

Vuosi 2008 jää mieleen hurjien muutosten vuotena erityisesti viljamarkkinoilla. Alkuvuodesta viljasta maksettiin maailmalla parhaimmillaan yli tuplasti edellisvuosiin verrattuna. Vuoden 2008 puolivälin jälkeen viljan hinnat kuitenkin putosivat rajusti ja joulukuussa 2008 oltiin alimmalla tasolla kahteen vuoteen. Myös maitotuotteiden maailmanmarkkinahinnat ovat tulleet nopeasti alas parin vuoden takaisista huippunoteerauksista. Joulukuuhun 2008 mennessä dollarihinnat olivat laskeneet vuoden 2007 tasolta noin 40–50 %.

Markkina- ja hintariskit kasvavat

Maailmanmarkkinoilla tapahtuvien hintamuutosten taustalla on sekä satunnaisia että rakenteellisia syitä. Poikkeuksellisten sääolojen aiheuttamat sato- ja tuotosvaihtelut tärkeillä maataloustuotantoalueilla selittävät ison osan hintamuutosten äkillisyydestä ja suuruudesta.

Eteläisen pallonpuoliskon kuivuus pienensi satoja ja nosti hintoja vuosien 2007–2008 aikana. Kohonneet hinnat puolestaan lisäsivät viljelyaloja ja sen myötä maailmalla korjattiin vuonna 2008 ennätyksellisen suuri viljasato, mikä painoi viljan maailmanmarkkinahintoja alas vuoden 2008 loppupuoliskolla.

Maataloustuotteiden hintoihin ja hintaodotuksiin on vaikuttanut viime vuosina myös viljan kysynnän kasvu biopolttoaineiden raaka-aineeksi. Ruoan kysynnän vahvistumisessa maailmalla on puolestaan kysymys pitkän aikavälin kehityksestä ja se tulee edel-

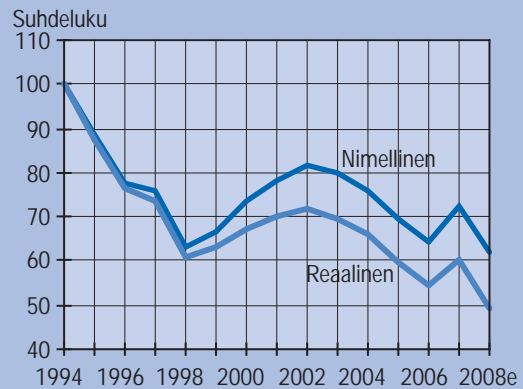
leen jatkumaan. Kansainvälisen taloustaantumien odotetaan tosin heikentävän ruoan kysynnän globaalia kasvua lähivuosina.

Viljan tuotantomäärien ja tarjonnan voimakkaat vaihtelut sekä niiden aiheuttamat suuret hintavaihtelut ovat tulleet jädäkseen. Pienetkin viestit satonäkymien muutoksista heijastuvat nopeasti hintoihin. Ilmaston lämpeneminen lisää omalta osaltaan säävaihteluita ja äärimmäisiä sääoloja. Samaan suuntaan vaikuttaa myös se, että suojaverkkona perinteisesti toimineita EU:n markkinainterventioita on karsittu ja tultaneen edelleen karsimaan.

Tämän myötä elintarvikealan yritysten markkinariskit kasvavat sekä tuotteiden myynneissä että tarvikkeiden kuten raaka-aineiden hankinnoissa. Samalla vastuu markkinariskien hallinnasta on siirtymässä yhä enemmän valtiolta markkinoiden itsensä ja niillä toimivien yritysten tehtäväksi.

Maataloustulo laski lähes 15 prosenttia

Maailmanmarkkinoiden hintamuutokset ovat heijastuneet myös Suomeen. Tuotajahintojen nousun myötä maa- ja puutarhataloussektorin maataloustulo kohosi vuonna 2007 ensimmäisen kerran sitten

Maataloustulon kehitys Suomessa 1994–2008.

vuoden 2002 jälkeen, mutta kääntyi tuotantopanoshintojen nopean nousun siivittämänä uudelleen laskuun vuonna 2008.

Maataloustulo laski vuonna 2008 lähes 15 %. Voimakkaasta laskusta johtuen vuoden 2008 maataloustulo oli koko EU-jäsenyyssajan alhaisin.

Maataloustuotantoa harjoitti Suomessa vuonna 2008 runsaat 65 000 maatilaa. Maatilojen määrä on vähentynyt EU-jäsenyyssajana keskimäärin lähes 3 %:n vuosivauhdilla. Kansalliseen tukeen tehtyjen muutosten vuoksi pieniä sikatalousyrittäjiä luopui tuotannosta vuoden 2008 aikana poikkeuksellisen paljon.

Elintarvikkeiden hinnat nousseet

Elintarvikkeet kallistuivat Suomessa vuoden 2008 aikana 8,6 %. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 4,1 %, joten elintarvikkeiden hintakehitys oli selvästi keskimääräistä inflatiokehitystä nopeampaa.

Elintarvikkeiden hintakehitystä pitkällä aikavälillä tarkasteltaessa voidaan kuitenkin todeta ruoan hinnan nousseen yleisen kuluttajahintakehityksen mukaisesti. Vuodesta 1995 vuoteen 2008 ruoan hinta kallistui nimellisesti 25,2 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi nousi samassa ajassa 24,4 %, joten ruoan reaalin hinta oli vuonna 2008 kutakuinkin vuoden 1995 tasolla.

Vuonna 2008 korotuksia hintoihin aiheuttivat sekä raaka-aineiden kuten viljan, lihan ja maidon kallistuminen että teollisuuden ja kaupan kasvaneet kustannukset. Suomessa korotuspaineita lisäsi myös se, ettei elintarviketeollisuus ollut päässyt pitkään aikaan korottamaan hintojaan, vaikka energian hinta ja työvoimakustannukset olivat nousseet. Erityisesti maito- ja leipomotuotteiden hinnat nousivat.

Vuonna 2009 elintarvikkeiden hintojen odotetaan laskevan, sillä viljan ja muiden elintarviketeollisuuden raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat lähtivät selvään laskuun vuo-

den 2008 loppupuolella. Lisäksi ruoan arvonlisävero alenee Suomessa lokakuussa 2009 viidellä prosenttiyksiköllä 17 prosentista 12 prosenttiin.

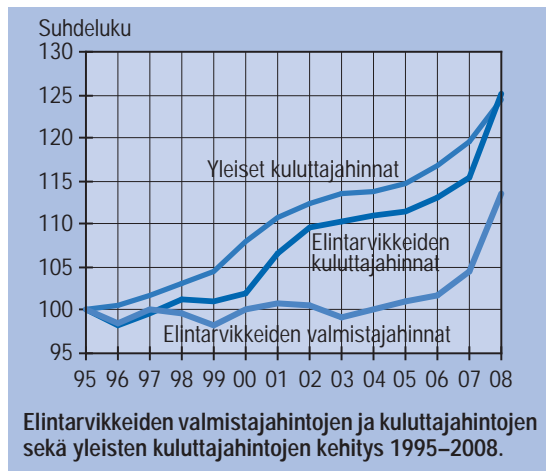
Suomalaisen elintarviketiennin kasvu hidastui vuonna 2008. Elintarvikkeita viedtiin Suomesta yhteensä 1 401 milj. euron arvosta, mikä on 7 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Tuonnin kasvu sen sijaan kiihtyi. Elintarvikkeita tuotiin Suomeen 3 585 milj. euron arvosta, mikä on edellisvuoden tuontia lähes 15 % enemmän.

Elintarvikekaupan alijäämä laajeni runsaalla 369 miljoonalla eurolla. Tuonnin osuus suomalaisten elintarvikekulutuksesta on jo noin 30 %.

EU:n maatalouspolitiikka muuttuu

EU:n maatalousministerit päättivät marraskuussa 2008 yhteisen maatalouspolitiikan uudistamisesta, jota myös terveys-tarkastukseksi kutsutaan. Päätös on jatkoa edellisille uudistuksille ja linjaukselle lisätä EU:n maatalouden markkinasuuntautuneisuutta.

Uudistuksen tavoitteena on jatkaa maataloustuen irrottamista tilan tuotantomäärästä ja purkaa olemassa olevia tuotantorajoitteita, jotta viljelijät voivat vastata paremmin markkinoiden kysyntään. Lisäksi tavoitteena on lisätä varojen siirtoa maatalouden suorista tuista maaseudun

kehittämisen rahoittamiseen.

Suomen kannalta uudistuksen keskeisiä asioita ovat maitokiintiöjärjestelmän alajaon liittyvät toimet sekä tuotantosidonnaisten tukien maksamisen mahdollisuudet. EU:n kokonaan rahoittamien CAP-tukien kokonaismäärä säilyy Suomessa uudistuksen myötä nykyisellä tasolla eli 565–570 miljoonassa eurossa vuodessa.

Haasteeksi Suomelle muodostuu toteuttaa terveystarkastus yhdessä kansallisten tukien kanssa niin, että kannattavan tuotannon edellytykset voivat säilyä. Uudistuksen toimeenpanosta ja kohdentamisesta eri tuotantosuunnille päätetään vuoden 2009 aikana.

Maaseutupolitiikalle uusi kokonaisuohjelma

Maaseutupolitiikan asialistaa hallitsi vuonna 2008 järjestyksessä viidennen maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman valmistelu. Ohjelman tavoitteena on vaikuttaa siihen, että maaseudulla olisi yleisesti hyvä elää ja

tehdä työtä. Samalla pyritään siihen, että maaseudun voimavarat ja mahdollisuudet tukisivat entistä paremmin koko maan hyvinvointia ja kilpailukykyä.

Uuden kokonaisuohjelman sisältö on erittäin monitahoinen. Se sisältää kattavan kuvauksen suomalaisen maaseudun tilasta ja sen kehittämisen haasteista. Verrattuna aiempien maaseutupoliittisten kokonaisuohjelmien sisältöihin uudessa ohjelmassa on joitakin uusia tai painoarvoltaan kasvaneita asiakokonaisuuksia. Näitä ovat harvaan asutun maaseudun haasteiden voimakkaampi esille tuonti, kansalaistoiminnan edellytysten vahvistaminen, kuntien ja kylien välisen suhteen merkitys, osaminen ja työvoiman saatavuus, luonto- ja maisemapalvelut, kaivosteollisuus, ilmastomuutoksen hillitseminen, bioenergian tuotanto, kansainvälisen toiminnan olemainen lisääntyminen ja lisääminen.

Myös maaseutupolitiikan hallinnan (governance) kehittämistä ja vahvistamista korostetaan uudessa ohjelmassa aiempaa enemmän.

Aktiivimaatilojen lukumäärä ja maataloustulo vuosina 1994–2008.

	Maatiloja kpl	Muutos ed. vuodesta, %	Muutos vuodesta 1994, %	Maataloustulo vuoden 2008 hinnoin, milj. €	Indeksi 1992–94 keskiarvo: 100
2008	65 282	-2,3	-37	869	53
2007	66 821	-2,8	-35	1 063	65
2006	68 766	-0,5	-33	964	59
2005	69 088	-2,8	-33	1 059	65
2004	71 100	-1,3	-31	1 172	72
2003	72 000	-1,9	-30	1 229	76
2002	73 386	-2,7	-29	1 271	78
2001	75 384	-3,2	-27	1 239	76
2000	77 896	-5,2	-24	1 189	73
1999	82 142	-4,1	-20	1 121	69
1998	85 690	-3,0	-17	1 073	66
1997	88 370	-3,2	-14	1 304	81
1996	91 281	-4,5	-11	1 353	84
1995	95 562	-7,2	-7	1 549	96
1994	103 000 ¹			1 769	109

¹ MTT Taloustutkimuksen arvio

Lähteet: MTT Taloustutkimuksen kokonaislaskelma, MMM:n tukirekisteri.

1. MAATALOUDEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

1.1. Maa- ja elintarviketalous kansantalouden osana

Elintarvikkeiden ja juomien kulutusmenot ovat Suomessa yhteensä 19,0 mrd. euroa vuodessa. Kotiin hankittujen elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien osuus (10,9 mrd. euroa) kotitalouksien kulutusmenoista on 12 %. Tulojen kasvaessa välttämättömien elintarvikemenojen osuus kulutusmenoista on supistunut. Kun myös alkoholijuomat ja kodin ulkopuolella tapahtuva ruokailu huomioidaan, on elintarvikemenojen osuus 22 %. Ulkona tapahtuvan ruokailun osuus on noin 6 % kulutusmenoista.

Kun elintarviketalouden rahavirtaan sisällytetään yksityisen ja julkisen kokonaiskulutusmenojen lisäksi elintarvikkeiden vienti sekä maataloustuotantoon liittyvät tuet, on elintarviketaloudessa vuosittain liikkuvien rahavirtojen yhteenlaskettu arvo noin 22,7 mrd. euroa. Tämä vastaa 11 %:ia Suomen bruttokansantuotteesta (BKT).

Maa- ja puutarhatalouden tuotanto

Maa- ja puutarhatalouden tuotannon bruttoarvo on kansantalouden tilinpidon mukaan noin 6,3 mrd. euroa, kun tuki otetaan huomioon tuotoksessa. Ostopanosten

osuus tuotannon bruttoarvosta on yli puolet eli 3,2 mrd. euroa. Tästä tuontituotteiden osuus on noin 0,3 mrd. euroa.

Maa- ja puutarhataloudessa syntynyt arvonlisäys BKT:hen oli vuonna 2007 runsaat 3,1 mrd. euroa. Tämä vastaa 1,9 % kaikkien toimialojen yhteenlasketusta BKT:stä. Maa- ja puutarhatalouden BKT-osuus on vuosien mittaan selvästi pienentynyt, sillä tuotannon kasvu muilla sektoreilla on ollut alkutuotantoa selvästi nopeampaa.

Elintarvikkeiden jalostus

Elintarviketeollisuuden tuotannon bruttoarvo oli 9,6 mrd. euroa ja arvonlisäys 2,5 mrd. euroa vuonna 2007. Tämä on 1,6 % kansantalouden vastaavasta arvonlisäyksestä ja runsaat 7 % teollisuuden koko arvonlisäyksestä.

Elintarviketeollisuus on raaka-ainevaltaista, sillä ostopanosten osuus on yli 70 % tuotannon bruttoarvosta. Teollisuus hankkii tarvitsemansa raaka-aineet pääosin kotimaiselta maa- ja puutarhataloudelta. Merkittävä osa elintarviketeollisuutta onkin kuljetuskustannusten takia riippuvainen kotimaisesta raaka-aineesta. Tuotannossa käytettyjen tuontituotteiden arvo on noin 1 mrd. euroa.

Elintarviketeollisuus on elektroniikka-, metsä- ja metalliteollisuuden ja koneiden valmistuksen jälkeen Suomen viidenneksi suurin teollisuudenala sekä tuotannon bruttoarvolla että arvonlisäyksellä mitattuna. Päätoimialat arvonlisäyksellä mitattuna ovat lihanjalostus, leipomoala, juomateollisuus ja maidonjalostus.

Kotimaisen jalostuksen uhkana on elintarvikkeiden tuonti. Markkinoiden avautuminen ja kaupan hankintojen tehostuminen ovat kasvattaneet elintarvikkeiden tuontia. Koko elintarviketuonnin (2,9 mrd. euroa) osuus elintarvikelukutuksesta on noin 30 %.

Elintarvikkeiden ja juomien kokonaiskulutusmenot, milj. euroa.

	2006	2007	%-muutos
Yhteensä	17 899	18 964	6
Elintarvikkeet	9 278	9 892	7
Alkoholittomat juomat	933	970	4
Alkoholijuomat	2 771	2 904	5
Ravitsemuspalvelut	4 917	5 198	6

Lähde: Tilastokeskus, kansantalouden tilinpito.

Elintarvikkeiden kotimainen kauppa

Alkutuotannon ja jalostuksen ohella kaupan osuus elintarvikeketjussa on merkittävä. Elintarvikkeet vaativat käsittelyä, mikä nostaa työ kustannusten osuutta kaupassa. Elintarvikkeiden tukku- ja vähittäiskaupaportaan osuus kuluttajien elintarvikemenoista on kaikkiaan noin 2,8 mrd. euroa. Tämän päälle tulee vielä maatalous- ja muu elintarviketuotantoon liittyvä kauppa.

Kotimainen elintarvikekauppa perustuu ketjuuntuneeseen tukku- ja vähittäiskauppaan, jossa tavaranhankinta on keskitetty. Se ei ole samaan tapaan riippuvainen kotimaisesta alkutuotannosta kuin kotimainen elintarviketeollisuus.

Kaupan asema elintarvikeketjussa suhteessa kotimaiseen raaka-ainetuotantoon ja elintarviketeollisuuteen onkin vahvistunut. Kauppa pystyy kilpailuttamaan kotimaista elintarviketeollisuutta erittäin tehokkaasti sekä keskenään että ulkomaisten yritysten kanssa.

Elintarvikekauppa on edelleen pitkälti kotimaisten ketjujen käsissä. Saksalaisen ruokaketju LIDL:n tulo Suomen markkinoille vuonna 2002 lisäsi elintarvikekaupan hintakilpailua. Tehostuva ja kansainvälistyvä elintarvikekauppa mittaakin elintarvikkeiden kotimaisuuden arvon ja merkityksen.

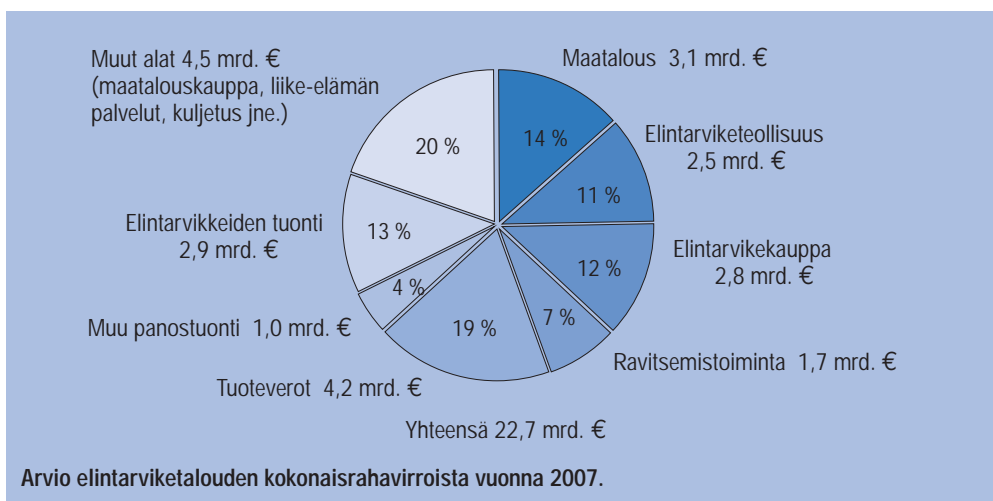
Elintarvikkeiden ulkomaankauppa

Elintarvikkeiden tuonnin arvo oli 2,9 mrd. euroa vuonna 2007. Tämä on noin 5 % koko tuonnin arvosta. Viennin arvo 1,3 mrd. euroa oli vajaa 2 % koko viennin arvosta. Vuonna 2008 sekä elintarvikkeiden tuonti että vienti kasvoivat. Elintarvikesektorin ulkomaankaupan kauppasetta heikentää edelleen muiden tuontipanojen, kuten polttoaineiden ja erilaisten kemikaalien, tuonti.

Osa elintarviketuonnista on sellaisia alkutuotannon tuotteita, joita ei voida tuottaa Suomessa tai joiden kotimainen tuotanto ei ole riittävää. Osa tuontituotteista jalostetaan edelleen elintarvikkeiksi kotimaassa. Ristikkäiskaupan eli samankaltaisten tuotteiden, kuten juustojen, juomien ja makeisten, osuus ulkomaankaupassa on lisääntynyt. Viennistä osa on jalostamattomia tai vähän jalostettuja maatalousraaka-aineita, lihaa, viljaa ja voita.

Elintarviketalouden verot ja tuet

Valtio toimii elintarvikeketjussa kantaen veroja ja ohjaten tukea maatalouteen. Elintarvikkeilta ja juomilta kannettavien verojen kertymä oli 4,2 mrd. euroa vuonna 2007. Elintarvikkeiden arvonnäisäveron kertymä on vuositasolla noin 1,6 mrd. euroa ja al-

koholijuomien 0,5 mrd. euroa. Ravintola- palvelujen 22 %:in arvonlisäveron kertymä on 1,1 mrd. euroa ja alkoholijuomaveron noin 1 mrd. euroa vuodessa. Lisäksi veroa kannetaan virvoitusjuomilta ja juomapakkauksilta.

Kulutuksen kasvu lisää arvonlisäverotuloja. Alkoholiverotuloon vaikuttavat kulutuksen ohjaamiseksi tehdyt veromuutokset. Elintarvikkeista kannettava 17 %:n arvonlisävero on korkea EU-maiden keskimääräiseen verrattuna. Hallitusohjelmaan sisältyen veroa alennetaan 12 %:iin lokaussa 2009. Kauppa on luvannut viedä veroalen täysimittaisesti kuluttajahintoihin. Veroalennuksen vastustajat kuitenkin epäilevät alennuksen siirtymistä hintoihin.

Kun elintarvikkeilta kannettavien verojen lisäksi otetaan huomioon myös elintarvikeketjussa kannettavat energia-, polttoaine- ja tuloverot, niin kannettujen verojen määrä on yli kaksinkertainen ketjun saamaan tukeen, 2,2 mrd. euroa, nähden. Maatalouden eri tukimuodot ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia, EU:n ja kansallisin varoin rahoitettuja tai kokonaan kansallisin varoin rahoitettuja. EU:lta tukea tulee noin 0,8 mrd. euroa.

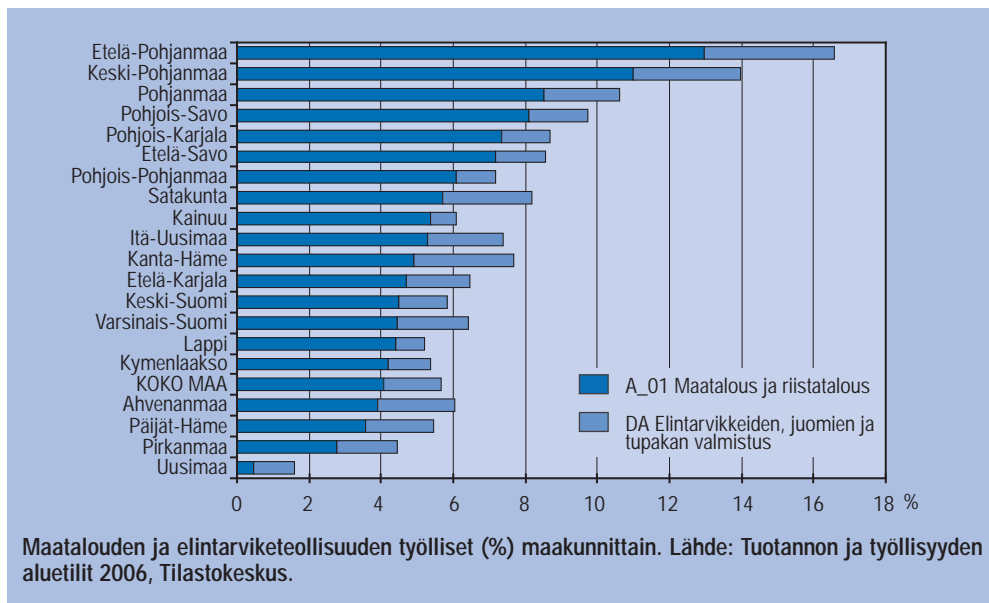
Elintarviketalouden kerrannaisvaikutukset

Maatalouden, elintarviketeollisuuden ja ravitsemispalveluiden lisäksi elintarviketuotantoon osallistuvat talouden muut alat. Elintarviketuotantoon välillisesti osallistuvien alojen osuus elintarviketalouden kokonaisrahavirroista on noin 4 mrd. euroa.

Elintarviketuotantoa palvelevista aloista keskeisiä ovat maatalouskauppa, kuljetusala sekä erilaiset liike-elämän palvelut. Käytännössä elintarviketuotannon vaikutukset ylittävät kaikille talouden aloille energia- tuotantoa sekä vesi- ja jätehuoltoa myöten. Yksistään maatalouden ostopanoskysynnästä johtuen arvonlisäystä syntyy muilla aloilla noin yhden miljardin euron edestä.

Elintarviketuotannon välillisiä vaikutuksia syntyy myös kulutuksen kautta kotitalouksien käyttäessä elintarviketuotannossa ansaittuja tuloja tavaroiden ja palvelujen hankintaan talouden eri aloilta. Tällöinkin kaupalla, kuljetuksella ja muilla palveluilla on keskeinen osuus. Samoin välillisiä vaikutuksia syntyy elintarviketuotantoon osallistuvien alojen investoinneista.

Kun myös elintarviketuotantoon osal-

listuvien maatalouden, elintarviketeollisuuden, elintarvikekaupan ja ravitsemispalveluiden välilliset vaikutukset otetaan huomioon, niin elintarviketalouteen liittyvän tuotannon osuus taloudesta nousee suuremmaksi kuin mitä yksittäisten alojen osuudet antavat ymmärtää.

Elintarvikeketjun työllisyysvaikutukset

Maatalouden työllisten määrä oli vuonna 2008 lähes 90 000 henkilöä eli 3,6 % työllisestä työvoimasta. Tilaluvun vähentyessä työllisten määrä on vähentynyt. Maatalouden etu työllistäjänä on siinä, että työpaikat sijoittuvat sinne, missä muuta tuotantoa on vähemmän.

Hankkimalla ostopanoksia maatalous työllistää noin 20 000 henkilöä. Toisin kuin maataloudessa, nämä työpaikat sijoittuvat yleensä muualle kuin varsinaiselle maaseudulle, eli taajamiin ja kuntakeskuksiin.

Elintarviketeollisuus työllistää noin 36 000 henkilöä. Suurin osa elintarvikkeita jalostavasta noin 1 800 yrityksestä on pieniä ja keskisuuria alle 250 hengen yrityksiä, joten muutaman suuren yrityksen merkitys elintarviketeollisuuden työllisyydelle on

keskeinen. Suuret elintarvikeyritykset työllistävät yli puolet alan työllisistä.

Osa yrityksistä jalostaa paikallisia raaka-aineita, jolloin jalostuksenkin työpaikat sijoittuvat maaseudulle lähelle alkutuotantoa. Tuotannon keskittäminen harventaa kuitenkin toimipaikkojen ja työllisten lukumäärää, etenkin suuremmissa yrityksissä. Osa pienemmistä elintarvikeyrityksistä, esimerkiksi leipomot, hyödyntää paikallista kysyntää.

Elintarviketeollisuus työllistää välillisesti pakkaus- ja kuljetusalalla, tukkukaupassa sekä erilaisissa liike-elämän palveluissa. Yhdessä maatalous ja elintarviketeollisuus työllistävät vajaat 200 000 henkeä.

Samalla kun työpaikat alkutuotannossa ja jalostuksessa vähenevät, ravitsemispalvelujen ja kaupan työpaikat lisääntyvät. Ravitsemispalvelujen työllisten määrä on 62 300 henkilöä ja elintarvikekaupan yli 50 000 henkilöä. Ravitsemispalvelujen ja kaupan työpaikat keskittyvät sinne, missä elintarvikkeiden kysyntä on suurin eli eteläiseen Suomeen ja asutuskeskuksiin.

Kun myös ravitsemispalvelujen ja elintarvikekaupan työllistävä vaikutus muilla aloilla huomioidaan, niin elintarvikesektori työllistää lähes 300 000 henkilöä.

Maatalouden ja elintarviketeollisuuden bruttokansantuoteosuus, perushintaan (käyvin hinnoin).

Vuosi	0	010, 014	DA	010, 014	DA
	Toimialat yhteensä	Maatalous ja siihen liittyvät palvelut ¹	Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus	Maatalous ja siihen liittyvät palvelut	Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus
	milj. €	milj. €	milj. €	%	%
2007	156 912	3 077	2 484	1,9	1,6
2006	145 023	2 890	2 324	2,0	1,6
2005	136 423	2 818	2 333	2,0	1,7
2004	132 516	2 715	2 295	2,0	1,7
2003	126 530	2 753	2 369	2,1	1,9
2002	125 615	2 908	2 362	2,3	1,9
2001	122 484	2 850	2 207	2,3	1,8
2000	115 154	2 755	1 818	2,3	1,6
1999	106 213	2 467	2 097	2,3	2,0

¹ Tuotannontekijähintaan.

Lähde: Kansantalouden tilinpito 1999–2007 ennako, Tilastokeskus.

1.2. Maaseudun yrittäjyys

Maaseudun pienyritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: maa- ja metsätaloutta harjoittaviin perustuotantotiloihin, monialaisiin tiloihin ja ilman maatilakyltöntä toimiviin pienyrityksiin. Yhteensä maaseudulla arvioitiin vuonna 2007 olevan runsaat 137 600 pienyritystä, joista 33 % oli perustuotantotiloja, 17 % monialaisia tiloja ja 50 % muita pienyrityksiä. Nousukauden aikana maaseudun muiden pienyritysten määrä ja suhteellinen osuus on hienokseltaan kasvanut ja perustuotantotilojen määrä laskenut. Vuonna 2007 perustuotantotiloja oli noin 45 000.

Monialaiset tilat

Tiloja, jotka harjoittivat vuonna 2007 maatalouden ohella muuta yritystoimintaa, oli 23 200, eli 34 % suomalaisista tiloista oli monialaisia. Muun yritystoiminnan harjoittaminen on perinteisestikin ollut yleistä viljelijöiden keskuudessa, mutta 1990-luvulla ja 2000-luvulla uutta toimintaa on aloitettu erityisen vilkkaasti. Muun yritystoiminnan aloittaminen liittyy usein tilan toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin; tuotteille ja palveluille on muodostunut uutta kysyntää, toisaalta maatalouden haasteet ovat saaneet viljelijäperheet hakemaan uusia toimeentulon lähteitä. Uutta toimintaa on perustettu erityisesti palvelualoille.

Monialaisten tilojen yritysjoukon sisällä on ollut melkoista vaihtuvuutta. Noin 60 % niistä tiloista, jotka olivat monialaisia vuonna 2005, oli harjoittanut muuta yritystoimintaa vähintään viisi vuotta, ja noin 15 % tiloista oli aloittanut vuoden 2003 jälkeen. Vuonna 2007 monialaisia tiloja oli lukumääräisesti eniten Etelä-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa. Suhteellisesti eniten monialaisia tiloja löytyi Uudeltamaalta, Lapista ja Ahvenanmaalta, vähiten Pohjois-Savosta ja Pohjois-Pohjanmaalta.

Tilat toimivat lukuisilla eri toimialoilla. Suurin osa (70 %) tiloista toimi palvelualoilla vuonna 2007. Palvelualoihin kuuluvia toimialoja ovat mm. maatilamatkailu, urakointi sekä kuljetus- ja kiinteistöalan palvelut. Viime vuosina erityisesti uusiutuva energiaa tuottavien monialaisten tilojen määrä on kasvanut ja suurimmaksi teollisuuden toimialaksi onkin noussut energiantuotanto.

Yli kolmannes monialaisista tiloista harjoittaa useampaa kuin yhtä maatalouden ulkopuolista toimialaa. Muu yritystoiminta on suurimmalla osalla tiloista tiivissä kytköksessä maatalouteen siten, että tilan kalustoa, rakennuksia, aluetta tai tuotteita käytetään yritystoimintaan ja tilan haltija, puoliso, perheenjäsen tai ainakin yksi tilayhtymän osakas osallistuu siihen. Tällaisia maatalouden kanssa yhteisiä resursseja käyttävää yritystoimintaa harjoitti kaikkiaan 79 % suomalaisista monialaisista tiloista. Valtaosalla (65 %) tiloista muu-

Suomalaiset maaseutuyritykset vuosina 2000–2007.

Vuosi	2000	2002/2003	2004/2005	2007	muutos 2000–2007, %
Yhteensä	136 400	130 400	131 500	137 600	1
Perustuotantotilat	58 000	50 150	45 200	45 000*	–22
Monialaiset tilat	21 800	23 550	24 300	23 200	6
Ilman maatilataustaa toimivat yritykset	56 600	56 700	62 000	69 400 ^e	23

^e MTT taloustutkimuksen ennakoarvio, * puutarhayritykset mukana

Lähteet: MMMtike. Maaseudun pienyritysrekisteri (www.mtt.fi/pienyritysrekisteri).

ta yritystoimintaa verotetaan yhdessä maatalouden kanssa maatilatalouden verolain alaisena.

Tiloilla harjoitettava muu yritystoiminta on luonteeltaan usein melko pienimuotoista. Noin 40 %:lla tiloista yritystoiminnan liikevaihto oli alle 10 000 euroa, toisaalta 15 % prosentilla tiloista muun yritystoiminnan liikevaihto ylitti 100 000 euroa vuonna 2007. Muu yritystoiminta työllisti noin 22 300 henkilötyövuotta 2007. Suurimman osan työstä tekevät edelleen vilje-

lijäperheet itse, mutta ulkopuoliset työntekijät ovat kasvattaneet merkitystään.

Monialaisten tilojen suhteellinen osuus kaikista tiloista on kasvanut viime vuosina Euroopassa. EU-alueen maataloista noin 12 % on monialaisia. Monialaisuus on yleistä Pohjois- ja Länsi-Euroopassa, mm Suomessa, Norjassa, Ranskassa ja Iso-Britanniassa on tilalukuun suhteutettuna paljon monialaisia tiloja. Se on vähemmän yleistä erityisesti Itä- ja Etelä-Euroopan maissa.

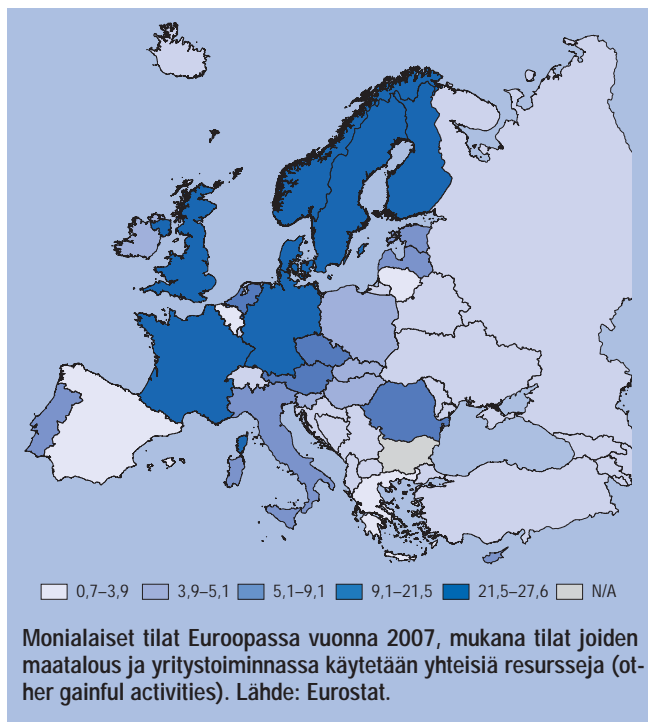
Monialaisten tilojen määrä vuosina 2000, 2003, 2005 ja 2007.

Toimiala	2000	2003	2005	2007
Monialaisia tiloja yhteensä	21 838	23 551	24 295	23 179
<i>Muu alkutuotanto kuin maa- ja metsätalous</i>	744	1 328	1 815	1 505
Kalojen, rapujen yms. viljely tilalla	112	102	64	120
Turkistarhaus	632	647	510	505
Porotalous	*	423	574	471
Kalastus	*	156	144	191
Muu alkutuotanto	*	*	523	218
<i>Teollisuus</i>	4 786	4 140	3 753	4 774
Elintarvikkeiden jalostus	1 065	846	684	620
Muiden tuotteiden jatkojalostus	134	78	152	140
Puun jatkojalostus	1 349	1 134	889	1 122
Käsityöt	274	337	277	413
Uusiutuvan energian tuotanto	648	701	820	1 286
Turpeen tuotanto	311	267	217	286
Metallituotteiden valmistus	625	580	541	700
Muu valmistus	380	197	173	207
<i>Rakentaminen**</i>	*	697	881	1 043
<i>Kauppa</i>	1 056	1 234	1 299	1 299
<i>Palvelut</i>	15 019	16 143	16 547	14 470
Matkailu, majoitus, virkistyspalvelut	2 272	2 041	1 865	1 627
Urakointi	8 880	9 039	10 013	8 539
Hoito- ja hoivapalvelut	263	249	234	309
Kuljetus	1 055	1 083	833	782
Liike-elämää palveleva toiminta	*	736	680	661
Hevostalouden palvelut (tallipaikkojen vuokraus, hevosten valmennus)	*	717	734	882
Kiinteistöhoito, siivous ja ympäristönhoitopalvelut	*	*	264	190
Muut palvelut	2 549	2 278	1 924	1 480
Muut	233	*	*	88

* Toimialaluokitus osittain erilainen, kyseistä toimialaa ei kysytty ko. vuonna.

** Raivaus, purku ja pohjarakentaminen luettu koneurakointiin.

Lähde: Tike.

Maaseudun muut yritykset

Vuonna 2004 Maaseudun pienyritysrekisteriin tilastoituja yrityksiä oli kaikkiaan noin 69 600, joista noin 62 000 toimi ilman maatilakyltöntä. Vuonna 2007 ilman maatilakyltöntä toimivia yrityksiä arvioitiin olevan noin 69 000, mutta taloudellisen taantuman myötä niiden määrän enustetaan kääntyvän laskuun vuonna 2009. Pienyrityksellä tarkoitetaan tässä yksitoimipaikkaista yritystä, jonka liikevaihto on vähintään 8 409 euroa, mutta jonka henkilöstömäärä on alle 20 henkilöä. Näiden yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 13,9 mrd. euroa ja henkilöstö (yrittäjät + työntekijät) 112 900 henkilöä. Vuosina 1997–2004 yritysten määrä on kasvanut 9 %, henkilöstömäärä 15 % ja liikevaihto peräti 29 %.

Vuonna 2004 maaseudulla sijaitsevien teollisuusyritysten määrä on pysynyt edellisten vuosien tasolla. Koko maassa maaseudun teollisuusyritysten määrä ja henkilöstömäärä kasvoi 2 % vuodesta 1997 ja yhteenlaskettu liikevaihto 29 %. Eri alu-

eiden ja toimialojen välillä oli suuriakin eroja. Rakennusalan yritysten määrä on ollut maaseudulla kasvussa vuodesta 1997 lähtien. Vuonna 2004 rakennusallalla toimi noin 12 300 maaseudun pienyritystä, jotka työllistivät kaikkiaan 21 000 henkeä. Tukku- ja vähittäiskauppaa harjoittavien maaseudun pienyritysten määrä on laskenut vuodesta 1997 kaikkiaan 4 %, mutta henkilöstömäärä kasvoi 3 % ja liikevaihto 9 %. Sitä vastoin palvelualalla yritysten määrä on vahvassa kasvussa. Palvelualojen maaseutu-yrityksiä oli yhteensä 29 300 vuonna 2004. Määrä oli kasvanut kaikkiaan 15 % vuodesta 1997. Ne työllistivät

44 100 henkeä ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 3,7 miljardia euroa.

Maaseudun pienyritysten määrän ja rakenteen kehittymisessä on alueellisia eroja. Yritysten määrä on kasvanut ydinmaaseudulla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla, mutta syrjäisillä alueilla niiden määrä on säilynyt suunnilleen samana.

Teollisuus

Maaseudun kehittymisen ja kilpailukyvyyn kannalta myös teollisten työpaikkojen ylläpitämistä ja lisäämistä maaseudulle pidetään tärkeänä. 17 % maaseudun pienyritysten työllistämistä henkilöstöstä työskentelee teollisuudessa, kun koko maassa teollisuus työllistää 13 % vastaavan kokoisten pienyritysten henkilöstöstä. Erityisesti elintarvikealan ja puun jalostuksen toimialat ovat hyvin leimallisesti maaseudulle sijoittuneita: elintarvikealan pienyrityksistä 57 % ja puun jatkojalostusta harjoittavista pienyrityksistä 70 % sijaitsee maaseudulla.

Maaseutumatkailu

Viime vuosikymmeninä politiikassa on korostettu erityisesti maaseutumatkailua merkittävänä elinkeinona ja kehittämislana. Maaseutumatkailu on se osa matkailuelinkeinoa, joka ammentaa mahdollisuutensa maaseudun luontaisista voimavaroista. Maaseutumatkailuyrityksiä on arviolta 4900 kpl ja näiden yhteenlaskettu liikevaihto arviolta noin 510 miljoonaa euroa. Matkailun teemaryhmän toteuttaman käyttöaste seurannan mukaan vuosi 2007 oli käyttöasteiltaan vuonna 2001 alkaneen seurantakauden paras. Maaseutumatkailun kehitysnäkymät näyttävät myös pitkällä aikavälillä suotuisilta.

Hevostalous

Hevostalous on yksi nopeimmin kasvavista maaseudun toimialoista. Hevostalouden rahavirran on arvioitu olevan yli 700 milj. euroa vuodessa ja sen arvioidaan työllistävän 15 000 henkeä. Suomessa on yhteensä noin 15 000 tallia, joista neljännes yrityksiä. Vuonna 2008 hevosten määrä oli yli 71 000.

Raviurheilu on yksi suosituimmista urheilulajeista. Raveissa starttaa vuosittain yli 8 000 hevosta ja hevospelien kokonaisvaihto on vuosittain yli 200 milj. euroa.

Energiantuotanto ja bioenergia

Maaseudun resursseilla on kasvava rooli myös bioenergian ja muun uusiutuvan energian tuotannossa. Bioenergiaa saadaan metsissä, soilla ja pelloilla kasvavista biomassoista sekä yhdyskuntien, maatalouden ja teollisuuden energian tuotantoon soveltuvista orgaanisista kiinteistä, nestemäisistä ja kaasumaisista biojätteistä. Bioenergian osuus Suomen energiankulutuksesta on runsaat 25 % sisältäen puun, turpeen ja kierrätyspolttoaineet. Suurin osa maataloilta tuotettavasta ja käytettävästä bioenergiasta on metsästä peräisin olevaa haketta tai

polttopuuta. Ruokohelpi on maatalouden merkittävin energiakasvi. Sato myydään pääasiassa suurten voimalaitosten polttoaineeksi. Bioenergiaurakointia, johon kuuluvat muun muassa biodieselin, etanolin ja biokaasun tuotanto, harjoitti vuonna 2007 noin 200 maatilaa, joista noin 30 tilalle se oli liikevaihdoltaan tärkein toimiala.

Turkistarhaus

Turkistarhausta harjoitti vuonna 2008 noin 1 200 turkistilaa. Määrällisesti eniten kasvatetaan sinikettuja ja minkkejä. Muita tarhattavia turkiseläimiä ovat hopeakettu, suomensupi ja hilleri. Turkisalalle ovat tyyppisiä jyrkät suhdannevaihtelut. Turkistuo- tannosta 98 % suuntautuu vientiin. Vientitulot ovat yli 200 miljoonaa euroa.

Poronhoito

Porotaloudella on merkittävä rooli pohjoisen harvaanasutun maaseudun elinkeinona: se luo toimeentulomahdollisuuksia, se on merkittävä imagollinen sidostoimiala matkailulle ja sillä on myös kulttuurinen merkityksensä. Alan suuri vahvuus on itse päätuote, poronliha. Se on haluttu ja osittain myös melko pitkälle tuotteistettu erikoiselintarvike, jolla olisi enemmän kysyntää kuin tällä hetkellä on tarjontaa.

Poronomistajia oli poronhoitokaudella 2006/2007 yhteensä noin 4 900. Porotaloudessa rakenne on muuttunut siten, että poronomistajien määrä on pudonnut ja vastaavasti porokarjojen koko on kasvanut. Pienissä yksiköissä (< 80 eloporoa) on nykyään noin 21 % eloporoista. Yli 200 eloporoa omistavia ruokakuntia on yli 5 % kaikista ruokakunnista ja ne omistavat 31 % poroista.

Poromäärä on pysynyt suunnilleen samansuuruisena koko vuosikymmenen. Kaudella 2005/2006 eloporoja oli noin 201 000 ja niitä teurastettiin 124 000 kappaletta. Viime vuosina poronlihaa on tuotettu 2,3–2,8 miljoonaa kiloa.

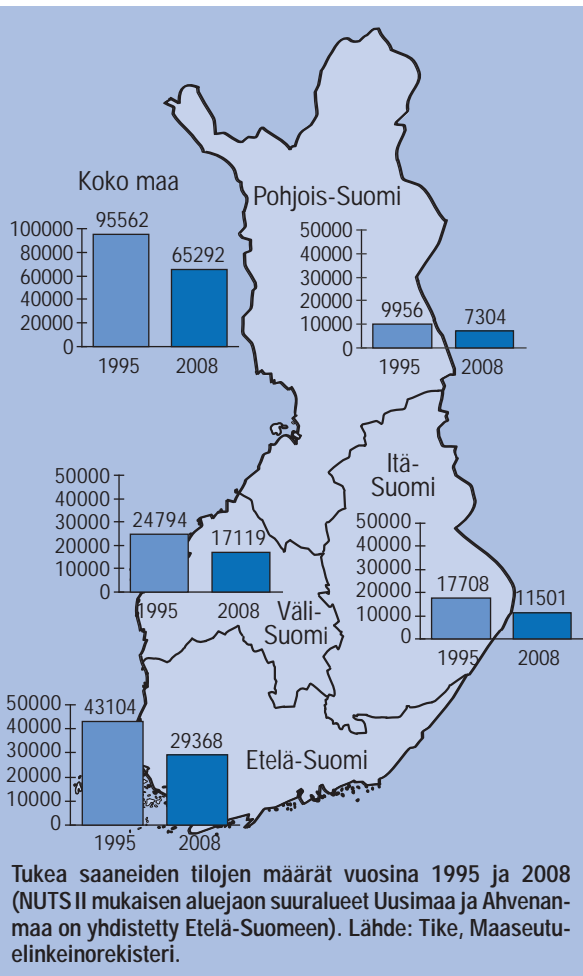
1.3. Suomalainen maatala

Tilojen lukumäärä ja kokojakauma

Vuonna 2008 Suomessa oli yli yhden peltotehtaarin suuruisia, tukea hakeneita maatiloja kaikkiaan noin 65 300 kappaletta. EU-jäsenyyssä aikana (vuosina 1995–2008) maatilojen määrä on vähentynyt lähes 32 prosenttia; 95 562 tilasta on kolmentoista vuoden aikana lopettanut 30 270 tilaa. Tilajoukko on siten pienentynyt keskimäärin 2,9 prosentin vuosivauhdilla. Suhteellisesti eniten vähenemistä on tapahtunut Itä-Suomessa (35 %) ja vähiten Pohjois-Suomessa (27 %). Etelä-Suomessa (32 %) ja Väli-Suomessa (31 %) muutos on ollut hitaampaa kuin Itä-Suomessa.

Vuonna 2008 tukea hakeneita tiloja oli noin 1 500 kappaletta (2,3 %) vähemmän kuin vuonna 2007. Tilamäärän absoluuttinen ja suhteellinen väheneminen vastasi pidemmän aikavälin keskimääräistä tasoa. EU-jäsenyyssä aikana tilalukumäärä on vähentynyt eniten vuosina 1995–1996 ja 1999–2000, jolloin väheneminen oli noin 4 000 kappaletta eli noin 5 % tilalukumäärästä.

Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosina 1995–2008 tukea saaneiden tilojen keskikoko on kas-

vanut 50 %:lla 22,8 peltotehtaarista 34,2 hehtaariin. Vuotuinen kasvu on vaihdellut runsaasta puolesta hehtaarista puoleentoista hehtaariin. Tilojen keskikoko kasvaa, kun pienien tilojen määrä vähenee ja suurien tilojen lukumäärä lisääntyy.

Tukea saaneiden tilojen määrä vuosina 1998–2008.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Koko maa	85 690	82 142	77 896	75 384	73 386	72 000	71 100	69 088	68 766	66 821	65 292
Etelä-Suomi ¹	38 623	37 037	35 319	34 192	33 375	32 771	32 245	31 272	30 967	29 945	29 368
Itä-Suomi	15 446	14 658	13 675	13 219	12 935	12 630	12 498	12 121	12 173	11 812	11 501
Väli-Suomi	22 072	21 108	20 019	19 443	19 023	18 656	18 458	17 986	17 947	17 574	17 119
Pohjois-Suomi	9 549	9 339	8 883	8 530	8 053	7 943	7 899	7 709	7 679	7 490	7 304

¹ NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen.
Lähde: Tike, Maaseutuelinkeinorekisteri.

Tukea saaneiden tilojen kokoluokkajakauma ja keskipeltoala vuonna 2008¹.

Peltoala	Etelä-Suomi ²		Itä-Suomi		Väli-Suomi		Pohjois-Suomi		Koko maa			
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	1995		2008	
									kpl	%	kpl	%
< 10 ha	5 334	18	2 722	24	3 495	21	1 569	22	22 850	24	13 120	20
10–20 ha	5 961	20	2 802	24	4 090	24	1 409	19	30 698	32	14 262	22
20–30 ha	4 626	16	1 928	17	2 893	17	1 092	15	19 669	21	10 539	16
30–50 ha	5 814	20	2 147	19	3 356	20	1 445	20	15 414	16	12 762	20
50–100 ha	5 481	19	1 535	13	2 566	15	1 341	18	5 706	6	10 923	17
> 100 ha	1 963	7	315	3	616	4	410	5	784	1	3 304	5
Tilamäärä, kpl	29 179		11 449		17 016		7 266		95 121		64 910	
Keskipeltoala, ha/tila	37,45		28,93		32,32		32,04		22,77		34,18	

¹ Ei sisällä kasvihuoneyrityksiä, joilla ei ole peltoa viljelyksessä.

² NUTS II mukaisen aluejaon suuralueet Uusimaa ja Ahvenanmaa on yhdistetty Etelä-Suomeen.

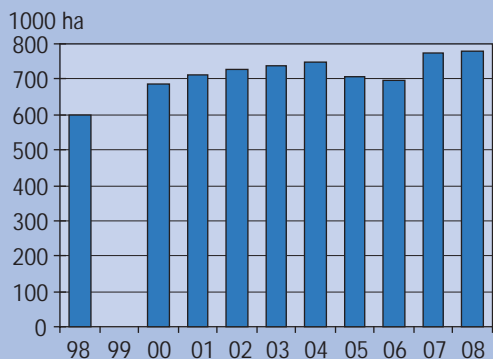
Lähde: Tike, Maaseutuelinkeinorekisteri.

Rakennemuutosta kuvastaa erikokoisten tilojen suhteellisissa osuuksissa tapahtunut muutos: kolmessatoista vuodessa alle 20 hehtaarin tilojen osuus on pienentynyt 56 %:sta 42 %:iin ja yli 50 hehtaarin tilojen osuus on vastaavasti yli kolminkertaistunut 7 %:sta 22 %:iin. Tilojen keski-koon kasvusta huolimatta tilarakenne painottuu edelleen suhteellisen pieniin tiloihin. Suuret, yli sadan hehtaarin tilat edustavat reilua 5 % tiloista.

EU-jäsenyyden aikana tilakoon kasvusta noin kaksi kolmasosaa on tapahtunut peltoa vuokraamalla. Vuonna 2008 tukea saaneiden tilojen viljelyksessä olleesta 2,277 milj. hehtaarista noin 780 000 hehtaaria eli 34 % oli vuokrapeltoa. Vuonna 1995 vastaava osuus oli 22 %. Vuosina 2005 ja 2006 pellonvuokraus väheni aikaisempiin vuosiin verrattuna mutta kääntyi jälleen kasvuun vuosina 2007 ja 2008. Viimeisen kymmenen vuoden aikana vuokratun pellon määrä on kasvanut yli 30 %. Vuokrapellon osuuden alueellinen vaihtelu on suurta; Lapin ja Ahvenanmaan TE-keskusten alueilla sijaitsevien tilojen pelloista yli 45 % on muilta vuokrattua, kun taas Hämeen, Varsinais-Suomen, Kymenlaakson ja Pohjan-

maan alueilla alle 33 % pellostä on vuokrattua.

Peltoviljelyn konekapasiteetti on suomalaisilla maatiloilla suhteellisen suuri tilojen keskimääräiseen viljelyksessä olevaan peltoalaan verrattuna. Suuri konekapasiteetin tarve johtuu pienen tilakoon lisäksi kasvukauden lyhyydestä ja viljelyolosuhteiden epävarmuudesta. Koneyhteistyötä tilojen välillä haittaa peltoviljelytöiden suotuisimman ajankohdan lyhyys sekä peltolohkojen pieni koko, joka estää tehokkaiden koneiden täysimääräisen hyödyntämisen. Peruslohkojen keskikoko oli vuonna 2008 keskimäärin 2,42 ha vaihdellen Etelä-Suo-

Vuokratun pellon määrä (ha) vuosina 1998–2008. Lähde: Tike, Maaseutuelinkeinorekisteri.

men yli kolmesta hehtaarista Itä- ja Pohjois-Suomen alle kahteen hehtaariin.

Maataloustuotanto perustuu Suomessa lähes yksinomaan perheviljelmiin. Vuonna 2008 tukea saaneista tiloista 88,4 % oli yksityishenkilöiden ja 10,4 % perikuntien sekä perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa. Osuuskunnat, osakeyhtiöt ja tuotantorenkaat omistivat 0,9 % tiloista sekä valtio, kunnat, koulut ja seurakunnat 0,1 % tiloista.

Viljelijöiden keski-ikä tukea saaneilla tiloilla on 50,7 vuotta. Vuodesta 1995 viljelijöiden keski-ikä on kohonnut noin kolmella vuodella, mikä on osaltaan seurausta viime vuosien vähäisestä sukupolvenvaihdosten määrästä. Ahvenanmaalla, Uudella maalla, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla, Kymenlaaksossa, Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa viljelijöiden keski-ikä on yli 50,7 vuotta.

Maatalouden tuotantorakenne

Maatalouden tuotantorakenne tilamäärällä mitattuna on muuttunut huomattavasti EU-jäsenyyssä aikana. Kotieläintilojen osuus kaikista tiloista on vähentynyt ja kasvinviljelytilojen osuus on selvästi kasvanut. Vuonna 2008 tukea hakeneista tiloista 31 % oli kotieläintiloja ja 64 % kasvintuotanto tiloja. Vuonna 1995 vastaavat luvut olivat 52 % ja 39 %. Kotieläintalouden osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on silti säilynyt lähes ennallaan, ollen noin 79 % vuonna 2008.

Vuonna 2008 lypsykarjataloutta harjoitti päätuotantosuuntanaan noin 13 000 tilaa eli noin 19 % kaikista tiloista. Vuosina 1995–2008 tilojen määrä on vähentynyt noin 19 000 tilalla eli noin 6,9 % vuodessa. Tuotannon kokonaisarvolla mitattuna lypsykarjatalous on edelleen Suomen maatalouden merkittävin tuotantosuunta. Maidon osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on ollut viime vuosina noin puolet (47 % vuonna 2008). Suhteellisesti eniten lypsykarjatilaja on Itä- ja

Pohjois-Suomessa.

Sianlihantuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2008 noin 2 480 eli 3,8 % tukea hakeneista tiloista. Sikatilojen määrä on vähentynyt vuosien 1995–2008 aikana 60,3 %:lla eli noin 6,9 % vuodessa. Päätuotantosuuntanaan porsastuotantoa harjoitti 860 tilaa, sianlihantuotantoa 778 ja yhdistelmätuotantoa noin 839 tilaa. Porsas- ja sianlihantuotanto ovat keskittyneet Etelä- ja Länsi-Suomeen. Sianlihan osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on noin 14 %. Se on tuotantoarvoltaan toiseksi tärkein yksittäinen maataloustuote maidon jälkeen.

Naudanlihantuotantoon erikoistuneita tiloja oli vuonna 2008 noin 4 030 eli 6,2 % kaikista tiloista. Naudanlihan osuus maataloustuotannon arvosta on noin 9 %. Vuosina 1995–2008 tilojen määrä on vähentynyt noin 5 000 tilalla eli noin 6,0 %:lla vuodessa. Nopeinta naudanlihantuotantoon erikoistuneiden tilojen väheneminen oli EU-jäsenyyden alkuvuosina.

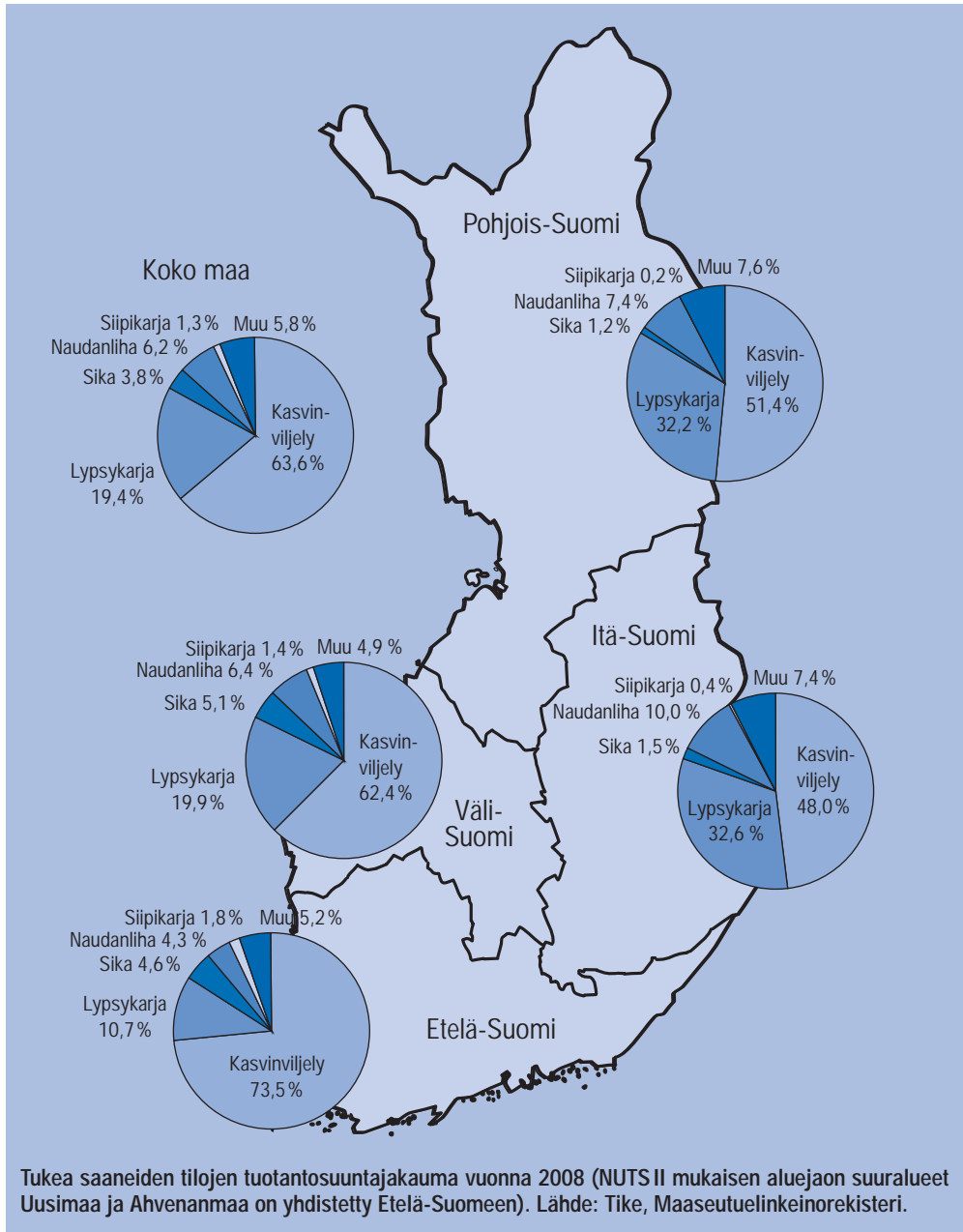
Siipikarjatilaja oli 817 eli noin 1,3 % tukea hakeneista tiloista. EU-vuosina siipikarjatilojen määrä on laskenut kaikkein eniten; 63 % eli noin 7,3 % vuodessa. Erityisesti ovat vähentyneet kananmunantuotantoon erikoistuneet tilat. Vaikka myös siipikarjanlihaa tuottavien tilojen määrä on kääntynyt kasvun jälkeen laskuun, on niiden osuus siipikarjatilaja kasvanut. Vuonna 2008 noin 58 % siipikarjatilaja oli erikoistunut kananmunantuotantoon, 30 % siipikarjanlihan tuotantoon ja 12 %:lla oli jalostuskanala tms. Vuonna 2000 vastaavat osuudet olivat noin 68 %, 21 % ja 12 %. Siipikarjatalouden alueellinen sijoittuminen noudattelee pitkälti sianlihantuotannon alueellista sijoittumista, eli tuotanto on keskittynyt Etelä- ja Länsi-Suomeen.

Tukea saaneista tiloista lähes kahdella kolmasosalla (64 %) tuotantosuunta oli kasvinviljely. Tämä ryhmä on suuremmista tuotantosuunnista ainoa, jonka tilamäärä sekä osuus kaikista tiloista ovat kasvaneet viime vuosina. Kasvinviljelytiloja oli vuonna 2008 yhteensä 41 500 kappaletta mikä

on 4 200 tilaa enemmän kuin vuonna 1995. Kasvinviljelytiloista yli puolet sijaitsee Etelä-Suomen ja neljäsosa Väli-Suomen suuralueella. Kasvinviljelytuoton osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta oli runsaat 21 % vuonna 2008.

Suomessa metsä on olennainen osa maatilaa. Vuonna 2008 tukea saaneil-

la mautiloilla oli metsämaata keskimäärin 48 ha. Alueellinen vaihtelu on kuitenkin suurta. Varsinais-Suomessa sijaitsevalla tilalla on metsää keskimäärin alle 30 ha, kun Lapissa metsää on keskimäärin yli 100 hehtaaria. Metsästä maatilaa kohti saatu tulo on suurinta Etelä-Savossa ja pienintä Ahvenanmaalla.

Nainen muuttuvassa maatilataloudessa

Marja Kallioniemi¹ ja Hanna-Riitta Kymäläinen²

Viime vuosien rakennemuutos on vähentänyt maataloilla työskentelevien naisten määrää jopa enemmän kuin miesten. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen (MYEL) tilastotietojen mukaan vuoden 2008 lopussa maataloilla työskenteli 28 500 vakuutettua naista. MTT:ssä meneillään olevassa laadullisessa tutkimushankkeessa ”MYEL-vakuutettujen naisten työturvallisuushanke” eli Naisturva käytiin kymmenellä maitotilalla haastattelemassa naisia ja havainnoimassa heidän työtään. Tässä tekstissä on katkelmia heidän työstään ja kokemuksistaan³.

”Noora” tekee töitä maitotilalla ja viihtyy hyvin nykyisessä työssään. Hän on aiemmin työskennellyt pitkään vastuullisessa palkkatyössä ja olotila on nyt huojentunut. Omaa työtä tehdessään hänen on esimerkiksi mahdollista järjestellä työajat siten, että hän on kotona lähettämässä lapsia kouluun ja myös vastaanottamassa heitä koulupäivän päätyttyä. Tosin lukuvuoden aikana aamulypsyille pitää lähteä jo viideltä aamulla, mutta se ei Nooraa harmita.

Maatila on peltopinta-alaltaan aineiston suurin. Työrupeamat kasvukauden aikana ovat käytännössä pitkiä työpäiviä pellolla ja tiivistä yhteistyötä aviomiehen kanssa. Toisaalta ne tuovat onnistumisen iloa ja lähentävät pariskuntaa. Toukokuun aikaa Noora äestää peltolohkot, säilörehun korjuun aikaan hän ajaa noukinvaunua ja syksyisin pui-muria. Työ koneiden parissa sujuu, varsinkin kun aviomies kannustaa ja opastaa.

Minne nainen häviää?

Tilakäynnin aikana Noora pohtii naisen asemaa maatilalla. Molemmat puolisoista ovat tehneet maatilalla sukupolvenvaihdoksen vanhempiensa kanssa. Molemmat työskentelevät päätoimisesti maatilalla. Mutta minne nainen häipyy ja häviää tilakokonaisuudessa?

Maataloushallinto lähestyy maatilaa pelkästään miehen nimellä. Päätös maitokiintiöiden myöntämisestä tuli sekin ainoastaan miehelle, vaikka pariskunta olisi halunnut sen yhteiseksi. Myös osuuskunnat lähettävät postia vain miehelle. Maatilalla veroilmoitus tehdään miehen nimissä ja Noora on siinä yrittäjän puoliso.

Noora ei kuitenkaan ole sivuhenkilö tai avustaja tilakokonaisuudessa. Hänellä on varsin lavea, opistotasoinen ammatillinen koulutus. Hyvän korjuusään aikana hän paiskii aviomiehensä kanssa 18 tunnin työpäiviä pellolla. Hänen työpanoksensa ja osaamisensa on keskeinen elementti maatilayrityksen toiminnassa ja menestymisessä. Hän myös omistaa maatilaa, mutta valitettavasti se ei tuo kohennusta tilanteeseen.

Näkymätön perheenjäsen vai vahva vaikuttaja?

Noora miettii, onko kohtelulla vaikutusta maataloilla työskentelevien naisten itsetuntoon tai työviihtyvyyteen. Hänen lisäksi muutkin haastatellut kertoivat, että naisen tilanne maatilalla saattaa olla nurja, jos hän ei esimerkiksi saa omaan käyttöön yhtään tilan tuloista tai hän ei ole lainkaan mukana tilan suunnittelussa. Tällöin riittää raskasta työtä, mutta muuten nainen ei ole tasavertainen yrittäjä. Naisen asema ei hallinnon tai viranomaistenkaan taholta suo tilanteen parantamiselle ponnistus pohjaa tai tukea. Maatilalla nainen on perheenjäsen, yrittäjän puoliso.

Useissa ulkomailla laadituissa tutkimusjulkaisuissa raportoidaan maataloilla työskentelevien naisten työn näkymättömyydestä ja huomaamattomuudesta. Toisaalta meillä Suomessa on perinteitä maaseudun vahvoista naisista. Sotavuosina naiset ponnistelivat maataloilla ja tarttuivat ennakkoluulottomasti erilaisiin töihin turvaten ruokahuoltoa. Pohjanmaalta on lähtöisin sananparsi, jonka mukaan maakunnan kaikki hulluus on nuorissa miehissä ja kaikki viisaus vanhoissa naisissa.

Naisturva-hankkeessakin tuli joidenkin haastateltujen osalta esille tämä naisten vahvuus. ”Virpi” totesi, ettei hänellä ole asemansa osalta huomautettavaa, sillä hänen aviomiehensäkin on lausautanut: ”Kun on niinku kersantti talossa”. Virpillä oli selkeä, kuuluva ääni ja karjanhoito oli hänelle kutsumusammatti.

Mikä ammattinimikkeeksi?

”Riikan” työn pääsisältö on lypsää tilan 70 lehmää aamulla ja illalla. Hän on tehnyt töitä maatilalla aviomiehensä kanssa 23 vuotta. Hänestä on erikoinen ilmiö, että verottaja tarjoaa hänelle sinnikkäästi ammattinimikkeeksi ”laboratorioapulainen”, sillä hän on työskennellyt ennen maatilan töihin siirtymistään vuoden laboratorioapulaisena. Siis yli 20 vuotta sitten. Tätä väärää nimikettä Riikka on yrittänyt muuttaa, tuloksetta.

Kysymys sopivasta ammattinimikkeestä herätti tilakäynneillä yllättävän vilkasta keskustelua. Maatilalla työskentelevää naista kutsutaan yleisesti esimerkiksi julkisessa sanassa emäntä-nimikkeellä. Naisturva-tutkimukseen osallistuneista ainoastaan kolme valitsi itselleen tämän perinteisen nimikkeen. Suurin osa halusi olla maatalousyrittäjiä. Suomen kielen lautakunta on linjannut, että käytettävän kielen tulisi olla sukupuolineutraalia. Naisturva-hankkeessa haastateltujen naisten valinta ”maatalousyrittäjä” on linjassa tämän päätöksen kanssa.

Useimmat haastatelluista pitivät emäntä-nimikettä lähinnä menneen ajan ilmiönä, joka ei sovi työn nykyiseen luonteeseen. Valinta ilmentänee naisen aiempaa ammatillisempaa otetta tilakokonaisuudessa. Maatalojen keskikoot ja hoidettavat eläinmäärät ovat viime vuosien rakennemuutoksen myötä kasvaneet nopeasti.

Miten lapset hoidetaan?

Lastenhoidon järjestelyjen vaikeus tuli esiin Naisturva-hankkeen haastatteluissa. ”Marilla” on neljä leikki-ikäistä lasta. Aviomiehen äiti eli Marin anoppi jaksaa toistaiseksi auttaa lasten hoidossa. Lapset jäävät anopin hoitoon Marin lähtiessä aamulla puoli kuudelta lypsylle. Navettatöiden jälkeen lapset ovat Marin hoidossa ja taas iltalypsyyn aikaan eli n. klo 15.30–19.00 anoppi tulee lastenkaitsijaksi. Mari miettii, miten lastenhoito järjestettäisiin, jos anoppi ei enää jaksaisi auttaa. Kunnallinen päivähoitopaikka on 20 kilometrin päässä ja mahtaisiko se ottaa lapsia vastaan aamulla kuuden tietämissä?

Myös Riikka miettii suhdettaan anoppiin. Riikankin tilalla anoppi oli aikoinaan auttanut viiden, nyt jo varttuneen lapsen hoitamisessa. Riikka kertoo, ettei silloin tarjottu maatalousyrittäjille mahdollisuutta lasten kunnalliseen päivähoitoon. Nyt anoppi on huonossa kunnossa – miten hänen hoitonsa järjestetään, kun kasvaneella tilalla on Riikalle runsaasti töitä? Toisaalta anopin auttaminen lastenhoidossa luo Riikalle tunteen kiitollisuudenvelassa olemisesta. Mutta yksi henkilö ei millään ehdi moneen paikkaan yhtä aikaa.

Työmaaruokalaa ja vanhusten hoivaa

Kotityöt luokitellaan usein sosiaalisissa järjestelmissämme yksityisyyteen kuuluviksi. Kotityöt voivat olla merkittävä kuormittaja ansiotyön lisäksi. Naisturva-hankkeessa vain yhdellä tilalla myös mies osallistui kodinhoidon tehtäviin.

Maatilalla kotitalouden pyörittäminen nivoutuu yritystoimintaan esimerkiksi siten, että nainen saattaa valmistaa ruuan tilalle palkatulle henkilölle, kuten myös koko muulle tilalla työskentelevälle väelle. Puolella Naisturvan maataloista työskenteli päätoimisesti tai osan vuotta palkattu työntekijä.

Maatilan kiinteistökauppaan liitetyt kiinteistöeläkkeet eli syytingit eivät ole historiaan siirtynyt ilmiö maaseudulla. Sopimus voi taata tilan edellisille omistajille asumisoikeuden tilalla ja on mahdollista, että sopimukseen sisältyy myös ruokahuolto. Sopimus voi luoda naiselle vanhustenhoitoon ja -hoivaan liittyviä tehtäviä. Nämä yleisessä käsityksessä usein yksityisyyteen liitetyt työtehtävät voivat jäädä vaille suurempaa huomiota, vaikka ne saattavat vaikuttavaa merkittävästi maatilalla työskentelevän naisen kokonaiskuormitukseen. Toisaalta ne kuitenkin osaltaan luovat tilan eri asukkaiden hyvinvointia ja arjen sujuvuutta.

Euroopan unioni kantaa huolta

Euroopan unionin alueella maatalous on merkittävä naisten työllistäjä ja yksi vaarallimmista työaloista. Unioni kantaa huolta siitä, että naiset toimivat maataloilla yleensä puolisoina tai perheenjäseninä, jolloin terveyden ja turvallisuuden osalta laadittu lainsäädäntö ei mahdollisesti koske heitä. Suomen työturvallisuuslakiaan ei mainitse perheenjäsenenä tai yrittäjän puolisona työskenteleviä.

Euroopan unioni on laatinut strategian yhteisön työterveydestä ja -turvallisuudesta. Tässä strategiassa mainitaan, että naisten työn erityispiirteet tulisi ottaa huomioon. Jos tarkastelutapa on sukupuolineutraali, saatetaan naisten työn erityispiirteet sivuuttaa. Monilla aloilla naiset ja miehet tekevät usein eri työtehtäviä, kuten maataloudessa. Maatilalla naisten työtehtävät ovat usein kodin lähellä. Naisille sattuu maatalouden tapaturmia yleisesti eläintenhoitotöissä. Työ saattaa sisältää monia raskausajan vaaroja ja altisteita.

Turvallisuutta ja työviihtyvyyttä

VTT:n tutkijat Teemu Reiman ja Pia Oedewald⁴ ovat määritelleet turvallisuuden osaksi organisaation kokonaisuuden hallintaa, jolloin turvallisuuteen vaikuttavat organisaation toiminnot, rakenteet, siinä toimivat henkilöt, heidän vuorovaikutuksensa sekä käytettävät koneet, laitteet ja menetelmät. He arvioivat, että organisaation tehokkuus ja turvallisuus riippuu siitä, miten ydintehtävä organisaatiossa ymmärretään.

Maatilan turvallisuuden ylläpitämisen kannalta ei ole yhdentekevää, miten maatilalla työskentelevä nainen määrittelee oman paikkansa tai miten tilan ulkopuolinen toimintaympäristö sen määrittelee. Naisen aseman selkeyttäminen lisäisi myös naisten työviihtyvyyttä ja itsetuntoa.

¹ MTT Taloustutkimus

² Helsingin yliopisto, agroteknologian laitos

³ Naisturva-hanketta rahoittavat Maatalousyrittäjien eläkelaitos Mela, MTT ja Maatalouskoneiden tutkimussäätiö. Tekstissä mainitut haastateltujen nimet ovat muutettuja.

⁴ Reiman T. & Oedewald P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot. Edita. 475 s.

2. MAATALOUS- JA ELINTARVIKEMARKKINAT

2.1. Maailmanmarkkinoiden kehitys

Kansainvälisillä maataloustuotemarkkinoilla on eletty viimeisten kahden vuoden aikana nopeiden muutosten aikaa. Tapahtuneet suuret ja äkilliset maataloustuotteiden hinnannousut ovat yllättäneet kaikki markkinaosapuolet.

Maailmanmarkkinahinnat nousivat poikkeuksellisen kovaa vauhtia vuosien 2007–2008 aikana. Viljasta maksettiin maailmalla parhaimmillaan yli tuplasti edellisvuosiin verrattuna. Myös maitotuotteiden maailmanmarkkinahinnat olivat edellisvuosia selvästi korkeammalla tasolla.

Vuoden 2008 puolivälin jälkeen viljan hinnat kuitenkin putosivat rajusti. Joulukuussa 2008 oltiin alimmalla tasolla kahden vuoteen. Siitä vilja on tosin kallistunut noin viidenneksen vuoden 2009 alkuun mennessä, mutta aiempiin huippuhintoihin on vielä pitkä matka. Myös maitotuotteiden maailmanmarkkinahinnat ovat tulleet nopeasti alas parin vuoden takaisista huippunoteerauksista.

Muutosten taustalla on sekä satunnaisia että rakenteellisia syitä. Poikkeuksellisten sääolojen aiheuttamat satovaihtelut tärkeillä maataloustuotantoalueilla selittävät ison osan hintamuutosten äkillisyydestä ja suuruudesta.

Eteläisen pallonpuoliskon kuivuus pienensi satoja ja nosti hintoja markkinavuosien 2006/07 ja 2007/08 aikana. Kohonneet hinnat puolestaan lisäsivät satokauden 2008/09 viljelyaloja ja sen myötä pohjoisella pallonpuoliskolla korjattiin vuonna 2008 ennätyskellisen suuri viljasato, mikä painoi viljan maailmanmarkkinahintoja alas vuoden 2008 loppupuoliskolla.

Maitotuotteiden maailmanmarkkinoilla hinnat kohosivat kasvaneen kysynnän ansiosta erityisesti vuonna 2007, kun samaan aikaan isojen vie-

jämäiden, Australian ja Uuden-Seelannin tarjonta laski. Nyt maitotuotteiden kysyntä on vähentynyt ja tarjonta kasvanut. Joulukuuhun 2008 mennessä dollarihinnat olivat laskeneet vuoden 2007 huipputasolta noin 40–50 %.

Maataloustuotteiden hintoihin ja hintaodotuksiin on vaikuttanut viime vuosina myös viljan kysynnän kasvu biopolttoaineiden raaka-aineeksi. Ruoan kysynnän yleisessä vahvistumisessa maailmalla on puolestaan kysymys pitkän aikavälin kehityksestä ja se tulee edelleen jatkumaan. Kansainvälisen taloustaantumien odotetaan tosin heikentävän ruoan kysynnän globaalia kasvua lähivuosina.

Maataloustuotteiden tuotantomäärien ja tarjonnan voimakkaat vaihtelut, sekä niiden aiheuttamat suuret hintavaihtelut lieventävät sitä vastoin tulleet jäädäkseen. Pienetkin viestit satonäkymien muutoksista heijastuvat nopeasti maailmanmarkkinahintoihin. Ilmaston lämpeneminen lisää omalta osaltaan säävaihteluita ja äärimmäisiä sääoloja. Myös Euroopassa maataloustuotteiden hintavaihtelut tulevat kasvamaan jo yksin sen vuoksi, että suojaverkko perinteisesti toimineita EU:n markkinainterventioita on karsittu ja tullaan edelleen karsimaan.

2.2. Peltokasvituotanto

Suomessa satovuosi 2008 oli viljojen osalta hyvä. Viljan kokonaissato oli 4,2 miljardia kiloa, mikä on kaikkien aikojen toiseksi suurin, 2 % enemmän kuin vuonna 2007. Myös nurmen kokonaissato oli hyvästä säilörehusadosta johtuen keskimääräistä parempi, kuitenkin 4 % pienempi kuin vuonna 2007.

Sääolot

Vuosi 2008 jää historiaan lämpimänä ja sateisena. Vuoden keskilämpötila oli Suomessa keskimääräistä korkeampi, ja paikakuntakohtaisia ennätyksiä rikottiin niin lämpötiloissa kuin sademäärissäkin. Maanlaajuisesti vuosi 2008 oli Ilmatieteen laitoksen mittaushistorian kuudenneksi lämpimin vuosi. Keskilämpötila oli koko maassa 1,0...2,0 astetta keskimääräistä lämpimämpi, maan eteläosassa paikoin yli kaksi astetta lämpimämpi. Keskilämpötila oli maan etelä- ja keskiosassa noin +4...+7 °C, Oulun läänissä ja Etelä-Lapissa noin +0...+4 °C ja Keski- ja Pohjois-Lapissa noin +1...-2 °C.

Vuoden 2008 alin lämpötila, -33,9 °C, mitattiin helmikuun 24. päivänä Kittilän Puljussa ja vuoden korkein lämpötila, +29,7 °C, saavutettiin Kiikalan lentokentällä 6. päivänä kesäkuuta.

Terminen kasvukausi 2008 oli hieman normaalia pidempi. Kasvukausi alkoi etelässä noin muutamaa päivää normaalia aikaisemmin (21.4.), mutta päättyi syksyllä viikkoa myöhemmin (31.10.) Kasvukauden pituus Etelä-Suomessa oli 193 päivää. Myös Keski-Suomessa kasvukausi oli hieman normaalia pidempi, 184 päivää. Pohjois-Suomessa kasvukausi kausi oli 121 päivää, eli normaalipituinen.

Lämpösumman kertymistä hidasti voimakkaasti etenkin toukokuun lopun kylmä jakso. Jokioisissa lämpösummaa kertyi 1 279 °C (pitkän ajan keskiarvo 1 245 °C), Ylistarossa 1 113 °C (1 164 °C) ja Rovaniemellä 754 °C (882 °C).

Vuoden 2008 sademäärä oli tavanomaista suurempi koko maassa, ja paikkakuntakohtaisia vuosisade-ennätyksiä rikottiin eri puolilla Suomea. Vuoden sademäärä oli maan etelä- ja itäosassa noin 700–900 ja Pohjanmaalla ja Lapissa noin 500–700 mm. Enimmillään maan lounaisosassa sadetta kertyi yli 1 000 mm.

Pinta-alat ja satotasot

Suomen pinta-ala on 33,8 milj. ha, josta käytössä olevaa maatalousmaata on noin 2,3 milj. ha. Maatalousmaan osuus koko maan pinta-alasta on näin ollen vain 6,8 %, kun se koko Euroopan unionin alueella on keskimäärin 46,7 %.

Viljelty ala (ml. kesanto) on Suomessa yhteensä 2 257 400 ha. Ala on kasvanut tasaisesti yhteensä 66 800 ha vuodesta 2000 lähtien. Viime vuodet viljelty ala on pysynyt melko samana.

Kesällä 2008 Suomessa kasvoi viljaa ennätysuurella alalla. Edelliseen vuoteen verrattuna viljakasvien pinta-ala kasvoi 7 % ja nurmikasviala pysyi lähes ennallaan vuonna 2008.

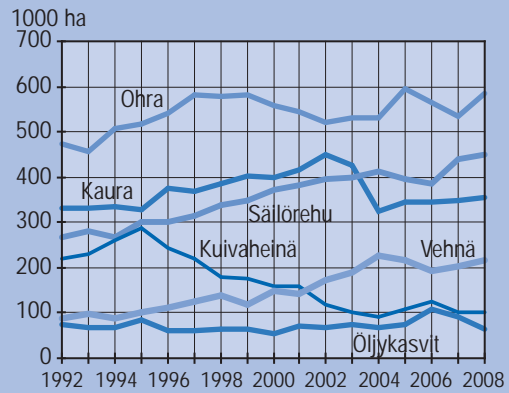
Viljan kokonaistuotanto oli vuonna 2008 yhteensä 4 228 milj. kg eli lisäystä edellisvuoteen oli noin 94 milj. kg eli 2 %. Suomessa korjattiin kautta aikojen toiseksi suurin viljasato. Suuren viljasadon taustalla oli suuri kylvöala, sillä kesannointivelvoitteen poistuminen lisäsi vilja-alaa 83 000 ha edellisvuotta suuremmaksi.

Rehuviljan korjattu pinta-ala oli 952 900 ha ja kokonaissato 3 379 milj. kg. Rehuviljan kokonaissato kasvoi 4 % vuodesta 2007. Kasvu selittyi pinta-alan kasvamisella, sillä hehtaarisadot alenivat keskimäärin 5 %. Rehuohrasadosta 66 % oli hehtolitrainoltaan yli 64 kg. Osuus on viime vuotta alhaisempi ja se vaihteli Varsinais-Suomen 88 %:sta Keski-Suomen 33 %:iin. Kaurasadosta 93 % ylitti rehuteollisuudessa yleisesti käytössä olevan 52 kg:n hehtolitrainovaatimuksen ja 40 % suurimokauralta vaaditun 58 kg:n hehtolitrainon.

Mallasohran sato oli lähes 640 milj. kg eli ennätyskellisen suuri. Peräti 505 milj. kg eli 79 % oli mallaskelpoista alhaisen valkuaispitoisuuden ja suuren jyväkoon perusteella. Homeiset ja itäneet jyvät alensivat kuitenkin mallaskelpoisen sadon määrää.

Leipäviljan tuotantoala on kasvanut viimeisen 15 vuoden ajan, joskin vuotuinen vaihtelu on ollut suurta. Kevätvehnäala on kasvanut koko EU-ajan ja on viime vuosina ollut lähes kaksinkertainen EU-jäsenyyden alkuvaiheen tilanteeseen verrattuna. Syysvehnän ja rukiin viljelyalat ovat vaihdelleet vuosittain voimakkaasti. Kevätvehnäalan kasvun taustalla vaikuttavat uudet satoisimmat lajikkeet, kasvinviljelyn tutkimuutokset, markkinahintojen kehitys ja muutos maatilojen tuotantorakenteessa.

Vuonna 2008 leipäviljojen kokonaissa-

Korjatut pinta-alat vuosina 1992–2008, 1000 ha.

to oli 848 milj. kg, mikä on noin 4 % vähemmän kuin edellisenä vuonna. Kaikilla leipäviljoilla hehtaarisadot alenivat. Hehtaarisadot olivat kuitenkin kymmenen vuoden keskiarvoja selvästi korkeampia.

Tärkeimpien viljelykasvien korjatut pinta-alat ja sadot vuosina 2007 ja 2008.

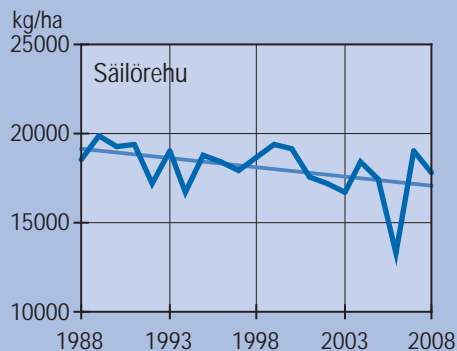
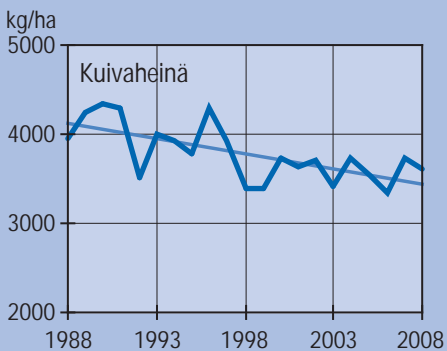
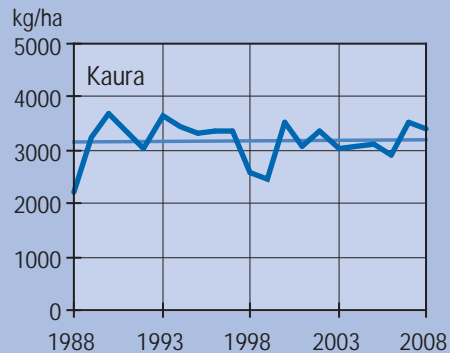
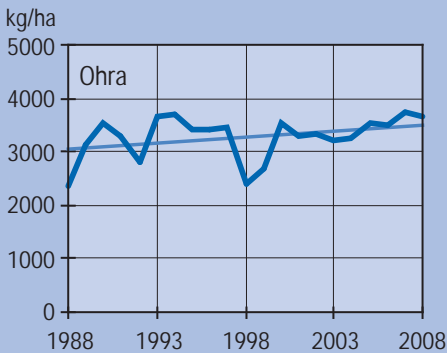
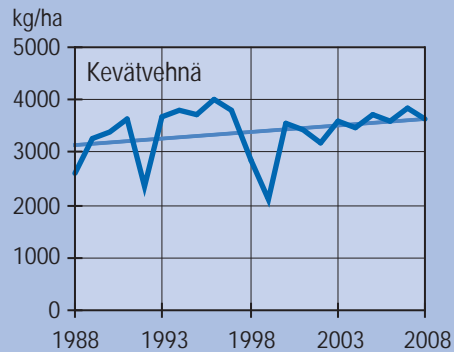
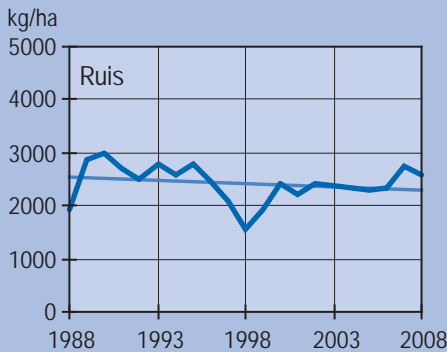
	2007			2008		
	Ala 1000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj. kg	Ala 1000 ha	Sato 100 kg/ha	yht. milj. kg
Syysvehnä	36,0	42,9	154	22,8	38,2	87
Kevätvehnä	166,6	38,6	642	193,4	36,2	701
Ruis	31,7	27,4	87	23,6	25,8	61
Ohra	533,3	37,2	1984	585,5	36,4	2129
Kaura	347,4	35,2	1222	354,5	34,2	1213
Seosvilja	15,2	28,8	44	12,9	28,8	37
Herne	4,4	24,5	11	3,3	22,5	7
Peruna	27,3	257,3	702	26,2	261,2	684
Sokerijuurikas	16,0	421,8	673	13,6	345,2	468
Heinä	102,4	37,4	383	102,0	36,1	368
Säilörehu	438,0	189,9	8319	451,4	177,9	8033
Tuorerehu	11,9	92,6	110	9,6	91,1	88
Tuorevilja	34,6	44,1	160	51,6	46,1	228
Rypsi	78,5	12,1	95	52,5	13,5	71
Rapsi	11,0	16,7	18	11,3	16,2	11
Laidun	89,8			80,6		
Muut kasvit	55,1			48,2		
Yhteensä	1999,2			2043,0		
Kesanto ja hoidettu viljelemätön pelto	231,6			188,5		

Lähde: Tike

Kevät- ja syysvehnäsatoa puitiin lähes 788 milj. kg, josta vain 155 milj. kg täytti leipävehnän yleiset laatuvaatimukset. Tästä kevätvehnää oli 122 milj. kg ja syysvehnää 33 milj. kg. Kevätvehnän leipäviljakelpoisen sadon osuus laski 17 prosenttiin alhaisen hehtolitrapainon ja valkuaispitoisuuden vuoksi. Vehnän laadun suhteen alueelliset erot olivat suuria.

Rukiin kokonaissato, 61 milj. kg, oli 30 % pienempi kuin edellisellä vuonna.

Rukiin keskimääräinen sakoluku oli 2000-luvun alhaisin, mikä laski leipäviljakelpoisen sadon osuuden 27 %:iin. Ruis on ainoa vilja, jossa emme ole omavaraisia, sillä ruista käytettiin maassamme viime vuonna noin 102 milj. kg. Moni pieni ja keski-suuri leipomo on ryhtynyt käyttämään pelkästään kotimaista ruisraaka-ainetta, koska kotimaisesta rukiista tehty leipä on kysyntä. Suomalaisesta rukiista on kuitenkin pulaa. Sadan prosentin omavaraisuuteen ei

Tärkeimpien kasvien hehtaarisadot vuosina 1988–2008. Lähde: Tike.

viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana ole ylletty kuin pari kertaa.

Syksyllä 2008 rukiin kylvöala romahti 14 000 ha:iin eli puoleen verrattuna edelliseen vuoteen. Mikäli ruis talvehtii ja siitä saadaan aikanaan korjattua normaali sato, laareihin kertyy noin 36 milj. kg leipäkel-poista ruista.

Yksi suuri tekijä rukiin kylvöalan pienuuteen oli syksyn hankalat sääolot ja niistä johtunut sadonkorjuun viivästyminen. Ruista ei päästy kylvämään ajoissa. Toinen merkittävä syy oli keskeisten tuotantopaintosten, kuten polttoaineiden ja lannoitteiden hintojen nousu kesällä 2008. Viljojen hinnat puolestaan olivat samaan aikaan aloittaneet jyrkän laskunsa. Rukiin omavaraisuuteen tarvittaisiin 40 000 ha.

Säilörehun pinta-ala oli 451 600 ha, ja se kasvoi 3 % edellisvuodesta. Säilörehun kokonaissato oli 8 033 milj. kg, mikä on 3 % pienempi kuin edellisvuonna, mutta kuitenkin 16 % korkeampi kuin 10 vuoden keskiarvo. Keskiarvo oli 17 790 kg/ha. Kuivaheinäala pysyi lähes samansuuruisena kuin edellisvuonna, ollen 102 500 ha. Kiuvan heinän kokonaissato oli 4 % vähemmän kuin edellisvuonna. Hehtaarisato oli keskimääräinen, 3 610 kg/ha. Laidunala oli 80 600 ha ja se pieneni 10 % edellisvuodesta. Myös tuorerehuala pieneni 10 % edellisvuodesta ollen 11 900 ha.

Vuonna 2008 perunan kokonaissato oli 2 % edellisvuotta pienempi. Keskihehta-

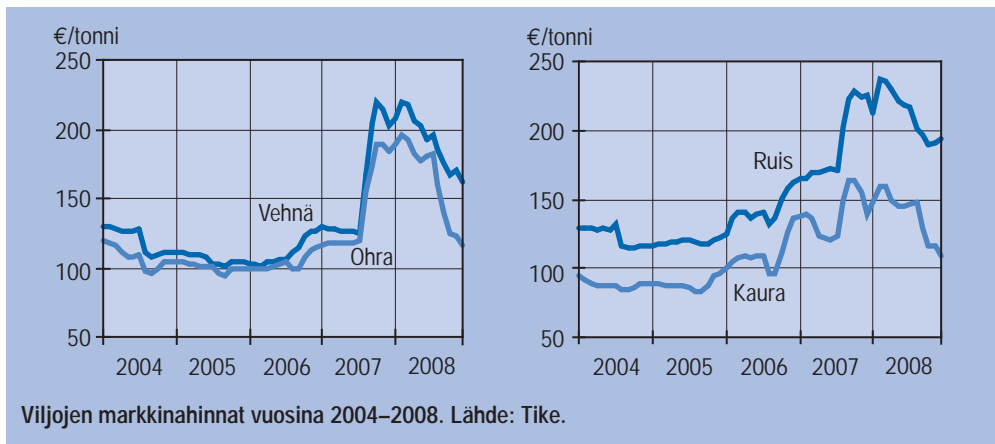
arisato oli 26 200 kg, joka on kaikkien aikojen toiseksi suurin ja 10 % enemmän kuin kymmenen edellisvuoden keskiarvo.

Sokerijuurikkaan kokonaissato oli 468 milj. kg, mikä on 30 % vähemmän kuin edellisvuonna, ja vain puolet aikaisempien vuosien kokonaissadosta. Viljelyala väheni 15 % edellisvuodesta. Alalta korjattiin kuitenkin keskimääräinen hehtaarisato, 34 500 kg/ha, joten sokerisatoa kertyi yhteensä 69 000 tonnia. Suomen sokerikiintiö on 81 000 tonnia. Kiintiö saatiin täyteen, kun niin sanotusta carry over-varastosta purettiin 12 000 sokeritonnia.

Öljykasvien viljelyala vuonna 2008 oli 64 500 ha, joka on 28 % pienempi kuin vuonna 2007. Rypsiä ja rapsia puitiin 22 % vähemmän kuin edellisvuonna. Sadon pienentymiseen vaikutti eniten vuotta 2007 pienempi kylvöala, sillä rypsin hehtaarisato, 1 350 kg/ha, oli 12 % parempi kuin vuonna 2007. Rapsin hehtaarisato puolestaan aleni 3 %, ollen 1 620 kg/ha.

Viljelykasvien markkinahinnat

Vuosi 2008 jää viljamarkkinoilla mieleen hurjien muutosten vuotena. Alkuvuodesta 2008 viljan hinta oli korkeimmillaan koko EU-jäsenyyden aikana. Joulukuussa 2008 viljan inflaatiokorjattu markkinahinta putosi voimakkaan hintapiikin jälkeen alimmilleen kahteen vuoteen. Syynä hinnan romahdukseen oli ennätysellisen

Viljan markkinahinnat Suomessa vuosina 1998–2008, €/1 000 kg¹.

	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
2008	207,02	189,14	160,71	137,80
2007	192,19	159,90	145,80	149,73
2006	139,81	110,50	102,00	107,26
2005	118,41	106,20	99,51	87,13
2004	120,90	119,80	106,51	87,32
2003	124,88	126,66	105,57	92,21
2002	126,57	131,79	106,00	104,38
2001	131,31	132,36	109,66	111,37
2000	131,19	134,55	119,41	117,73
1999	142,96	137,91	122,78	114,37
1998	146,32	142,96	122,78	111,00

Lähde: Tike (Viljavaaka ja Tietokappi).

suuri viljasato maailmalla, 1 781 miljardia kiloa. Tämä painoi viljan maailmanmarkkinahinnan alas. Vuosi päättyi taas orastavaan hintojen nousuun, kun markkinoilla alettiin kääntää katseita seuraavaan satoon. Suomessa näin suuret hintamuutokset ovat harvinaisia, mutta maailmalla vastaavia nousuja ja laskuja on koettu ennenkin, viimeksi vuonna 1996. Hinnanvaihteluiden takia hintaseurannasta ja riskien hallinnasta on tulossa arkea myös suomalaisilla viljailijoilla.

Rehuohran keskimääräinen hinta nousi 10 % edellisvuotisesta ollen 146 euroa/tonni. Hinta oli korkeimmillaan helmikuussa 2008, jolloin se oli 195 euroa/tonni, mutta se laski tasaisen jyrkästi siten, että joulukuussa hintataso oli enää vajaa 116 euroa/tonni. Voimakkain hinnanpudotus oli syksyllä elo-lokakuussa, ja ne viljelijät, jotka myivät sadon heti sadonkorjuun jälkeen, saivat ohrasta korkeimman hinnan. Mallasohran hinta ei laskenut niin paljon kuin rehuohran. Alkuvuodesta 2008 mallasohran hinta oli 266 euroa/tonni, kun se lokakuussa oli 237 euroa.

Kauran keskihinta vuonna 2008 oli 138 euroa/tonni, ja se oli alhaisempi kuin edellisvuonna. Kauran hinta ei saavuttanut yhtä suurta hintapiikkiä kuin ohran hinta. Korkeimmillaan hinta oli helmi-maa-

liskuussa, 160 euroa/tonni, kun se joulukuussa oli laskenut jo 109 euroon.

Vuonna 2008 ohran tapaan myös leipäviljojen keskihinnat nousivat edellistä vuotta korkeammiksi. Vehnän keskihinta, 189 euroa/tonni, oli 18 %, ja rukiin keskihinta, 207 euroa/tonni, oli 8 % korkeampi kuin edellisvuonna. Helmikuussa 2008 vehnän hinta oli huipussaan, 219 euroa/tonni, minkä jälkeen se tasaisesti laski joulukuun 161 euroon.

Vuonna 2008 öljyasveista maksettiin EU-ajan korkeinta keskihintaa. Rypsin ja rapsin keskihinta oli 367 euroa/tonni, joka oli 29 % korkeampi kuin edellisvuonna. Hinta oli korkeimmillaan maaliskuussa 2008, jolloin se oli 427 euroa/tonni. Hinta putosi kuitenkin tasaisesti vuoden aikana siten, että joulukuussa hintataso oli 293 euroa/tonni, joka sekin oli edelleen korkeampi kuin edellisen vuoden keskihinta, 285 euroa. Hinta määräytyy maailmanmarkkinahinnan mukaan, joka noteerataan Pariisin Matif-pörssissä.

Vuonna 2008 ruokaperunan keskihinta, 224 euroa tonnilta, oli 5 % korkeampi kuin vuonna 2007. Hintaa nosti erityisesti heinä-elokuun hintapiikki. Muutoin hinnat olivat samaa luokkaa kuin edellisvuonna. Ruokaperunan hinta on ollut pari vuotta keskimääräistä korkeammalla tasolla perunan viljelyalan ja kokonaissadon ollessa edellisiä vuosia pienempiä.

Viljojen markkinahinnat eräissä EU-maissa vuonna 2008, €/1 000 kg^{1, 2}.

	Ruis	Vehnä	Ohra	Kaura
Suomi	234,8	220,1	211,1	163,2
Ruotsi	260,6	255,0	236,7	199,3
Tanska	253,1	229,0	233,0	221,7
Saksa	195,4	246,2	232,4	162,8
Ranska	221,4	266,9	211,6	219,5
Englanti	-	317,0	271,2	203,4
Espanja	225,8	273,7	246,4	201,9

¹ 1. vuosipuoliskon hinnat painottamattomina keskiarvoina.

² Tiedot on indeksoitu vuoden 2000 hinnasta.

Lähde: Eurostat.

2.3. Kotieläintuotanto

Maito

Vuonna 2008 meijereihin toimitettiin 2 188 milj. litraa maitoa. Määrä oli 2 % (38 milj. litraa) pienempi kuin vuonna 2007. Maidon keskimääräinen rasvapitoisuus nousi ja valkuaispitoisuus laski edellisvuodesta. Tuotanto väheni käytännössä vain vuoden alkupuoliskolla, sillä elo-joulukuun tuotanto oli lähes prosentin edellisvuotta suurempi. Tuotannon nousua aiheuttivat väkirehujen hinnan aleneminen, lehmien teurastusten väheneminen ja poimimisten lisääntyminen. Syyskesällä kotimainen tuotanto oli kuitenkin historiallisen pieni, sillä Suomen maito-omavaraisuuden arvioitiin laskeneen nuikasti alle sadan prosentin.

Vuonna 2008 päättyneellä kiintiökaudella tuotettiin 2 205 milj. litraa maitoa. Maidontuotanto alitti Suomen maakohtaisen maitokiintiön 149 milj. litralla (6 %). Luomutilat tuottivat 1,3 % kaikesta maidosta.

Gallup Elintarviketiedon ennusteen mukaan kiintiökaudella 2008/2009 maidontuotanto alittaa maakiintiön yli 225 milj. litralla (9 %). Sen sijaan vuoden 2009 tuotannoksi ennustetaan 2 215 milj. litraa, mikä on 1,2 % edellisvuotta enemmän.

Joulukuussa 2008 maitoa toimitettiin meijereihin 11 894 tilalta. Määrä oli 880 tilaa (-7 %) vähemmän kuin vuotta aiemmin. Sen sijaan lypsylehmien määrä jopa lisääntyi hieman vuoden 2008 aikana. Keskimääräinen karjakoko kasvoi vuoden aikana lähes 1,6 lehmällä. Vuoden 2008 joulukuussa maitotiloilla oli keskimäärin 24,2 lehmää. Yli sadan lehmän tiloilla on 4 % lehmistä.

Lypsylehmien keskituotos on noussut 2000-luvulla noin 2 % vuodessa. Vuoden 2008 keskituotos, noin 7 554 kg, oli kuitenkin poikkeuksellisesti edellisvuotta pienempi.

Nestemäistä maitoa valmistettiin 716 milj. litraa (+0,4 %) vuonna 2008. Eniten lisääntyi rasvattoman

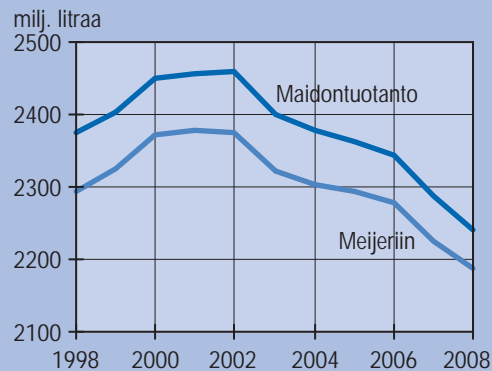
maidon valmistus. Myös kermaa (+1,3 %), hapatettuja kermavalmisteita (+7,8 %), jogurttia (+0,6 %), rasvaseoksia (+3,6 %) ja juustoja (+5,8 %) valmistettiin edellisvuotta enemmän. Juustoista eniten lisääntyi Edamin (+12,4 %) ja murukolojuustojen (+15,8 %) valmistus. Yhteensä juustoja valmistettiin 100 milj. kg. Sen sijaan piimää (-2,2 %), voita (-3,5 %), viilejä (-4,1 %), vanukkaita (-6,6 %) ja rahkaa (-8 %) valmistettiin vähemmän kuin vuonna 2007. Rasvattoman maitojauheen valmistusmäärä (-46,5 %) jäi edellisvuotta pienemmäksi, mutta rasvaisen maitojauheen (+11,2 %) ja herajauheen (+7,0 %) valmistusmäärä oli edellisvuotta suurempi.

Voin, juustojen ja jauheiden vienti vähentyi edellisvuodesta. Jauheita olikin vuoden 2008 lopussa varastossa lähes 50 % enemmän kuin vuotta aiemmin.

Jogurtin kulutus lisääntyi 2 % ja rasvaseosten kulutus 3 %. Sen sijaan piimän, kerman, voin, viilin ja juuston kulutus vähentyi 1–3 %. Tuontijuustojen osuus kulutuksesta oli edellisvuoden tapaan noin kolmannes. Sen sijaan tuontijogurttien osuus kulutuksesta kasvoi yli viidennekseen kotimaan kulutuksesta.

Naudanliha

Vuonna 2008 Suomessa tuotettiin 80,1 milj. kg naudanlihaa. Määrä oli peräti

Maidontuotanto ja meijereiden vastaanottama maitomäärä vuosina 1998–2008.

7,6 % edellisvuotta pienempi. Naudanlihaa kulutettiin 95,1 milj. kg (-2,1 %). Gallup Elintarviketiedon ennusteen mukaan vuonna 2009 naudanlihan tuotanto laskee 79 milj. kg:aan ja kulutus 94 milj. kg:aan.

Sonnien teuraspainot nousivat edellisvuosia maltillisemmin. Lehmän (272 kg) keskiteuraspaino nousi 2 kg ja sonnin (335 kg) ja hiehon (242 kg) 4 kg. Nautojen teurastukset vähenivät kaikissa tilastoiduissa eläinryhmissä. Sonneja teurastettiin 143 947 kpl (-6,9 %) ja lehmiä 86 507 kpl (-10,2 %). Vasikoita syntyi vajaat 321 000 kpl. Vasikoiden välitysmäärä lisääntyi 4 %.

Naudanlihan tuotantoon erikoistuneiden tilojen määrä laski 3 %. Emolehmätilojen määrä lisääntyi 4 % ja emolehmien määrä (48 928 kpl) 10 %. Emolehmätuotanto on keskittynyt maan keski- ja pohjoosiin.

Naudanlihan vienti (1,5 milj. kg) jäi noin kolmannekseen edellisvuodesta, mutta tuonti (15,9 milj. kg) lisääntyi 14 %. Tuotannon vähenemisen vuoksi kotimainen tuotanto kattoi vain 83 % kotimaan kulutuksesta. Naudanliha vietiin lähinnä Ruotsiin ja sitä tuotiin lähinnä Ruotsista, Saksasta ja Tanskasta. Brasilialaisen naudanlihan tuontia vähensivät EU:n brasilialaiselle naudalle asettamat tuontirajoitukset. Rajoitukset johtuivat Brasilian eläintautivonnon havaituista puutteista sekä suu- ja sorkkataudin esiintymisestä maassa.

Komission arvion mukaan koko EU:ssa tuotettiin vuonna 2008 noin 8,1 mrd. kg naudanlihaa, mikä on 2 % edellisvuotta vähemmän.

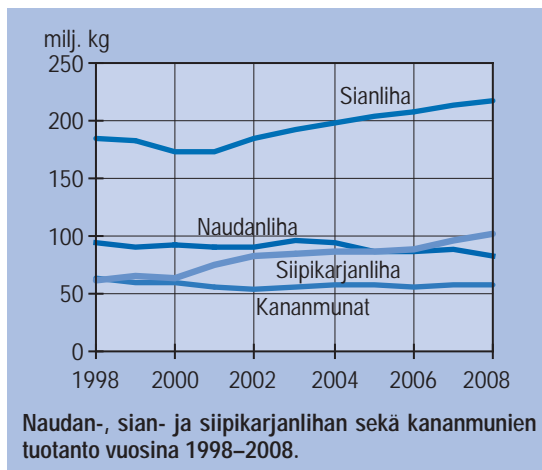
Sianliha

Suomessa tuotettiin vuonna 2008 ennätysmäärä (217 milj. kg, +2 %) sianlihaa. Kulutus lisääntyi 189 milj. kg:aan (+2 %). Sikoja teurastettiin 2,5 milj. kappaletta. Rehukustannusten nousu ja tuotannon heikko kannattavuus lisäsivät kuitenkin emakoiden teurastusmäärää, joka oli

10 % edellisvuodesta suurempi. Emakoiden poistot näkyivät alentuneena tuotantona vuonna 2009. Lihaskojojen keskiteuraspaino nousi 86,1 kg:an (+1 kg). Teuraspainot ovat nousseet 6 kg vuoden 1996 jälkeen.

Gallup Elintarviketiedon ennusteen mukaan sianlihan tuotanto laskee 211 milj. kg:an (-3 %) ja kulutus nousee 192 milj. kg:an (+1 %) vuonna 2009. Komission arvion mukaan vuonna 2008 koko EU:ssa tuotettiin 22,5 mrd. kg sianlihaa, mikä on 2 % edellisvuotta vähemmän. Vuonna 2009 tuotannon ennustetaan vähenevän 2–3 %.

Sianlihan vienti lisääntyi 16 % ollen 54 milj. kg. Viennin lisäys oli 7,5 milj. kg, mikä oli enemmän kuin kotimaisen tuotannon lisäys 4,2 milj. kg. Tärkeimpiä vientikohteita olivat Venäjä, Ruotsi ja Baltian maat, joiden osuus ruholiham viennistä oli noin 2/3. Vienti Venäjälle lisääntyi lähes 5 milj. kg ja vienti sekä Ruotsiin että Norjaan väheni. Sianlihan tuonti ja vienti ovat Suomessa pääosin ruholihaa. Heikosta markkinatilanteesta huolimatta sianlihan varastot supistuivat vuoden aikana. Viennin lisääntyminen viime vuosina johtuu paitsi tuotannon lisääntymisestä, myös mm. tuotannon alueellisesta erikoistumisesta. Lihan vienti ja tuonti on lisääntynyt lähes kaikissa teollisuusmaissa viimeisen 10 vuoden aikana.

Kotieläintuotanto vuosina 1998–2008.

	Meijerimaito milj. litraa	Naudanliha milj. kg	Sianliha milj. kg	Kananmunat milj. kg	Siipikarjanliha milj. kg
2008	2 188	80	217	58	101
2007	2 226	87	213	57	95
2006	2 279	85	208	57	88
2005	2 293	84	203	58	87
2004	2 304	91	198	58	87
2003	2 323	94	193	56	84
2002	2 376	91	184	55	83
2001	2 378	90	174	57	76
2000	2 371	91	173	59	64
1999	2 325	90	182	59	66
1998	2 300	93	184	64	61

Lähde: Tike.

Sianlihaa tuotiin Suomeen 22,7 milj. kg, mikä on 5 % edellisvuotta enemmän. Sianlihan tuonti oli 12 % kulutuksesta. Eniten edullista sianlihaa tuotiin Saksasta, jonka osuus ruholiahan tuonnista oli jo yli puolet. Tuonti Tanskasta väheni voimakkaasti. Kauttatuonnin vuoksi erien alkupe-
rämaa voi olla muu kuin Suomeen tuovaa. Lihavalmisteiden tuonti väheni 6 %. Lihavalmisteita tuotiin lähinnä Ruotsista ja Saksasta.

Sikatalouden rakennekehitys jatkui nopeana. Sikatilojen määrä laski 11 % ja emakoiden määrä lähes 4 %. Jo 34 % emakoista oli vähintään 300 emakon tiloilla. Porsastuotos kohentui peräti puoli porsasta emakkoa ja vuotta kohti. Välitettyjen porsaiden määrä vähentyi 4 %. Talvella 2007–2008 Suomessa todettiin kolmella tilalla PMWS-tautia, joka näivettää porsaita ja lisää porsaskuolleisuutta aiheuttaen siten merkittäviä tuotantotappioita.

Sikatalouden tuet irrotettiin tuotannosta vuoden 2009 alusta. MTT:n arvion mukaan tukimuutokset voivat vähentää sikatuotantoa jopa yli viidenneksellä. Tuki-
muutos nostaa kannattavinta teuraspainoa ja kannattavaan tuotantoon vaadittua tuotosta, joten teuraspainojen voidaan odottaa nousevat myös jatkossa ja tuotostasoltaan

heikompien tilojen lopettavan, mikä osaltaan parantaneet tuotantotuloksia.

Siipikarjanliha

Suomessa tuotettiin 100,9 milj. kg (+ 6 %) siipikarjanlihaa vuonna 2008. Siipikarjanlihan kulutus lisääntyi 6 % ollen 98,3 milj. kg. Siipikarjanlihan vienti (10,9 milj. kg) jäi lähes edellisvuoden lukemiin. Sen sijaan tuonti lisääntyi 15 %. Pääosa tuonnista oli luutonta siipikarjanlihaa.

Broileria tuotettiin 89,1 milj. kg (+ 8 %) ja kulutettiin 87,1 milj. kg (+ 8 %). Broileria vietiin noin 9,7 milj. kg (+ 8 %). Broilerinlihaa tuotiin 7,5 milj. kg (+ 21 %). Noin 65 % broilerin ruholiahan viennistä suuntautui Venäjälle ja Baltian maihin. Etenkin valmisteiden tuonti lisääntyi. Broileria tuotiin pääasiassa vanhoista EU-maista, Brasiliasta ja Thaimaasta. Tuonnin osuus kulutuksesta oli 9 %.

Kalkkunanlihan tuotanto vähentyi 13 % ollen 10,0 milj. kg. ja kulutus 9 % ollen 10,7 milj. kg. Kalkkunanlihaa vietiin 1,2 milj. kg (-35 %) ja tuotiin 2,1 milj. kg (+ 2 %). Etenkin luuttomien palojen tuonti lisääntyi. Sen sijaan kalkkunalihavalmisteiden tuonti vähentyi. Eniten kalkkunaa tuotiin Puolasta, Saksasta ja Brasiliasta.

Tuonnin osuus kulutuksesta oli 20 %.

Gallup Elintarviketieto arvioi vuoden 2009 broilerinlihan kulutukseksi 90 milj. kg ja tuotannoksi 92 milj. kg. Kalkkunanlihan tuotannon ennuste on vajaat 10 milj. kg ja kulutuksen ennuste vajaat 11 milj. kg. Myös siipikarjatuotannon kansalliset tuet irrotettiin tuotannosta koko maassa vuoden 2009 alussa.

Kananmunat

Kananmunia tuotettiin vajaat 58 milj. kg, mikä oli 5 % enemmän kuin vuonna 2007. Kananmunia kulutettiin 49,5 milj. kg (+ 2 %). Kulutuksen lisäys johtui kuorimunien käytön lisääntymisestä. Viennin osuus kotimaisesta tuotannosta oli 17 %. Kananmunien kokonaisvienti (9,9 milj. kg) oli 2,5 % edellisvuotta pienempi. Munavalmisteita ja kuorimunia tuotiin 2,1 milj. kg, mikä oli selvästi enemmän kuin 2007. Kananmunia on viety Suomesta pääasiassa Ruotsiin, Saksaan ja Norjaan.

Kananpoikasten haudonnat vähenivät 6 %. Perinteisissä häkkikanaloissa tuotettiin edelleen 78 % munista, vaikka ne poistuvat käytöstä vuoteen 2012 mennessä. Keskimääräinen tilakoko oli noin 5 500 kanaa.

Gallup Elintarviketiedon arvion mukaan kananmunien tuotanto vähenee vuoden 2009 alkupuoliskolla 4 % ja kulutus lisääntyy prosentoin edellisvuodesta. Komission mukaan kananmunien tuotanto ja kulutus EU:ssa kasvavat vuosikymmenen loppuun mennessä 2 %.

Tuottajahinnat

Kotieläintuotteiden markkinahinnat muualla EU:ssa vaikuttavat niiden hintoihin Suomessa. Suomen hinnoissa on kuitenkin erityispiirteitä. Esimerkiksi sianlihan ja maidon markkinahinnat vaihtelevat yleensä vähemmän Suomessa kuin monissa muissa EU-maissa. Kananmunista on Suomessa ylitarjontaa ja niiden tuottajahinta on alhainen muuhun EU:hun verrattuna. Suo-

Tärkeimpien kotieläintuotteiden tuottajahinnat lisineen vuosina 1998–2008 (€/100 kg, maito €/100 l). Lukuihin sisältyy arvioitu jälkiliti¹.

	Maito	Naudanliha	Sianliha	Broilerinliha	Kananmunat
2008	46,21	241	144	130	92
2007	38,25	221	132	114	77
2006	36,39	212	126	109	62
2005	35,22	205	128	114	60
2004	35,75	190	120	117	74
2003	36,68	186	115	117	80
2002	36,83	190	137	120	79
2001	36,26	208	150	117	69
2000	34,97	206	129	111	82
1999	34,44	216	113	112	74
1998	34,48	224	126	116	65

¹ Maidon tuottajahinta on keskipitoiselle maidolle, eikä se sisällä kiintiömaksuja. Vuoden 2008 maidon hintaan lisätty arvioitu jälkiliti 3,96 snt/l.
Lähde: Tike.

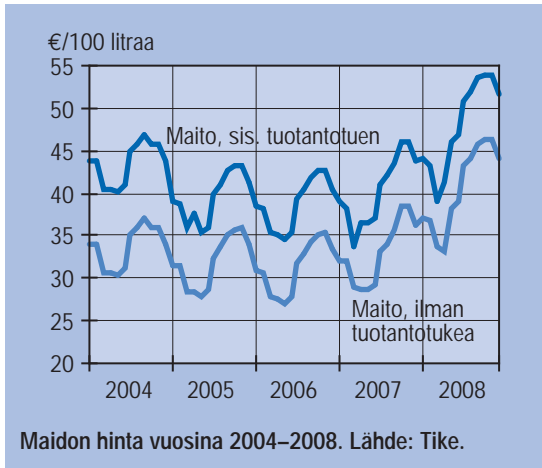
malaisille maidontuottajille maksetaan hieman korkeampaa hintaa kuin EU:n tuottajille keskimäärin ja maidon hinnan kausiporrastus on Suomessa monia muita maita voimakkaampi. MTT:n tutkimustulokset viittaavat myös siihen, että Euroopan lihamarkkinoilla havaitut hintamuutokset siirtyvät hitaasti Suomen lihamarkkinoille.

Normimaidon (4,3 % rasvaa, 3,3 % valkuaista) tuottajahinta laatulisineen ilman jälkilitiä oli vuonna 2008 keskimäärin 42,37 €/100 l (+ 23 %). Lisäksi tuotanto-

Kotieläintuotteiden markkinahintojen vertailu eräissä EU-maissa vuonna 2008¹, €/100 kg.

	Maito	Sianliha	Naudanliha (sonni)	Siipikarjanliha ²	Kananmunat ³
Suomi	43,99	150,2	294,9	227,2	121,6
Ruotsi	36,57	152,0	294,3	203,4	186,4
Tanska	37,34	130,5	311,5	203,0	158,5
Viro	30,50	156,1	215,2	198,2	118,7
Saksa	34,74	160,7	317,5	228,8	98,7
Ranska	37,05	142,1	323,5	221,2	100,2

¹ Maidon hinta on tammi–syyskuun hintojen keskiarvo.
² Teurastamon myyntihinta. ³ Pakkaamon myyntihinta.
Lähde: Euroopan komissio.

tukea maksettiin keskimäärin 7,35 €/100 l. Maidon bakteeripitoisuuteen ja solumäärään perustuvia laatuksia maksettiin hieinan edellisvuotta enemmän (2,29 €/100 l). Maidon lopullinen hinta ratkeaa meijereiden tilinpäätösten yhteydessä, jolloin päätetään tuloksen perusteella maksettavasta jälkitilistä. Vuonna 2007 jälkitili oli keskimäärin 3,94 €/100 l. Joulukuussa ero eri meijerien normimaidosta maksaman ylimmän ja alimman tilityshinnan välillä oli 2,72 €/100 l.

EU:ssa maidon hintaa nostivat maailmanmarkkinoiden vahva kysyntä ja tuotantokustannusten nousu. Suomessa maidon hinta pysyi korkeana, vaikka hinnat kääntyivät monissa muissa EU-maissa laskuun vuoden 2008 lopussa. Toisaalta hinnat myös nousivat talvella 2007–2008 Suomessa monia muita maita hitaammin.

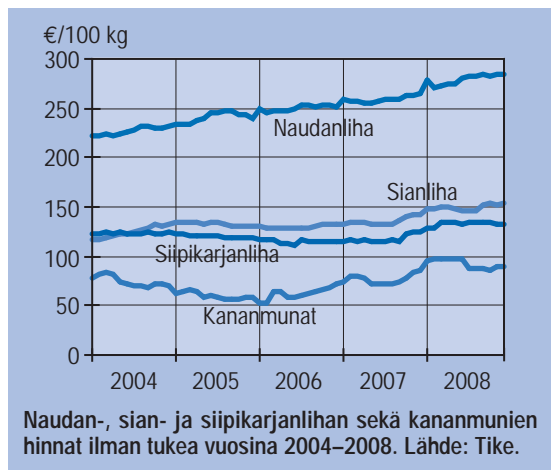
Naudanlihasta maksettiin keskimäärin 2,41 €/kg ja sonninlihasta 2,80 €/kg. Naudanlihan hinnat nousivat keskimäärin 9 % edellisvuodesta. Naudanlihan keskihinta on noussut tasaisesti jo vuodesta 2003 lähtien. Vasikan hinnat nousivat noin 5 % edellisvuodesta. Keskimäärin sonniternivaskasta maksettiin 148 € ja lehmävasikasta 164 €. Sonniternivaskan hinta nousi vain 3 % edellisvuodesta. Lehmäternivaskan hinta oli keskimäärin 73 €.

Lihasiasta maksettiin vuonna 2008 keskimäärin 1,49 €/kg ja kaikesta sianlihasta 1,44 €/kg. Edellisvuoteen verrattuna keskihinta nousi 10 %. Porsaan (25 kg) hinta oli keskimäärin 54 €. Rehukustannusten nousun aiheuttama kannattavuuskriisi ja porsaiden runsas tarjonta vuonna 2008 heikensivät sianlihantuotannon kannattavuutta, mikä todennäköisesti esti porsaan hinnan nousun ja nosti porsaiden välityspainoja.

Porsaan hinta oli vuonna 2008 Suomessa EU:n korkeimpia. Vain Ruotsissa, Italiassa, Maltalla, Tšekissä ja Slovakiassa maksettiin porsaasta enemmän kuin Suomessa. Sianlihasta maksettiin monissa maissa korkeampaa hintaa kuin Suomessa. Selvästi alempaa hintaa sianlihasta maksettiin Tanskassa, Belgiassa, Irlannissa ja Hollannissa.

Siipikarjanlihan tuottajahinnat nousivat 13 % vuodesta 2007. Keskimäärin siipikarjanlihasta maksettiin 1,33 €/kg. Broilerinlihasta maksettiin keskimäärin 1,30 €/kg.

OECD:n ennusteen mukaan lihan kulutus lisääntyy lähivuosina, mikä saattaa nostaa naudan-, sian- ja siipikarjanlihan maailmanmarkkinahintoja. Vuonna 2008 puhjennut talouskriisi voi kuitenkin hidastaa kysynnän kasvua.

Vuonna 2008 kananmunista maksettiin tuottajille keskimäärin 0,92 €/kg (+ 20 %). Voimakasta hinnannousua aiheuttivat sekä edellisvuoden alhaiset hinnat että rehukustannusten nousu. Syksyllä 2008 tuottajahinnat kääntyivät kuitenkin laskuun. Luomu- ja lattiakanalan munista maksetaan häkkikanamunia korkeampaa tuottajahintaa. Lattia- ja häkkikanojen munien hintaero kasvoi 0,15 euroon kilolta vuonna 2008.

2.4. Puutarhatuotanto

Tuotannon laajuus

Avomaan puutarhatuotannon ala oli vuonna 2008 noin 14 900 ha. Ala pieneni lähes 500 ha eli runsaat 3 % edellisvuodesta. Sekä avomaan vihannesten että marjojen viljelyala supistui. Hedelmien, lähinnä omenan, viljelypinta-ala puolestaan kasvoi.

Avomaan vihannesten viljely oli pinta-alan vähenemisestä huolimatta edelleen merkittävin avomaatuotannon sektori, ja sen osuus oli 55 % koko puutarhatuotannon alasta. Marjojen osuus oli 41 % ja hedelmien noin 4 %.

Kasvihuonetuotannon kokonaisala pysyi edellisvuoteen verrattuna lähes samana, ollen noin 400 ha. Vihannesviljelyn osuus kasvihuonetuotannon alasta oli noin 62 % ja koristekasvien noin 38 %. Koristekasvien ala pieneni hieman edellisvuodesta.

Puutarhatuotantoa harjoittavia yrityksiä oli vuonna 2007 yhteensä noin 5 200, joista runsas 4 000 harjoitti avomaan viljelyä ja vajaa 2 000 kasvihuonetuotantoa. Osalla yrityksistä oli sekä avomaan viljelyä että kasvihuonetuotantoa. Yritysten määrä aleni 9 %:lla eli noin 500 yrityksellä edellisvuodesta. Puutarhatuotannon kokonaisala ei juuri vähentynyt, mitä selittää jäljelle jäävien yritysten koon kasvu.

Alueellisesti merkittäviä puutarhatuotannon alueita ovat Varsinais-Suomi, jossa vuonna 2007 sijaitsi 18 % koko maan avomaaviljelmistä sekä 21 % kasvihuoneviljelmistä. Muita merkittäviä puutarhatuotannon keskittymiä ovat Pohjois-Savo, jossa sijaitsi 15 % Suomen marjanviljelystä, sekä Pohjanmaa, jossa oli 24 % maan kasvihuoneyrityksistä.

Sääolot

Alkuvuoden 2008 talvi oli ennätyksellisen leuto ja vähäluminen. Leudon talven ansiosta marjakasvustoissa näkyi jo joulun jälkeen viitteitä talvilevon päättymisestä ja pakkasenkestävyyden heikkenemisestä. Onneksi kovia pakkasjaksoja ei Etelä- ja Varsinais-Suomessa koettu lainkaan ja marjakasvit säästyivät talvivaurioilta. Toukokuun hallayöt aiheuttivat paikoin tuhoja kukkiville hedelmä- ja marjakasveille. Mansikalla tuhot jäivät vähäisiksi kun sadetuksella pystyttiin ehkäisemään hallatuhoja. Herukoilla ja omenalla sen sijaan hal-

Tukirekisterin mukaiset puutarhaviljelyn pinta-alat vuosina 2002–2008 ha.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Avomaan puutarhatuotannon ala yhteensä	16 466	16 469	16 025	15 417	15 468	15 357	14 917
Avomaan vihannekset	8 918	8 983	8 837	8 254	8 327	8 405	8 138
Marjat	7 004	6 886	6 552	6 495	6 470	6 283	6 084
Hedelmät	544	600	636	667	671	669	695
Kasvihuoneviljely yhteensä	400	398	399	405	404	399	395
– vihannesviljely	237	236	239	245	243	242	243
– koristekasvien viljely	164	163	161	160	161	157	152

Lähde: Tike, Tukirekisteri.

la vioitti kukintoja ja aiheutti paikoin suu-riakin sadon menetyksiä.

Kesä oli epävakainen. Koska suurempia hellejaksoja ei kesän aikana ollut, hedelmä- ja marjakasvien sato valmistui taiseeseen tahtiin. Esimerkiksi mansikalla satokaudesta muodostui hyvin pitkä. Vaikka vettä satoi läpi kesän, se ei kuitenkaan aiheuttanut mansikalla ja vadelmalla yleistä harmaahomeongelmia, sillä viileys ja tuuliset säät heikensivät harmaanhomeen vaikutusta. Toisaalta tasainen kosteus lisäsi marjakokoa ja siten paransi satoa. Paikallisesti suurta harmia sen sijaan aiheuttivat voimakkaat kukinnan ja raakileajan rakuurot, jotka koettelivat marjan- ja hedelmänviljelijöitä läpi Suomen. Joillakin tiloilla rakeet pilasivat lähes koko sadon. Epävakainen sää hidasti myös avomaan vihannesten valmistumista.

Kasvihuonetuotannossa leuto talvi toi säästöjä lämmityskustannuksista, mutta toisaalta leuto sää tarkoitti pilvisiä päiviä ja lisäksi valotuksen tarvetta.

Avomaan tuotanto

Tarhaherne on pinta-alaltaan eniten viljeltyin vihannes ja sen viljelypinta-ala oli vuonna 2007 noin 2 600 ha. Toiseksi eniten viljeltiin porkkanaa, noin 1 600 ha:n alalla. Nämä kaksi kasvia vastasivat vuonna 2007 lähes puolesta avomaan vihannesten tuotantoalaa. Muita merkittäviä avomaan vihanneksia olivat ruokasipuli 950 ha:n alalla sekä valkokaali 520 ha:n alalla.

Avomaan vihanneksista merkittäviä teollisuuden sopimuskasveja ovat tarhaherne, porkkana, punajuurikas ja avomaan kurkku. Luonnonmukaista tuotantoa harjoitettiin vain noin yhdellä prosentilla kokonaisvihannesviljelyn pinta-alasta. Pinta-alallisesti merkittävimmät luonnonmu-

kaisesti viljeltyt avomaan vihannekset olivat porkkana (28 ha), tarhaherne (27 ha) ja ruokasipuli (25 ha).

Mansikka on niin pinta-alaltaan kuin satomäärältäänkin merkittävin marjakasvi. Sitä viljeltiin vuonna 2007 lähes 3 000 ha ja kokonaissato oli 10 milj. kg. Mansikan viljelyn pinta-ala, samoin kuin sitä viljelevien yritysten määrä, ovat viimeisen kymmenen vuoden ajan vähentyneet jatkuvasti. Mansikan satomäärät eivät sen sijaan ole merkittävästi alentuneet, vaan tuotannon tehostamisen myötä kokonaissatomäärä on pysynyt lähes ennallaan. Toiseksi tärkeimmät marjakasvit ovat musta- ja viherherukat, joita viljeltiin noin 1 700 ha. Kolmanneksi eniten viljeltiin vadelmia ja mesi-

Tärkeimpien avomaan puutarhatuotteiden viljelyalat ja sadot vuonna 2007.

	Ala ha	Sato kg/ha	Yht. 1 000 kg
<i>Avomaavihannekset</i>			
Tarhaherne	2 618	2 428	6 356
Porkkana	1 646	41 391	68 130
Ruokasipuli	948	24 022	22 777
Valkokaali	524	35 480	18 591
Kukkakaali	305	9 858	3 008
Punajuurikas	381	33 936	12 913
Lanttu	365	36 685	13 405
Avomaankurkku	273	40 135	10 961
Kiinankaali	241	18 017	4 347
Muut kasvit	1 264		
Yhteensä	8 566	20 175	172 812
– josta sopimustuotantoa	2 090	24 454	51 109
<i>Marjat ja omenat¹</i>			
Mansikka	2 982	3 253	9 697
Musta- ja viherherukka	1 678	876	1 470
Vadelma ja mesivadelma	424	1 028	436
Muut marjat	602		
Yhteensä	5 685	2 158	12 268
– josta sopimustuotantoa	865	1 569	1 357
Omena	555	6 249	3 468

¹ satoikäinen pinta-ala

Lähde: Tike, Puutarhayritysrekisteri 2007.

Marjakasveista ylivoimaisesti merkittävimmät teollisuuden sopimuskasvit ovat musta- ja viherherukat, jotka vastasivat 73 % teollisuuden sopimustuotannon alasta vuonna 2007. Luonnonmukaista tuotantoa harjoitettiin 8 %:lla marjakasvien kokonaispinta-alasta eli noin 500 ha:lla. Merkittävimmät luonnonmukaisesti viljeltyt marjat olivat herukka (290 ha), mansikka (117 ha) ja vadelma (20 ha).

Omenan viljelyala on kasvanut jatkuvasti viimeisen kymmenen vuoden aikana yltäen 555 hehtaariin vuonna 2007. Myös omenan kokonaissato on kasvanut, joskaan ei yhtä suoraviivaisesti kuin pinta-ala vuotuisista satovaihteluista johtuen.

Kasvihuonetuotanto

Kasvihuonetuotannon kokonaisala oli vuonna yhteensä 455 ha, josta vihannesten osuus oli 60 % ja koristekasvien 36 %. Kasvihuonevihanneksista tomaatti on ylivoimaisesti suurin niin pinta-alalla kuin kokonaissadollakin mitattuna. Vuonna 2007 tomaatin viljelyala oli 117 ha ja kokonaissato 38 milj. kg. Kurkun viljelyala oli 72 ha ja kokonaissato 29 milj. kg.

Koristekasveja viljeltiin yhteensä 165 ha:n alalla vuonna 2007. Koristekasviviljelylle tyypillistä on, että samassa kasvihuoneessa tuotetaan useimmiten monenlaisia koristekasveja. Orvokki oli vuonna 2007 eniten viljeltyin ryhmäkasvi. Sitä tuotet-

Kasvihuonevihannesten viljelyalat (m²) ja sadot (kg/m²) vuonna 2007.

	Ala 1 000 m ²	Sato kg/m ²	Yhteensä 1 000 kg
Yhteensä ¹	2 549	28	71 011
Tomaatti	1 169	33	38 171
Kurkku	724	40	29 182
Muut vihannekset	656		

¹ ei sisällä ruukkuvihanneksia

Lähde: Tike, Puutarhayritysrekisteri 2007.

tiin lähes 13 milj. kpl eli runsaat kaksi orvokkia jokaista suomalaista kohden. Orvokin osuus koko ryhmäkasvituotannosta oli 28 %. Toiseksi viljeltyin ryhmäkasvi oli petunia, vaikkakin sen suosio ja tuotantomäärät ovat 1990-luvun puolivälistä lähtien vähentyneet jatkuvasti. Ruukkukasveista ylivoimaisesti eniten viljeltyin oli joulutähti. Punaiset joulutähdet ovat suosituimpia ja niiden osuus on yli 80 % tuotetuista joulutähdistä.

Ruusu on tärkein leikkokukka ja sen osuus koko leikkokukka-alasta oli 70 % eli 217 hehtaaria. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ruusun, samoin kuin useimpien muidenkin leikkokukkien viljelypinta-alat ovat pienentyneet selvästi. Sen sijaan sipulikukkien tuotanto on kasvanut voimakkaasti viime vuosina. Vuonna 2007 kasvatettiin ennätyselliset 71 milj. sipulikukkaa, josta tulppaanin osuus oli 79 %.

Keskeisten puutarhatuotteiden arvonlisäveroton tuottajahinta vuosina 2002–2008, €/kg.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Kasvihuonetuotanto</i>							
Ruusu (€/kpl)	0,32	0,36	0,40	0,41	0,41	0,45	0,47
Tomaatti	1,12	1,15	1,16	1,15	1,17	1,32	1,40
Kurkku	1,05	1,16	1,08	0,99	1,04	1,34	1,21
<i>Avomaatuotanto</i>							
Valkokaali	0,32	0,38	0,33	0,27	0,37	0,58	0,56
Sipuli	0,52	0,50	0,47	0,33	0,44	0,60	0,48
Porkkana	0,39	0,47	0,45	0,37	0,40	0,47	0,48
Mansikka	2,33	3,52	3,05	2,68	2,25	3,58	3,90

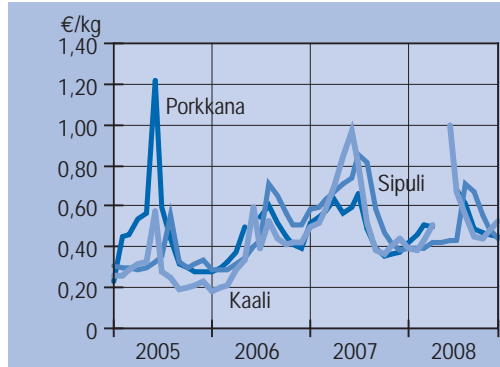
Lähteet: Kasvistiето Oy, Kauppapuutarhaliitto ry.

Puutarhatuotteiden markkinat

Avomaan puutarhatuotteiden tuottajahinnoille samoin kuin tuotantomäärille on tyypillistä voimakas kausittainen ja vuosittainen vaihtelu. Tuottajahinta on yleensä alhaisin pääsatokaudella, jolloin tarjontaa on runsaasti. Varastovihannesten tarjonta pienee varastointikauden edetessä, mikä yleensä näkyy myös kohoavina hinnoina.

Varastovihannesten kuten porkkanan, kaalin ja sipulin hinnoissa on huomattava, että ne sisältävät kahden satokauden satoa. Vuoden 2008 alussa myytiin vielä kasvukauden 2007 satoa, ja kasvukauden 2008 olosuhteet vaikuttivat hintoihin vasta kesällä ensimmäisten varhaisvihannesten tullessa markkinoille.

Alkukesän kylmät yöt viivästyttivät varhaisvihannesten istutusta, ja uuden sadon antimia päästiin nauttimaan vasta kesäkuussa. Kasvukauden olosuhteet olivat hankalat useimpien avomaan vihannesten kannalta ja sato valmistui hitaasti. Markkinoilla oli ajoittain jopa pulaa tuotteista ja useimpien avomaan vihannesten hinta pysyikin hyvänä läpi kesän. Kasvuolosuhteet pysyivät syksyyn saakka märkinä, pimeinä ja kylminä. Tämän seurauksena kokonaisato jäi useimmilla kasveilla, kuten kiinan-kaalilla, purjolla ja parsakaalilla, keskimääräistä pienemmäksi. Uusi varastointikausi

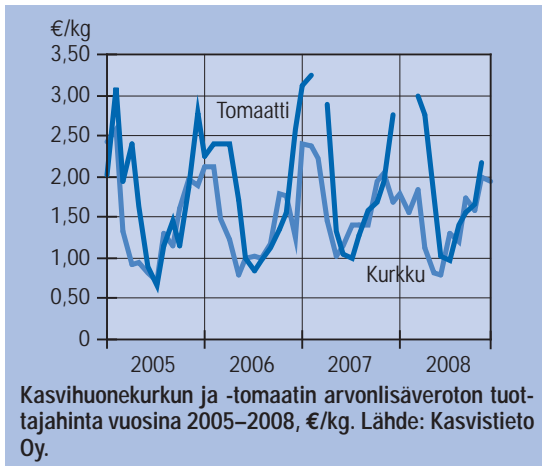
Eräiden avomaan vihannesten arvonlisäveroton tuottajahintoja vuosina 2005–2008, €/kg. Lähde: Kasvistietyö Oy.

aloitettiin useimpien avomaan vihannesten osalta edellisvuotta pienemmällä varastoilla, mutta korkeammilla viljelijähinnoilla.

Kotimaisista mansikoista päästiin nauttimaan toukokuun puolivälissä kun ensimmäiset kasvihuonemansikat kypsyivät. Ensimmäiset mansikat avomaalta, harson alta, kypsyivät tavalliseen tapaan juhannukseksi. Mansikan pääsatokaudesta muodostui siten pitkä, sillä viileät säät kypsyttivät mansikoita pikkuhiljaa. Mansikkamarkkinat välttyivät ruuhkalta ja pääsatokauden hinta heinäkuussa oli edellisvuotta korkeampi.

Ensimmäiset omenat valmistuivat elokuun alussa. Kokonaisuudessaan omenasato jäi tyydyttäväksi. Kevään hallayöt koetelivat pahiten varhaisia lajikkeita. Myöhäisistä lajikkeista saatiin normaali sato. Vuoden 2008 omenan arvonlisäveroton tuottajahinta oli 1,28 €/kg, mikä on alhaisempi kuin vuonna 2007 (1,53 €/kg).

Kasvihuonevihanneksilla, etenkin kurkulla, oli ajoittain ylitarjontaa. Pahin ylitarjontatilanne oli alkukesällä kun täydellä volyyminä oleva tuotanto ja aurinkoinen jakso nostivat nopeasti satomäärät hyvin suuriksi. Se aiheutti hinnan romahtamisen, ajoittain jopa alle tuotantokustannusten. Osa-syynä kurkun ylituotantoon ovat kasvaneet tuotantopinta-alat. Kurkun ja tomaatin ruuhka hellitti keskipäivällä, kun pilviset säät hidastivat kasvua.

Kasvihuonekurkun ja -tomaatin arvonlisäveroton tuottajahinta vuosina 2005–2008, €/kg. Lähde: Kasvistietyö Oy.

2.5. Elintarvikemarkkinat

Kuluttajahinnat

Vuonna 2008 elintarvikkeet kallistuivat Suomessa 8,6 %. Kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli 4,1 %, joten elintarvikkeiden hintakehitys oli selvästi keskimääräistä inflaatiokehitystä nopeampaa.

Elintarvikkeiden hinnat nousivat heti tammikuussa 2008, kun elintarviketeollisuuden ja kaupan uudet sopimukset tulivat voimaan. Teollisuus onnistui siirtämään osan kasvaneista kuluistaan tuotteiden hintoihin. Erityisesti maito- ja leipomotuotteiden hintoihin tuli korotuksia.

Tilastokeskuksen keräämien hintatietojen mukaan esimerkiksi litra kevytmaitoa kallistui vuonna 2008 edellisvuodesta keskimäärin 21 prosenttia 0,87 euroon. Vehnäjauhojen kilohinta nousi puolestaan yli 44 prosenttia 0,60 euroon. Yli 15 %:n korotuksia tuli myös voin, margariinin ja naudanlihajalosteiden hintoihin.

Korotuksia hintoihin aiheuttivat sekä raaka-aineiden kuten viljan, lihan ja maidon kallistuminen että teollisuuden ja kaupan kasvaneet kustannukset. Suomessa korotuspaineita lisäsi myös se, ettei elintarvi-

Eräiden elintarvikkeiden keskimääräiset kuluttajahinnat tammikuussa vuosina 2007–2009, €/kg.

	Tammi 2007	Tammi 2008	Tammi 2009
Vehnäjauhot	0,41	0,59	0,62
Reikäleipä	3,15	3,36	3,70
Naudan paisti	10,10	10,43	12,36
Porsaan leikkeet	11,22	12,23	12,69
Broilerin rintafile	10,56	11,19	11,66
Kevytmaito, €/l	0,72	0,82	0,90
Emmentaljuusto	10,83	11,58	12,97
Kananmunat	2,73	2,94	3,03
Meijerivoi	4,84	5,36	5,04
Talousmargariini	2,42	2,82	3,20
Tomaatti	4,43	5,07	5,21
Ruokaperuna	0,68	0,70	0,79

Lähde: Tilastokeskus, kuluttajahintatilasto.

Keskimääräisen kokonaiskuluttajahintaindeksin ja elintarvikkeiden kuluttajahintaindeksin kehitys Suomessa vuosina 1995–2008, 1995=100.

	Kuluttajahintaindeksi	Elintarvikkeiden hintaindeksi
2008	124,4	125,2
2007	119,6	115,3
2006	116,7	113,0
2005	114,7	111,4
2004	113,7	111,1
2003	113,5	110,3
2002	112,5	109,6
2001	110,8	106,5
2000	108,0	102,0
1999	104,4	101,0
1998	103,2	101,3
1997	101,8	99,6
1996	100,6	98,2
1995	100,0	100,0

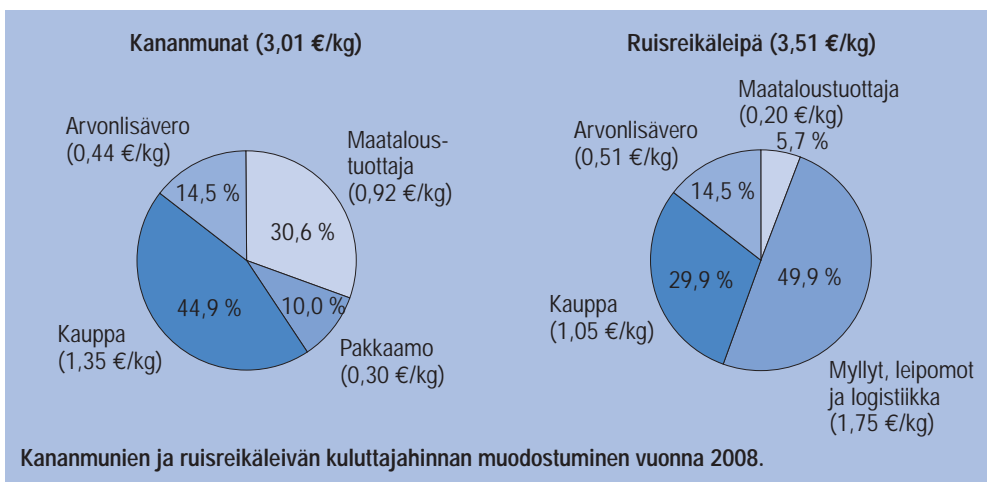
Lähde: Tilastokeskus.

keteollisuus ollut päässyt pitkään aikaan koroittamaan hintojaan, vaikka energian hinta ja työvoimakustannukset olivat nousseet.

Vuonna 2009 elintarvikkeiden hintojen odotetaan tosin laskevan, sillä viljan ja muiden elintarviketeollisuuden raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat lähtivät selvään laskuun vuoden 2008 loppupuolella. Lisäksi ruoan arvonlisävero alenee Suomessa lokakuussa 2009 viidellä prosenttiyksiköllä 17 %:sta 12 %:iin.

Tarkasteltaessa elintarvikkeiden hintakehitystä pitkällä aikavälillä, voidaan todeta ruoan hinnan nousseen yleisen kuluttajahintakehityksen mukaisesti. Vuodesta 1995 vuoteen 2008 ruoan hinta kallistui nimellisesti 25,2 %. Yleinen kuluttajahintaindeksi nousi samassa ajassa 24,4 %, joten ruoan reaalin hinta oli vuonna 2008 kutakuinkin vuoden 1995 tasolla.

Ansiotasoon suhteutettuna ruoka on EU-aikana halventunut selvästi, sillä palkat ovat nousseet lähes 60 prosenttia vuodesta 1995. Kun vuonna 1995 tietyn määritellyn ruokakorin täyttämiseksi täytyi työsken-

nellä yli neljä tuntia, vuonna 2008 ruokakoriin tarvittavan rahamäärän sai kasaan jo kolmessa tunnissa. Parannusta on kertynyt vuosikymmenessä neljänneksen verran.

Kaupan neuvotteluasema elintarvikeketjun sisällä on parantanut ja samalla sen osuus elintarvikkeiden hinnoista on 2000-luvulla kasvanut. Kaupan asema on vahvistunut, koska se voi kilpailuttaa teollisuutta ja sitä kautta alkutuotantoa entistä tiukemmin ehdoin. Kuluttajahinnoista saamalla osuudellaan kauppa hoitaa tosin entistä enemmän perinteisiä teollisuuden teh-

täviä, kuten markkinointia ja kuljetuksia.

Tukku- ja vähittäiskaupan alalla on edelleenkin menossa useita muutostrendejä, jotka luovat haasteita suomalaisille elintarviketuottajille. Kaupan kansainvälistymisen, keskittymisen ja ketjuuntumisen myötä syntyy aikaisempaa vahvempia kauppaketjuja. Lisäksi halpakauppaketjujen ilmestyminen sekä kauppaketjujen omien tavaramerkkien kasvava markkinaosuus muokkaavat markkinarakennetta. Omat merkit vahvistavat kaupan otetta toimitusketjun hallintaan ja koko elintarvikeketjuun.

Eräiden elintarvikkeiden keskimääräiset kuluttajahinnat vuosina 2004–2008, €/kg.

	2004	2005	2006	2007	2008	muutos % 2007–2008
Kevytmaito, €/l	0,73	0,74	0,73	0,72	0,87	21,2
Voi	4,92	4,96	4,87	4,79	5,78	20,8
Margariini	2,36	2,35	2,35	2,53	2,98	18,0
Emmentaljuusto	10,65	10,59	10,86	10,82	12,13	12,1
Naudan ulkopaisti ¹	8,28	9,08	9,92	10,04	11,79	17,5
Porsaankyljykset	7,69	7,87	..	..	..	-
Broilerin rintafile	10,89	10,84	10,46	10,67	11,32	6,0
Kananmunat	2,36	2,33	2,44	2,74	3,01	9,5
Vehnäjauhot	0,61	0,59	0,41	0,41	0,60	44,3
Reikäleipä	3,09	3,15	3,18	3,15	3,51	11,6
Tomaatti	2,94	2,99	3,21	3,51	3,63	3,2
Ruokaperuna	0,72	0,65	0,60	0,74	0,76	3,0

¹ Vuodesta 2006 Naudan paisti.

Lähde: Tilastokeskus, kuluttajahintatilasto.

Maitotuotteiden, margariinin, lihan ja kananmunien kulutus henkilöä kohden vuosina 2000–2007, kg.

	Maito- nesteet ¹	Voi	Margariini	Juusto	Jäätelö (litraa)	Naudan- liha	Sianliha	Siipikar- janliha	Kanan- munat
2007 ^e	189,9	2,6	7,5	17,5	..	18,7	34,9	17,6	9,5
2006	183,9	2,7	7,5	19,1	13,7	18,5	34,3	15,8	9,3
2005	184,0	2,7	6,6	18,6	14,0	18,6	33,5	16,1	9,4
2004	186,2	2,6	6,6	18,4	13,2	18,6	33,8	16,0	9,4
2003	185,1	2,4	6,8	16,7	13,7	18,0	33,5	15,8	9,3
2002	190,0	3,0	7,6	16,6	13,5	17,9	31,9	15,4	9,7
2001	191,7	3,5	7,8	16,5	13,3	17,9	32,7	14,5	9,7
2000	193,9	3,8	7,7	16,5	13,5	19,0	33,0	13,2	10,1

¹ Nestemäinen maito, hapanmaitotuotteet ja kerma.
Lähteet: ETT ja Tike.

Vähittäiskaupan rakennemuutokset

Päivittäistavarakaupan myynti on kasvanut tasaisen voimakkaasti viime vuosina. Vuonna 2008 myynti päivittäistavarakaupassa nousi 8,7 %¹ yltäen 14 184 milj. euroon. Kasvusta elintarvikkeiden hintojen nousu selittää noin 7 %.

Kuluttajakäyttäytymisessä on ollut havaittavissa vuoden 2008 aikana uusia piirteitä. Laskusuhdanteen aikana ostoksia tehdään enenevässä määrin edullisia vaihtoehtoja tarjoavissa yksiköissä kuten halpaketteissa ja hypermarketeissa.

Myynti kasvoi keskimääräistä nopeammin pienmyymälöissä (11,4 %) ja hypermarketeissa (11,8 %). Näiden myymälätyyppien suosio on saanut alan toimijoita sekä investoimaan uusiin suuriin yksikköihin että panostamaan lähikauppa-konseptiin. Myös kaupan omat merkit tarjoavat edullisempia vaihtoehtoja ja niiden kysyntä kasvaa. Esimerkiksi Keskon Pirkka-tuotteiden myynti kasvoi vuonna 2008 peräti 14,6 %.

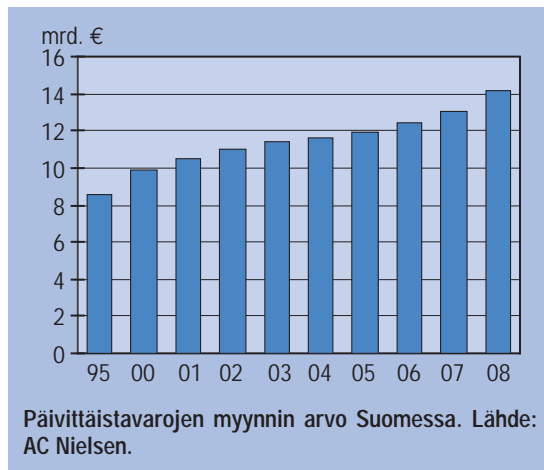
Suuret kauppayksiköt kasvattavat vuosi vuodelta osuuttaan päivittäistavaroiden myynnistä. Myynnin keskityminen ilmenee sekä toimipaikko-

jen määrän jyrkässä laskussa että johtavien ketjujen markkinaosuuksissa. Maaseudun ja haja-asutusalueiden pienkauppojen eli kyläkauppojen määrä on lähes puolittunut EU-vuosien aikana.

Päivittäistavarakaupan kilpailutilanne on jakautunut yhä selvemmin kahden suuren kisaksi. S-ryhmä on kasvattanut omaa markkinaosuuttaan varsin vauhdikkaasti.

K-ryhmän osuus on puolestaan kaventunut viime vuosina, mutta vuonna 2007 alamäki pysähtyi ja markkinaosuus hieman kasvoi. Vuonna 2008 Ruokakeskon myynti kasvoi 6 % eli keskimääräistä kasvua hitaammin.

Kolmossijaa pitävän Tradekan markkinaosuus pysyi vuoden 2006 tasolla, ollen

¹ Päivittäistavarakauppahdistykseen kuuluvien ketjujen liikevaihdon nousuvauhti ei sisällä mm. Lidlin ja M-ketjun lukuja.

Vähittäiskauppayritysten markkinaosuuksia 2000–2007.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
S-ryhmä	28,9	30,5	31,1	31,1	34,3	35,9	39,9	41,0
K-ryhmä	37,6	36,5	36,0	35,8	35,3	33,9	33,4	33,9
Tradeka/Elanto	12,4	12,6	12,9	12,7	10,0	10,8	11,9	11,9
Muut yritykset	21,1	20,4	20,0	20,4	20,4	19,4	14,8	13,1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

Lähde: AC Nielsen.

lähes 12 %. Tradekan ja Wihuri-konsernin Ruokamarkkinat vähittäiskauppakettujen liiketoimintoja yhdistettiin vuonna 2005.

Tradeka muutti nimensä vuoden 2008 lopussa Suomen Lähikauppa Oy:ksi. Nimenmuutos kuvaa yhtiön uusia linjauksia. Ketjuohjausta hellitetään ja yrityksen on tarkoitus profiloitua 550 Siwalla ja 187 Valintatalollaan Suomen suurimmaksi lähikauppiaksi. Perusvalikoiman lisäksi jokainen yksikkö tulee tarjoamaan alueensa kuluttajille paikallisesti tärkeitä tuotteita. Suunnanmuutos luo mahdollisuuksia myös lähiruualle ja paikallisille tuottajille.

Ryhmän 'Muut yritykset' suurin ketju on Suomeen rantautunut ja nopeasti levittäytynyt saksalainen halpakauppajätti Lidl. Sen markkinaosuuden arvioitiin nousseen 4,7 %:iin vuonna 2007, mikä tarkoittaa hienoista kasvua edellisvuoden 4,1 %:sta.

Vähittäiskaupan suurissa ketjuissa toimii itsenäisiä kauppiaita, jotka kilpailevat keskenään paikallisesti. Ketjujen tukkutoiminta ja tavarahankinta ovat kuitenkin äärimmäisen keskittyneet. Suuret ketjut hyödyntävät neuvotteluvoimaansa elintarvikeryritysten kanssa tehtävissä tavaranhankintasopimuksissaan.

Keskitetysti hankittujen elintarvikkei-

den osuus on noussut molemmissa johtavissa ketjuissa yli 80 %:iin, joten kauppiaitten paikallisille hankinnoille jää yhä vähemmän tilaa. Paikallisesti valmistetuista elintarvikkeista ovat kauppojen hyllyille päässeet leipomotuotteet, tuoreliha ja tuoreet juustot.

Syksyllä 2007 nopeasti nousseet elintarvikkeiden raaka-ainehinnat saivat aikaan olennaisia muutoksia teollisuuden ja vähittäiskaupan välisten toimitussopimusten käytäntöön. Aiempina vuosina elintarvikkeyritykset toimittivat tavaraa 3–12 kuukauden kiinteähintaisilla sopimuksilla. Vuonna 2008 suurten ketjujen hankintaorganisaatiot hyväksyivät kallistuneiden raaka-ainesten ja muiden kustannusten vaikutusten siirtämisen hintoihinsa nopeammassa tahdissa. Sopimusten aikajännettä lyhennettiin ja nykyään niihin saatetaan lisätä klausuuli hintojen tarkistamisesta raaka-ainesten hintojen oleellisesti muuttuessa.

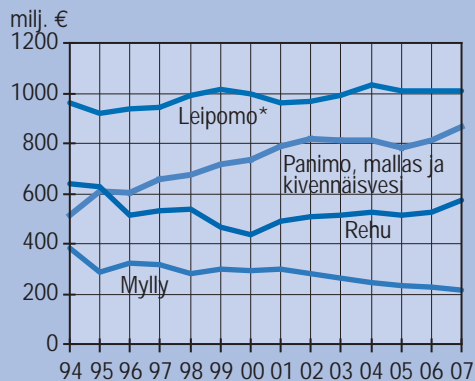
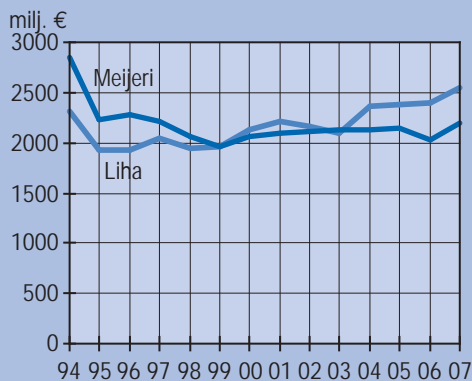
Elintarviketeollisuus

Vähittäiskaupan rakennemuutokset luovat suuria haasteita kotimaiselle elintarviketeollisuudelle. Teollisuuden on yhä vaikeampaa säilyttää neuvotteluvoima keskitty-

Suomen elintarviketeollisuuden tunnuslukuja 1997–2007.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Liikevaihto (käypään hintaan, mrd. €)	8,0	7,8	7,5	7,9	8,3	8,4	8,5	8,9	8,9	9,2	9,7
Liikevaihto (vuoden 2007 hinnoin, mrd. €)	9,4	9,1	8,6	8,8	8,7	8,9	8,9	9,3	9,2	9,5	9,7
Henkilöstö (tuhat)	44,2	42,8	40,7	39,9	38,6	38,0	38,2	37,5	36,7	35,9	35,7
Liikevaihto henkeä kohti (tuhat €)	182	183	184	198	214	220	222	237	242	257	272

Lähteet: Tilastokeskus, Suomen yritykset 1997–2006 sekä Tilastokeskuksen yritystietokanta.

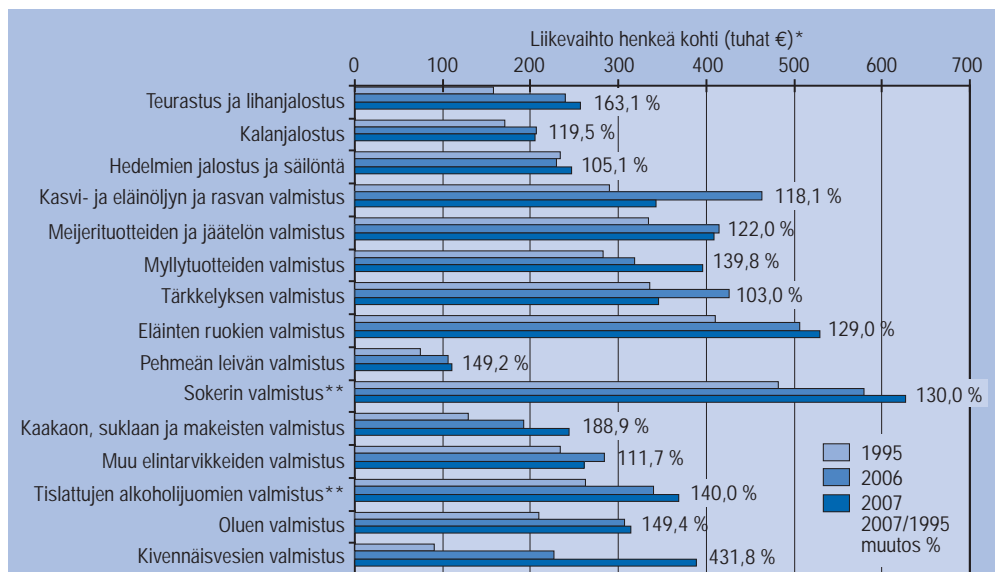
Suomen liha- ja meijeriteollisuuden sekä muutaman elintarviketeollisuuden toimialan liikevaihto vuoden 2007 hinnoin. *Sisältää pehmeän leivän, näkkileivän ja keksien valmistuksen.

viä vähittäiskauppaketjuja vastaan. Logistiikan tehostamiseen pyrkiessään kauppaketjut hankkivat yhä enemmän elintarvikkeita suurilta jalostajilta, mutta kaupan rakennemuutokset koettelevat myös suuria elintarvikeyrityksiä.

Erityisesti kaupan omien merkkien käyttöönotto ja laatikkomyymäläkonseptin eteneminen ovat pitäneet elintarvikkeiden hinnat alhaalla. Kaupan omien merkien tuottamisen kilpailuttaminen, tuonti-

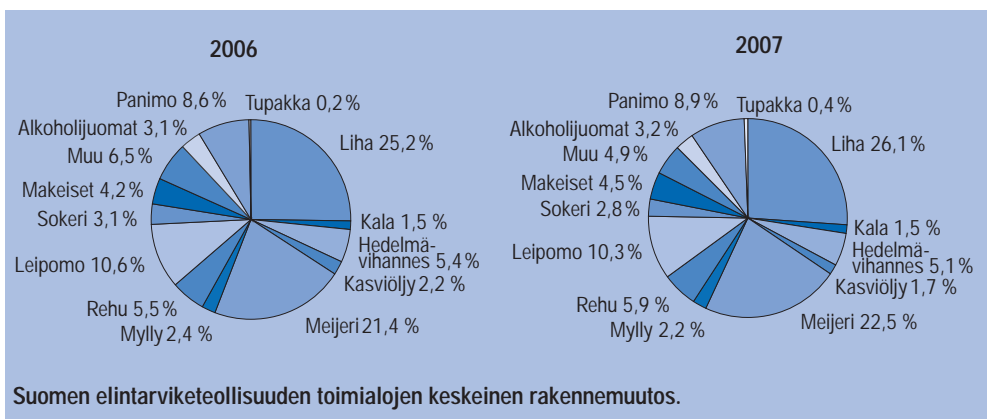
tavaroiden uhka sekä laatikkomyymälöiden halpa hintataso ja suppea valikoima kiristivät kilpailua kotimaisten tavarantoimittajien keskuudessa ja painavat tuotannon katetta.

Elintarviketeollisuuden liikevaihto nousi vuonna 2007 lähes 470 milj. eurola ollen 9,7 mrd. euroa. Kiintein hinnoin laskettuna alan liikevaihto nousi edellisvuodesta 2,5 %. Nopean kasvun seurauksena kiinteähintainen liikevaihto oli jo liki

* Laskelmissa on käytetty liikevaihto käypään hintaan. ** Vuoden 1995 sijalla vuoden 1997 luku.

Liikevaihto per henkilö elintarviketeollisuuden toimialoilla. Lähteet: Tilastokeskus, Suomen yritykset 1995–2006, Tilastokeskuksen yritystietokanta.

270 milj. euroa korkeampi kuin vientime-
nestyksellisen vuoden 1997 luku.

Elintarviketeollisuuden työllisten mää-
rän lasku hidastui. Kun vuosina 2004–
2006 henkilöstö väheni vuosittain keski-
määrin 740 työntekijällä, jäi lasku vuon-
na 2007 vajaaseen 200 työntekijään. Hen-
kilöstömäärän puolen prosentin laskun ja
nopeasti kasvaneen liikevaihdon myötä lii-
kevaihto henkeä kohti ylsi 272 000 euroon
vuonna 2007, mikä on 5,7 % edellisvuot-
ta enemmän.

Liikevaihtoa henkeä kohti kehittyi mel-
ko eri tahtiin toimialoittain, mutta vuoden
1995 tasoon verrattaessa vuoden 2007 lu-
vut näyttävät kasvua joka toimialalla.

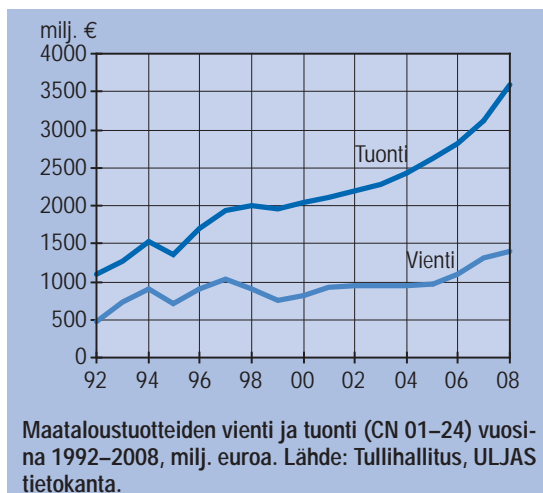
Elintarviketeollisuuden suurimmis-
ta toimialoista lihateollisuuden reaali-
vaihto nousi 6,6 %:lla kun taas mei-
jeri-, rehu-, ja makeisteollisuuden
kasvuluvut olivat vastaavasti 7,9 %,
8,5 % ja 8,8 %. Muista toimialoista
leipomoteollisuuden reaali-
vaihto pysyi edellisvuoden tasolla. Kasvisten,
hedelmien ja öljykasvien jalostuksen,
mylly- ja sokeriteollisuuden reaali-
vaihdot sen sijaan supistuivat.

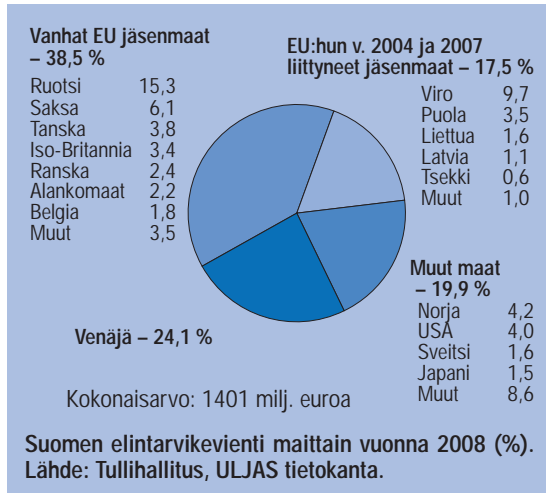
Näiden muutosten seurauksena
toimialojen välinen rakenne pysyi mel-
ko samanlaisena kuin vuonna 2005.
Huomattavin muutos oli kahden suu-
rimman toimialan eli liha- ja meijeri-
teollisuuden yhteenlasketun osuuden
kasvu 46,6 %:ista 48,6 %:iin.

Ulkomaankauppa

Suomalaisen elintarviketiennin kasvu hi-
dastui vuonna 2008. Elintarvikkeita vie-
tiin Suomesta yhteensä 1 401 milj. euron
arvosta, mikä on 7 % enemmän kuin vuot-
ta aiemmin. Vuonna 2007 kasvua tuli yli
18%. Tuonnin kasvu on sen sijaan kiihty-
nyt. Vuonna 2008 elintarvikkeita tuotiin
Suomeen 3 585 milj. euron arvosta, mikä
on edellisvuoden tuontia lähes 15 % enem-
män.

Tuonnin nopeasta kasvusta johtuen
elintarvikekaupan alijäämä laajeni 369 milj.
eurolla, 1 815 milj. eurosta 2 184 milj. eu-
roon. Alijäämäisyys on perinteisesti joh-
tunut hedelmien, vihannesten, raakakah-
vin, alkoholijuomien ja tupakan tuonnin

laajuudesta. Muita tärkeitä tuontituotteita ovat mm. vihannekset, juustot ja viljavalmisteet.

Tuonnin jakautumassa on havaittavissa rakennemuutos. Yhä suurempi osuus elintarvikkeita tuodaan uusista EU-jäsenmaista. Valtaosa eli yli 64 % Suomen elintarviketuonnista on kuitenkin edelleen peräisin EU:n vanhoista jäsenmaista kuten Saksasta, Ruotsista ja Hollannista. EU:n ulkopuolisten maiden osuus pysyi edellisvuoden tasolla.

Elintarvikkeiden tuonti uusista, vuonna 2004 ja 2007 liittyneistä EU-jäsenmaista (EU-NMS) on kasvanut tasaisen voimakkaasti. Tilastot osoittavat tuonnin arvon yli viisinkertaistuneen vuoden 2003 runsaasta 66 milj. eurosta 360 milj. euroon vuonna 2008. Uudet jäsenmaat vastasivat vuonna 2008 runsaasta 10 %:sta Suomen kokonaistuonnista, kun saman maaryhmän osuus oli 7,6 % vuonna 2007 ja 2,9 % vuonna 2003. Viron osuus kasvoi nopeimmin 0,7 %:ista 2,7%:iin, mutta myös Puolan ja Tšekin osuudet yli kaksinkertaistuivat vuosien 2003 ja 2008 välillä.

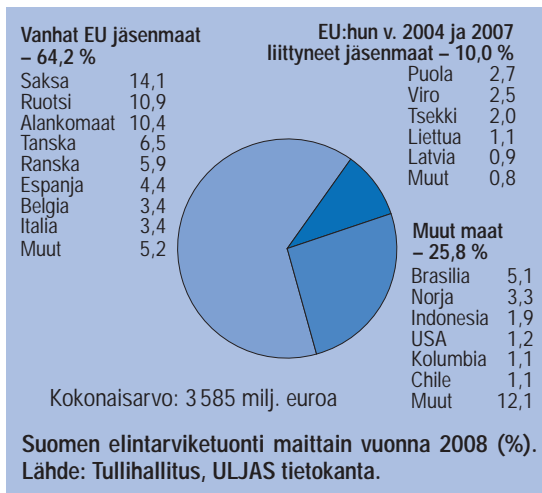
Toisaalta EU:n laajentuminen on tarjonnut suomalaisille elintarviketuonnille myös uusia markkinoita. Viennin arvo laajeni 105 milj. eurosta 245 milj. euroon ajanjaksolla 2003–

2008. Uusien jäsenmaiden osuus Suomen koko elintarvikeviennistä nousi vuosien 2003–2008 aikana 11,2 %:ista 17,5 %:iin. Suurin kasvu saavutettiin viennissä Baltian maihin, etenkin Viroon sekä Puolaan. Vuonna 2007 Suomen kauppataase vaihtui kuitenkin miinusmerkkiseksi suhteessa uusiin jäsenmaihin ja alijäämä laajeni entisestään vuonna 2008 yltyen jo 115 milj. euroon.

Venäjä on edelleen suomalaisen elintarvikeviennin pääkohde 24 %:n osuudella, toisena on Ruotsi 15 %:n ja kolmantena Viro 10 %:n osuudella. Norja mukaan lukien runsaat

53 % Suomen elintarvikeviennistä suuntautuu naapurimaihin.

Elintarvikeviennin merkittävien tuoter ryhmä ovat edelleen meijerituotteet (359 milj. €), jotka vastaavat koko viennin arvosta noin 26 %. Meijerituotteiden vienti ei laajentunut vuonna 2008 vaan viennin arvo pysyi edellisvuoden tasolla johdettua raaka-aineen niukkuudesta. Juustojen vienti lisääntyi 6 % ja niitä vietiin lähes 154 milj. euron arvosta, mikä on 11 % koko viennistä. Muita tärkeitä vientituotteita vuonna 2008 olivat vilja- ja viljatuotteet (197 milj. €), juomat (144 milj. €), liha (130 milj. €), sekä voi, erilaiset ruokavalmisteet ja makeisteollisuuden tuotteet.

3. MAATALOUSPOLITIikka

Suomessa maatalouspolitiikan perustan muodostavat EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukimuodot, joita ovat unionin kokonaan rahoittamat suorat tuet sekä osaksi rahoittamat luonnonhaittakorvaus ja maatalouden ympäristötuki.

Näitä tukia täydennetään Suomessa kansallisista varoista maksettavalla pohjoisella tuella, Etelä-Suomen kansallisella tuella ja luonnonhaittakorvauksen kansallisella lisäosalla sekä erällä muilla tukimuodoilla.

EU:n uusi tilatukijärjestelmä, johon on sisällytetty pääosa EU:n kokonaan rahoittamista maataloustuista, otettiin Suomessa käyttöön vuonna 2006. Maatalouden ympäristötuen sisältö uudistui vuonna 2007 ja vuonna 2008 maataloustukien kirjo laajeni eläinten hyvinvoinnin ja ei-tuotannollisiin investointiin liittyvillä tuilla.

3.1. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

Maataloustuotteiden markkinoita ohjataan EU:ssa hallinnollisin keinoin kuten useimmissa teollisuusmaissa. EU:n yhteistä politiikkaa toteutetaan tuotekohtaisten markkinajärjestelmien avulla. Peruslähtökohta on, että unionin sisäisten hintojen aleneminen määrätyn tason alapuolelle estetään julkisin interventioin ja samalla tuontielintarvikkeiden hintataso kohotetaan EU-hintojen tasolle tullien avulla.

Markkinoita säädellään EU:ssa myös tuotanto- ja tukioikeuskiintiöiden kautta. Suomen osalta tuotanto- ja tukikiintiöiden suuruus on määritelty liittymissopimuksessa.

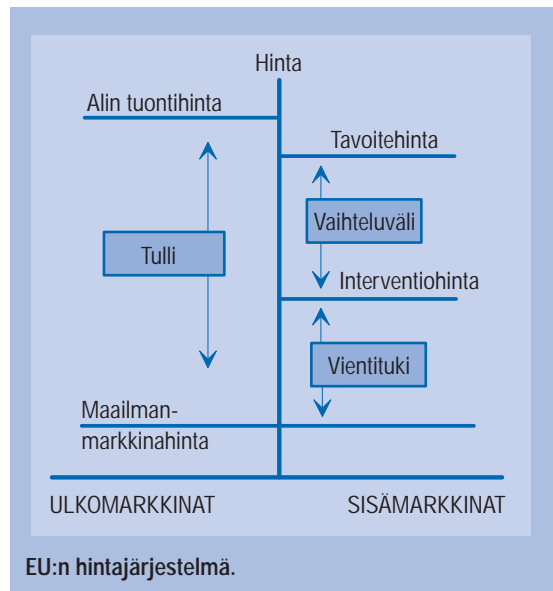
Vuosina 1992, 1999 ja 2003 tehtyjen politiikkauudistusten myötä viljojen, naudanlihan ja maidon interventiohintoja on alennettu EU:ssa kohti maailmanmarkkinahintoja. Hintojen alennuksia on kompensoi-

tu suorilla tuilla, minkä seurauksena pinta-alaperusteisten tukien asema on muodostunut erittäin keskeiseksi.

Marraskuussa 2008 EU:n maatalousministerit hyväksyivät komission esityksen yhteisen maatalouspolitiikan uudistamisesta. Terveystarkastukseksi kutsutun uudistuksen tavoitteena on laajentaa tuotannosta irrotettujen tukien määrää ja purkaa olemassa olevia tuotantorajoitteita, jotta viljelijät voivat vastata paremmin markkinoiden kysyntään. Päätös on jatkoa edellisille uudistuksille ja linjaukselle lisätä EU:n maatalouden markkinasuuntautuneisuutta.

EU:n tilatukijärjestelmä

Vuonna 2003 sovitun politiikkauudistuksen myötä pääosa EU:n peltokasvi- ja kotieläintuista siirrettiin tuotannosta irrotettuun tilatukijärjestelmään. Tukeen liitettiin samalla uusia, ympäristöön, pellon viljelykunnan ylläpitoon, elintarviketurvallisuuteen, eläinten hyvinvointiin ja työturvallisuuteen liittyviä ehtoja.

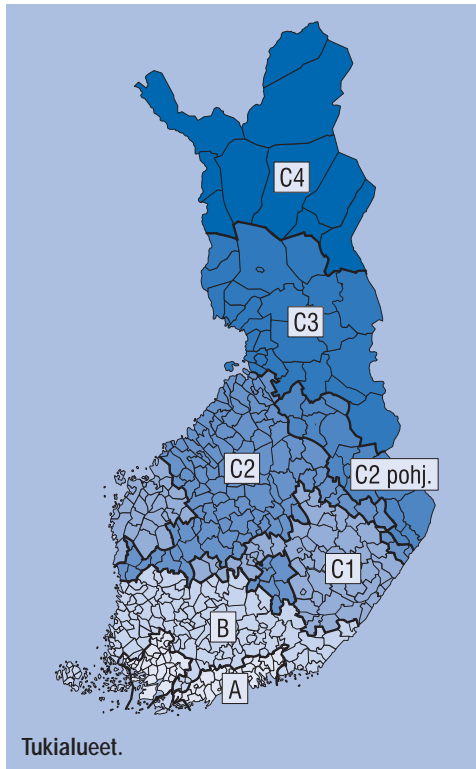
EU:n hintajärjestelmä.

Viimeisimpiin maatalouspolitiikan uudistuksiin on sisällytynyt myös ns. modulaatio, jolla asteittain kasvava osuus maataloustuista on siirretty EU:n budjetin kautta maaseudun kehittämistoimenpiteisiin. Modulaatio ei koske kunkin tilan tuen ensimmäistä 5 000 euroa, mutta sen ylittävältä osalta tilatuesta on leikattu 5 %.

Maatalouspolitiikan terveystarkastus aiheuttaaakin tilatukeen jo vuonna 2009 joitakin muutoksia. Modulaatioprosentti nousee 7 %:iin ja tästä vuosittain yhdellä prosenttiyksiköllä. Lisäksi kesannointivollisuus ja sitä myötä non food -tukijärjestelmä poistuvat.

Maataloustuet Suomessa

Suomen maatalous saa yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea vuonna 2009 yhteensä 1 330 milj. euroa. Tuki koostuu peltokasvien ja kotieläinten ns. CAP-tuesta (558 milj. euroa), epäsuotuisten maatalousalueiden luonnonhaittakorvauksesta

(423 milj. euroa) ja ympäristötuesta (349 milj. euroa). Tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia.

CAP-tuet liittyvät kiinteästi yhteisen maatalouspolitiikan markkinajärjestelmien toimintaan, ja ne rahoitetaan kokonaisuudessaan EU:n budjetista. Luonnonhaittakorvauksesta ja ympäristötuesta EU maksaa runsaan neljänneksen. Loput maksetaan kansallisista varoista.

EU-tukien lisäksi suomalaisille maataloille maksetaan vuonna 2009 kansallista tukea yhteensä noin 560 milj. euroa. Kansallinen tuki koostuu pohjoisesta tuesta (330 milj. euroa), Etelä-Suomen kansallisesta tuesta (90 milj. euroa), luonnonhaittakorvauksen kansallisesta lisäosasta (120 milj. euroa) ja eräistä muista kansallisista tukimuodoista (20 milj. euroa).

Tukien kohdentamiseksi Suomi on jaettu seitsemään tukialueeseen. Koko maassa maksettavia tukia ovat CAP-tuki, ympäristötuki sekä luonnonhaittakorvaus ja sen kansallinen lisäosa.

Pohjoista tukea maksetaan C-tukialueella. Tuen porrastusta varten pohjoisen tuen alue on jaettu viiteen osaan. Tukialueilla A ja B maksetaan Etelä-Suomen kansallista tukea eli ns. vakavien vaikeuksien tukea.

CAP-tuet

Pääosa EU:n kokonaan rahoittamista ns. CAP-tuista maksetaan Suomessa EU:n vuonna 2003 hyväksymän tilatukijärjestelmän kautta. Järjestelmä toteutetaan Suomessa yhdistelmämallin pohjalta. Entisistä CAP-tuista on muodostettu tukioikeuksia, jotka muodostuvat alueellisesta tasatuki-osasta ja tilakohtaisesta lisäosasta.

CAP-tuki jakautuu kahteen pääkomponenttiin: tuotannosta irrotettuun tilatukeen ja tuotantosidonnaiseen osaan. Suomessa yli 90 prosenttia CAP-tuista irrotettiin tuotannosta jo vuonna 2006. Peltokasvien CAP-tuki irrotettiin tuotannosta

lähes kokonaan. Osana tilatukijärjestelmää eräille peltokasveille tosin maksetaan tuotantosidonnaista tukea enintään 5,8 milj. euroa vuonna 2009. Tuotantosidonnaista tukea maksetaan edelleen myös emolehmillle, sonneille ja uuhille sekä tärkkelysperunalle.

CAP-tuen saamisen ehtona on täydentävien ehtojen noudattaminen. Pelto on pidettävä hyvässä viljelykunnossa ja lisäksi on huolehdittava tietyistä eläinten hyvinvointiin ja ympäristön tilaan liittyvistä minimivaatimuksista. Suomi on lisäksi kansallisesti päättänyt, että jos viljelijä kesannoi enemmän kuin velvoitekesannon verran, tämä hoidettu, viljelemätön pelto tulee olla nurmipeitteinen ollakseen tukikelpoista.

Luonnonhaittakorvaus (LFA)

Tietyt maaseutualueet on luokiteltu EU:ssa epäsuotuisiksi alueiksi. Luonnonhaittakorvaus eli LFA-tuki on tarkoitettu turvaamaan maaseutuelinkeinojen jatkuvuus näillä alueilla ja säilyttämään samalla maaseutu asuttuna. Suomessa tuki kattaa koko viljelyn peltoalan (2,16 miljoonaa hehtaaria).

Vuodelle 2009 LFA-tukea on budjetoitu maksettavaksi yhteensä 423 milj. euroa.

Tukea maksetaan A-alueella 150 €/ha, B- ja C1-alueella 200 €/ha ja C2–C4 alueella 210 €/ha.

EU:ssa on käynnissä mittava LFA-alueiden uudelleen arviointi. Vuodeksi 2010 valmisteltavan uudistuksen tavoitteena on luoda jäsenmaille yhtenäinen LFA-järjestelmä, joka ottaisi nykyistä paremmin huomioon eri maiden erityisolot.

Ympäristötuki

Vuonna 1995 käyttöön otetulla maatalouden ympäristötuella korvataan tuotannon vähenemisestä ja kustannusten lisääntymisestä aiheutuneet tulonmenetykset viljelijöille, jotka sitoutuvat maatalouden ympäristökuormitusta vähentäviin toimenpiteisiin. Valtaosa ympäristötukisopimuksista päättyi Suomessa vuoden 2006 lopussa ja vuonna 2007 siirryttiin EU:n uuden ohjelmakauden tukijärjestelmän mukaisiin sopimuksiin.

Uuden ympäristötuen yleistavoitteet säilyivät kuitenkin samansuuntaisina kuin aiemmissakin ohjelmissa. Tärkeimpänä tavoitteena on tuotannon harjoittaminen nykyistä pienemmällä ympäristökuormituksella. Lisäksi maatalouden luonnon moni-

EU:n rahoittamat ja osarahoitteiset tuet, milj. euroa.						
	2004	2005	2006	2007 ^e	2008 ^e	2009 ^{arvio}
Yhteensä	1 223	1 229	1 255	1 286	1 325	1 330
CAP-tulotuki	502	515	541	551	557	558
Peltokasvien CAP-tuki	362	351				
Muut peltoalatuot	10	10				
CAP-eläintuki	130	154				
Luonnonhaittakorvaus	424	421	420	421	421	423
EU:n osuus	133	132	131	118	118	119
Kansallinen osuus	291	289	289	303	303	304
Ympäristötuki*	297	293	294	315	320	349
EU:n osuus	158	144	102	88	89	251
Kansallinen osuus	139	149	192	227	231	98
EU:n osuus yhteensä	793	791	774	757	773	775
Kansallinen osuus yhteensä	430	438	481	529	552	555

*Ympäristötukeen on sisällytetty myös eläinten hyvinvointiin ja ei-tuotannollisiin investointeihin liittyvät tuet.

muotoisuus ja kulttuurimaisemien säilyminen turvataan ja luodaan edellytykset tuotannon harjoittamiselle myös pitkällä aikavälillä. Tavoitteena on vähentää myös peltoaan eroosiota ja lisätä humuksen määrää maaperässä.

Vuodelle 2009 ympäristötukea on budjetoitu maksettavaksi 349 milj. euroa. Ympäristötukijärjestelmää tarkastellaan tarkemmin luvussa 5.3 (sivut 68–69).

3.2. Kansallinen tuki

Kansallisista varoista maksettavat pohjoinen tuki, Etelä-Suomen kansallinen tuki ja luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa sekä eräät muut tukimuodot muodostavat kokonaisuuden, jolla pyritään varmistamaan suomalaisen maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa ja eri tuotantosuunnissa. EU-jäsenyysneuvottelujen yhteydessä sovittiin perusperiaatteista, joita sovelletaan kansallisen tuen tasoa ja alueellista jakoa määrittäessä. Tuen avulla ei saa lisätä tuotantoa eikä tuen määrä saa ylittää liittymistä edeltänyttä kokonaistukitasoa.

Pohjoinen tuki

Suomen liittymissopimus (artikla 142) sisältää oikeuden maksaa kansallista pohjoista tukea 62. leveyspiirin pohjoispuolisille ja siihen rajoituville alueille eli C-tukialueille. Runsaas 1,4 milj. ha eli 55,5 % Suomen viljelykelpoisesta peltoalasta on määritelty tukeen oikeuteksi alueeksi.

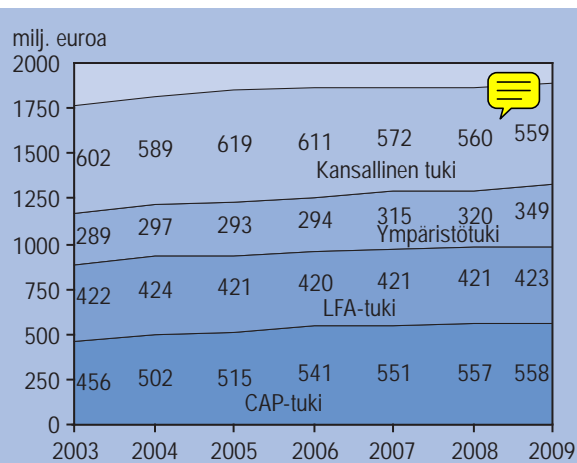
Pohjoinen tuki koostuu maidon tuotantotuista, kotieläinten lukumäärän perusteella maksettavista tuista ja viljelyalaan perustuvista tuista. Pohjoisen tuen järjestelmä sisältää myös kasvihuonetuotannon tuen ja puutarhatuotteiden, metsämarjojen ja -sienten varastointituen sekä porojen eläinکوhtaisen tuen.

Vuonna 2009 pohjoista tukea maksetaan yhteensä noin 330 milj. euroa. Merkittävimmät yksittäiset tukimuodot ovat maidon pohjoinen tuotantotuki (155 milj. €) ja pohjoinen kotieläinyksikkötuki (100 milj. €).

Pohjoisen tuen vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti viiden vuoden väliajoin. Vuonna 2007 EU:n komissio teetti arvion siitä, ovatko pohjoiselle tuelle asetetut tavoitteet saavutettu ja ovatko järjestelmässä käytettävät keinot edelleen tarkoituksenmukaisia ja perusteltuja. Arviointitulosten perusteella komissio ja Suomi kävivät vuonna 2008 neuvottelut tuen jatkosta ja kehittämistarpeista.

Joulukuussa 2008 saavutetun neuvotteluratkaisun myötä sika- ja siipikarjatalouden tuet irrotetaan tuotannosta vuonna 2009, mutta nautakarjatalouden tuet maksetaan jatkossakin nykymuotoisina tuotantosidonnaisina tukina.

Valtion ja maataloustuottajien välisissä kansallisissa neuvotteluissa vuoden 2009 alussa sovittiin lisäksi tuotannosta irrotetun 142-tuen porrastamisesta tilakoon mukaan vuodesta 2009 alkaen. Tuki maksetaan kaikille pohjoisen tuen alueen tiloille samansuuruisena 200 eläinyksikköön saakka. Yli 200 eläinyksikön ylittävältä osalta tuki on kuitenkin alempi ja vuonna 2009

Maatalouden tuki vuosina 2003–2009.

se on sama kuin tukialueilla A ja B. Ratkaisun myötä sika- ja siipikarjatalouden tukien määrä alenee vuonna 2009 pohjoisen tuen alueella 3,2 % vuoteen 2008 verrattuna.

Etelä-Suomen kansallinen tuki

Etelä-Suomen eli AB-tukialueen kansallinen tuki perustuu Suomen liittymissopimuksen artiklaan 141. Artikla on mahdollistanut kansallisen tuen maksamisen liittymisestä aiheutuviin vakaviin vaikeuksiin. Artikla 141 ei kuitenkaan määrittele vakavia vaikeuksia eikä rajaa tuen kestoaikaa.

Suomalaiset ovat tulkinneet artiklan tarkoittavan valtuutusta pitkäaikaisen tuen maksuun. EU:n komissio on puolestaan nähnyt sen lähinnä määräaikaisena ratkaisuna.

Suomen on neuvoteltava artiklan 141 perusteella maksettavan tuen käyttämisestä komission kanssa määräajoin. Marraskuussa 2007 saavutetun neuvottelutuloksen perusteella Suomi voi myöntää sekä kansallisia suoria tukia että korotettua investointitukea Etelä-Suomen kotieläintaloudelle ja puutarhatuotannolle vuoden 2013 loppuun saakka.

Vuonna 2009 tuen yhteismäärä on 90,4 miljoonaa euroa, mikä on 3,7 % vähemmän kuin vuonna 2008 maksettu 93,9 miljoonaa euroa. Tuki laskee myös kahtena seuraavana vuonna keskimäärin 3,7 % vuodessa. Tukikauden kahtena viimeisenä vuotena 141-tuen kokonaismäärä alenee voimakkaammin, yhteensä yli 30 miljoonaa euroa. Leikkaukset kohdistuvat etenkin sika- ja siipikarjatiloihin. Vuonna 2013

tuen kokonaismäärä on 62,9 miljoonaa euroa.

Myös 141-tulotukien rakenne muuttuu. Sika- ja siipikarjatalouden tuet maksetaan vuodesta 2009 alkaen tuotannosta irrotettuna tilakohtaisena tukena, joka pääsääntöisesti perustuu tilan vuoden 2007 tuotantomääriin. Märehtijöiden tuet voidaan sitä vastoin maksaa nykymuotoisina tuotantosidonnaisina tukina koko tukikauden ajan.

141-tukeen liittyvät olennaisena osana myös investointituet ja nuorten viljelijöiden aloitustuet. Suomi voi käyttää jatkossakin korotettuja investointitukia niillä tuotantosektoreilla, jotka saavat tulotukia artiklan 141:n perusteella (erityisesti maito- ja nautasektorin sekä sika- ja siipikarjatalouden investoinnit).

Luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa

Luonnonhaittakorvauksen kansallista lisäosaa on maksettu koko maassa vuodesta 2005 alkaen. Lisäosasta sovittiin alustavasti Suomen ja komission välisissä 141-neuvotteluissa vuonna 2003. Lisäosan pohjaosaa maksetaan peltoalalle tukialueilla A, B ja C1 enintään 20 €/ha ja alueilla C2–C4 enintään 25 €/ha. Lisäksi kotieläintilojen peltoalalle maksetaan kotieläinchorotusta enintään 80 €/ha. Vuonna 2008 tukea maksettiin noin 95 % hehtaarikohtaisesta maksimimäärästä. EU-osarahoitetun luonnonhaittakorvauksen ja kansallisen lisäosan määrä voi olla yhteensä keskimäärin enintään 250 €/ha.

Maatalouden kansallinen tuki, milj. euroa (tuotantovuoteen kohdistuvat tuet).

	2004	2005	2006	2007 ^e	2008 ^e	2009 ^{arvio}
Yhteensä	588,6	619,0	611,4	571,6	554,7	555,9
Pohjoinen tuki	387,1	330,2	327,3	328,8	327,4	328,4
Etelä-Suomen kansallinen tuki	127,3	99,0	96,5	94,0	93,5	90,4
Ympäristötuen kansallinen lisäosa	60,0	55,0	55,0	0,6	0,4	0,2
LFA-tuen kansallinen lisäosa		120,1	119,9	119,6	119,3	119,3
Muut kansalliset tuet	14,2	14,7	12,7	28,6	14,1	17,6

Yhteisen maatalouspolitiikan terveystarkastus ja Suomi

Heikki Lehtonen ja Jyrki Niemi

EU:n maatalousministerit päättivät marraskuussa 2008 yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksesta, jota myös terveystarkastukseksi kutsutaan. Päätös on jatkoa edellisille uudistuksille ja linjaukselle lisätä EU:n maatalouden markkinasuuntautuneisuutta.

Uudistuksessa laajennetaan tuotannosta irrotettujen tukien määrää ja puretaan tuotantorajoitteita, jotta viljelijät voivat vastata paremmin markkinoiden kysyntään. Modulaatiota eli varojen siirtoa maatalouden tuista maaseudun kehittämisen rahoittamiseen kasvatetaan.

Suomen kannalta uudistuksen keskeisiä asioita ovat maitokiintiöjärjestelmän alajoon liittyvät toimet sekä tuotantosidonnaisten tukien maksamisen mahdollisuudet. EU:n kokonaan rahoittamien CAP-tukien kokonaismäärä säilyy Suomessa uudistuksen myötä nykyisellä tasolla eli 565–570 miljoonassa eurossa vuodessa. Haasteeksi Suomelle muodostuu se, millä keinoin kotimaisten elintarvikkeiden tarjonta voidaan ylläpitää kun maatalouden markkinasuuntautuneisuutta lisätään.

Interventiojärjestelmät muuttuvat

EU:n maatalouspolitiikan yksi tavoite on ollut maataloustuotteiden hintatason vakauttaminen. Tähän on pyritty muun muassa interventiojärjestelmällä, jossa maataloustuotteita on ostettu EU:n interventiovarastoihin.

Terveystarkastuksen myötä durumvehnän, riisin ja sianlihan interventiomahdollisuus poistetaan ja rehuviljojen interventiomäärä lasketaan nolnaan. Näin ollen Suomelle tärkeä ohra putoaa pois interventio-ohjelmasta. Se heikentää käytännössä suomalaisen viljan markkinoille pääsyä EU:ssa silloin, kun markkinoilla on ylitarjontaa. Samalla kesannointivelvoite poistetaan kokonaan.

Suomelle poikkeus tuotantosidonnaiseen tukeen

Yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksessa vuonna 2003 viljelijöille maksettavat suorat CAP-tuet irrotettiin pääosin tuotannosta. Tuen saamisen edellytyksenä ei enää ole tuottaminen. Terveystarkastuksen myötä valtaosa viimeisistä tuotantoon sidotuista tuista irrotetaan tuotannosta ja siirretään tilatukijärjestelmään. Tärkkelysperunan tuotantotuki irrotetaan tuotannosta vuonna 2012. Naudanlihan tuotannossa sonnipalkkiosta ja muista nautojen tuotantopalkkiosta luovutaan viimeistään vuonna 2012.

Kymmenen prosenttia kaikista CAP-tuista voidaan kuitenkin ohjata erityisvaikeuksista kärsiville aloille niin sanotun artikla 68:n kautta. Tästä kymmenen prosentin osuudesta kolme ja puoli prosenttia saa olla tuotantoon sidottua. Suomi sai poikkeuksen maksaa koko kymmenen prosentin osuuden tuotantoon sidottuna, jolloin tuotantosidonnaisen CAP-tuen määrä kasvaa Suomessa vajaalla 20 miljoonalla eurolla.

Artiklan 68:n ansiosta osa EU-maiden nautatilojen tuista voi säilyä tuotantoon sidottuina myös vuoden 2012 jälkeen. Uudistus ei välttämättä edellytä lainkaan muutoksia Suomen nautatilojen tukiin. Toisaalta tuotantosidonnaisiin tukiin on tarvetta myös maitosektorilla.

Varoja siirretään maaseudun kehittämiseen

Osa maataloustuista on viime vuosina siirretty EU:n budjetin kautta maaseudun kehittämiseen. Vuonna 2008 yli 5 000 euroa vuodessa suoraa tukea saavien viljelijöiden tuista leikattiin 5 %. Vuonna 2009 leikkaus nousee 7 %:iin ja tästä vuosittain yhdellä prosenttiyksiköllä. Vuonna 2012 se on 10 %. Leikkaus ei koske kunkin tilan tuen ensimmäistä 5 000 euroa. Yli 300 000 euroa vuodessa oleviin tukiin tehdään 4 prosentin suuruinen lisäleikkaus.

Modulaatiovarojen avulla halutaan vastata ilmastonmuutoksen torjumiseen, uusiutuvan energian edistämiseen, vesihuollon parantamiseen ja luonnon monimuotoisuuden suojelemiseen. Modulaatiovaroja voi käyttää myös maidontuotantoalan liitännäistoimenpiteisiin. Modulaatiovarojen lisäys on Suomessa 6–15 miljoonaa euroa vuodessa. Tämä edellyttää tosin myös kansallista vastinrahoitusta. EU:n osuus siirrettyjen varojen rahoituksesta on 75 prosenttia.

Maitokiintiöjärjestelmä päättyy

Suomelle merkittävin asia uudistuksessa on maitokiintiöitä koskevan EU-asetuksen muuttaminen. Maakohtaisia maidon tuotantokiintiöitä kasvatetaan prosentilla vuosittain yhteensä 5 % vuoteen 2013. Kiintiöistä luovutaan kokonaan vuonna 2015.

Maidon tarjonnan säätely kiintiöillä on ollut Suomen ja muiden epäsuotuisten alueiden kannalta toimiva mekanismi kohtuullisen tuottajahinnan varmistamiseksi ja markkinoiden vakauttamiseksi. Kiintiöjärjestelmän poistuminen merkitsee tehokkaimpien tuottajien ja alueiden kilpailuaseman oleellista paranemista maitomarkkinoilla.

Suomen maidontuotannon suhteellinen kilpailukyky heikkenee tuotantokiintiöitä vapautettaessa. Syynä tähän on se, että maidon ja maitotuotteiden tarjonta kasvaa EU:ssa kiintiöiden poistuessa, mikä alentaa maidon tuottajahintaa ja lisää hintavaihteluja. Suomen pohjoinen sijainti alentaa maitotilojen tuottavuutta, korottaa tuotantokustannuksia ja heikentää taloudellisia hyötyjä tilakoon kasvattamisesta verrattuna edullisemmissä oloissa toimiviin kilpailijoihin.

Koska maitotilojen koon kasvu on ollut Suomessa maltillista, siinä on vielä käyttämättömiä mahdollisuuksia. Tilakoon kasvun ja rakennekehityksen jatkuminen onkin maitosektorin kannalta hyvin keskeistä. Investointien kannattavuuden varmistamiseksi tarvitaan artikla 68:n mukaista tuotantosidonnaista tukea varsinkin huonojen suhdanteiden ja alhaisten hintojen varalle. Maitosektorin sopeuttamiseen voidaan tietyin ehdoin käyttää myös modulaatiovaroja.

Kiintiöiden poistuminen antaa mahdollisuuksia niille suomalaisille maitotiloille, joiden tuotannon laajennuksia kiintiöt ja niiden hinnat ovat aiemmin jarruttaneet. Kiintiökustannuksen poistuminen johtaa vähitellen tuotannon rakenteellisiin ja alueellisiin muutoksiin myös Suomessa.

Tärkkelysperunan tuotannon kannattavuus uhkaa jäädä selvästi viljantuotantoa heikommaksi, kun tärkkelysperunan CAP-tuki irrotetaan tuotannosta vuonna 2012. Tärkkelysperunan viljely loppuu todennäköisesti kokonaan, ellei kansallista tukea voida vastaavasti korottaa.

Haasteena on toteuttaa CAP-terveystarkastus Suomessa yhdessä kansallisten tukien kanssa niin, että kannattavan tuotannon edellytykset voivat säilyä. Uudistuksen toimeenpanosta ja kohdentamisesta eri tuotantosuunnille päätetään Suomessa vuoden 2009 aikana.

4. MAATALOUDEN TALOUDELLINEN TILA

4.1. Maataloustulo

Maa- ja puutarhataloussektorin tuotto- ja kustannuksia sekä tulosta seurataan MTT:ssa vuosittain laadittavalla kassaperustaisella kokonaislaskelmalla. Tuloskehitystä arvioidaan laskelmassa maataloustulo-käsitteen avulla. Maataloustulo kuvaa yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle jäävää euromääräistä korvausta. Se lasketaan vähentämällä maatalouden kokonaistuotosta maatalouden kokonaiskustannukset.

Maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotto nousi vuonna 2008 vajaaseen 4,6 mrd. euroon. Kustannuksia muodostui runsas 3,7 mrd. euroa. Tuottojen ja kustannusten erotuksena maataloustuloa keriyi yhteensä 867 milj. euroa.

Maataloustulo kääntyi pitkään jatku-neelle lasku-uralle edellisen vuoden nousun jälkeen. Maataloustulo laski 15 % eli runsaat 152 milj. euroa edellisestä vuodesta. Vuosimuutos on toiseksi suurin maamme EU-historian aikana. Laskua selitti pääosin

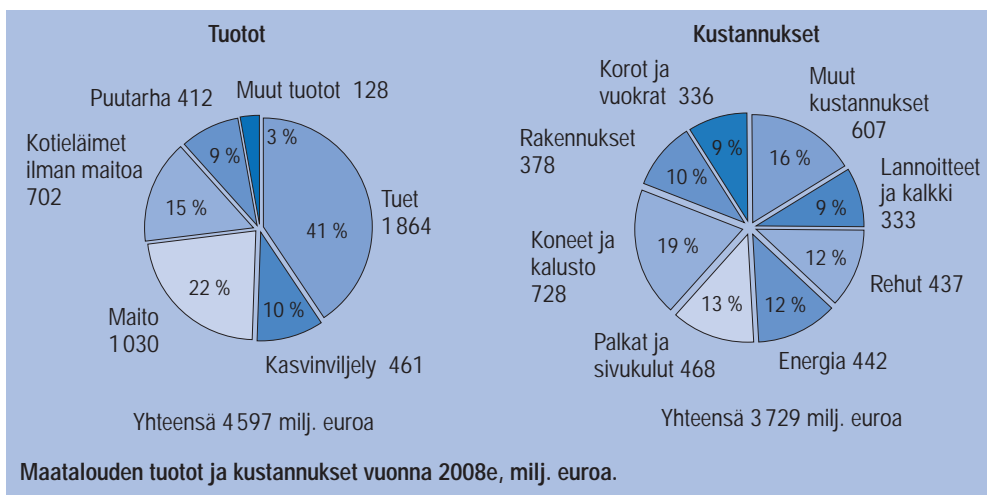
lannoite- ja polttoainekustannusten kasvu. Vuonna 2008 reaaliarvoinen maataloustulo laski alle puoleen siitä, mitä se oli ennen EU-jäsenyyttä.

Kotieläintuotto nousi noin 15 % eli vajaa 229 milj. euroa edellisestä vuodesta. Maidon tuotantomäärä aleni, mutta tuot-tajahinta nousi runsaan viidenneksen, joten maitotuotto nousi runsaat 18 %. Sianlihan tuotanto kasvoi noin 2 %, mutta keskihinnan nousu lisäsi tuottoa vajaa 12 %. Siipi-karjalihan tuotanto ja keskihinta nousivat, joten tuotto lisääntyi runsaat 20 %. Kanamunatuotannossa tuottajahintojen nousu jatkui ja tuotto kasvoi yli 26 %.

Kasvinviljelytuotto nousi noin 3,2 % eli runsaat 14 milj. euroa. Hyvä kokonaissato painottui rehuviljaan ja viljaa tuli markkinoille edellisvuotta vähemmän. Viljojen keskihinnan nousu kuitenkin käänsi tuotot edellisvuotta suuremmiksi. Perunaa tuli markkinoille hiukan edellisvuotta vähemmän, mutta hintojen nousu lisäsi tuottoja. Puutarhatalouden myyntituotot kasvoivat

Maataloustulo nimellisin ja vuoden 2008 hinnoin vuosina 1994–2008e (milj. euroa) sekä vuosimuutos (%).

Vuosi	Kokonaistuotto nimellisin hinnoin	Kokonaiskustannus nimellisin hinnoin	Maataloustulo nimellisin hinnoin	Maataloustulo vuoden 2008 hinnoin	Vuosimuutos vuoden 2008 hinnoin, %
2008e	4 597	3 729	869	869	-15,0
2007	4 322	3 301	1 021	1 063	13,1
2006	4 021	3 118	903	964	-7,4
2005	3 986	3 011	976	1 059	-8,9
2004	3 968	2 897	1 070	1 172	-4,5
2003	3 932	2 811	1 121	1 229	-2,4
2002	3 960	2 812	1 148	1 271	4,2
2001	3 900	2 798	1 102	1 239	6,9
2000	3 753	2 722	1 031	1 189	9,6
1999	3 520	2 579	941	1 121	5,7
1998	3 484	2 594	890	1 073	-16,5
1997	3 609	2 542	1 067	1 304	-2,4
1996	3 650	2 556	1 093	1 353	-12,2
1995	3 759	2 515	1 245	1 549	-11,5
1994	4 270	2 864	1 407	1 769	27,8

runsaat 2 % eli 9 milj. euroa. Kasvihuone-tuotannon tuotot kasvoivat noin prosentilla, mutta avomaatuotannon tuotot nousivat 4 %, lähinnä mansikan hyvän sadon ja hinnan seurauksena.

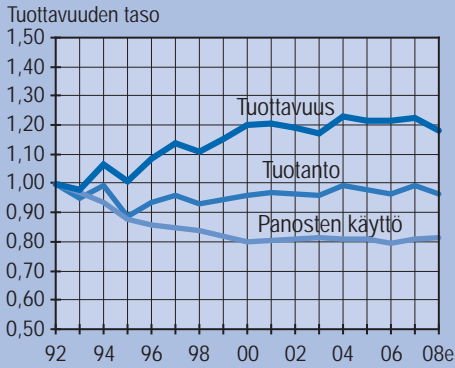
Maa- ja puutarhatalouden kustannuksia nostivat erityisesti öljyn raaka-ainehinnan kallistumisesta johtuneet poltto- ja voiteluaineiden, rehujen sekä erityisesti lannoitteiden hintanousut. Lannoitekustannusten nousu oli lähes kolmanneksen koko maatalouden kustannusten noususta. Korkotason nousu sekä kasvanut velkakanta nostivat selvästi korkokustannuksia. Myös rakentamisen hinnat nousivat edelleen yleistä inflaatiovuautia nopeammin.

4.2. Maatalouden tuottavuuskehitys

Tuottavuus tarkoittaa tuotannon määrän ja tuotannossa käytettyjen tuotantopanosten määrän suhdetta. Tuottavuus paranee, jos samalla tuotantopanosten määrällä, kuten viljelysmaalla, työllä ja pääomalla, saadaan aikaan yhä suurempi määrä tuotantoa tai, jos samaan tuotantomäärään päästään käyttämällä yhä vähemmän tuotantopanoksia. Tuottavuuden paraneminen on tärkeää tuotannon kilpailukykyyn kehityksen kannalta. Tuottavuus on yhdessä panos- ja

tuotoshintojen sekä tukien kanssa keskeinen tuotannon kannattavuuteen vaikuttava tekijä. Suomen maataloudessa vallitsevina trendeinä ovat olleet tuotantomäärän väheneminen ja työpanoksen nopeasta alenemisesta johtuva tuotantopanosten kokonaiskäytön väheneminen. Kokonaistuottavuuden kasvu on kuluttajien ja veronmaksajien kannalta tavoiteltavaa, sillä aleneva tuottavuus johtaisi hintasuhteiden pysyessä muuttumattomina siihen, että maatalouden kannattavuuden ylläpitäminen edellyttäisi tukitasojen nostamista.

Kansallisen maatalouspolitiikan tuottavuuskehitystavoite on kirjoitettu seuraavasti: "Maatalouspolitiikalla luodaan edellytykset kuluttajien odotuksia vastaavalle *tehokkaalle* ja luontoa kunnioittavalle elintarviketuotannolle." Tässä kappaleessa maatalouden tuottavuuskehitystä mitataan sekä maatalouden kokonaisaineistosta että kannattavuuskirjanpito-aineistosta yleisesti käytetyllä Divisia-indeksimenetelmällä. Sen avulla lasketaan tuotosten ja panosten määraindeksit, joiden suhdeluvun muutos kuvaa tuottavuuden eli tuotos-panos-suhteen kehitystä yli tarkasteluajan. Työn ja pääoman osittaistuottavuuksia tarkastellaan vertaamalla Divisia-indeksimenetelmällä määritettyä kokonaistuotannon volyymin vuorotellen sekä työpanokseen että päämapanokseen. Lisäksi tarkastellaan

Tuottavuus, tuotannon määrä ja panosten käyttö vuosina 1992–2008 maatalouden kokonaislaskelman mukaan (vuosi 1992 merkitään luvulla 1 (2008e=ennuste)).

viljelijöiden tuottavuuskehitystä pitkällä, vuodesta 1976 vuoteen 2006 ulottuvalla aikasarjalla. Tämä tarkastelu perustuu tuotantofunktion määrittelyyn.

Maatalouden kokonaislaskelman perusteella määritettynä vuonna 2008 Suomen maataloudessa saatiin samalla panosmäärällä aikaan noin 17,9 % enemmän tuotosta kuin vuonna 1992. Tuotannon kokonaismäärä oli 96,1 % ja panosten käyttö 81,5 % vuoden 1992 tasosta. Maatalouden tuottavuus nousi tarkasteluajankohtana keskimäärin 1,0 % vuodessa.

Työn tuottavuus on noussut Suomen maataloudessa viimeisen 15 vuoden aikana nopeasti. Keskimääräinen nousu on ollut vuosina 1992–2008 hieman yli 5 % vuodessa. Vuonna 2008 työpanosyksikköä kohti aikaansaatu tuotannon määrä oli 2,2 kertaa suurempi kuin vuoden 1992 vastaava. Kokonaistyöpanos on laskenut tarkasteluajankohdasta 160 000 vuosityöntekijästä noin 70 000 vuosityöntekijään.

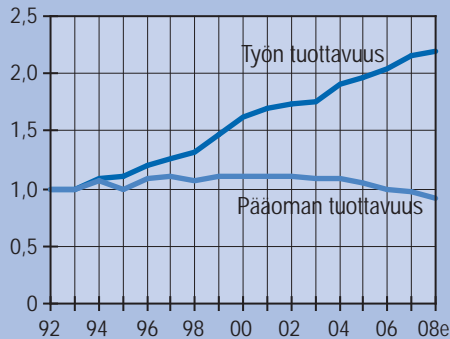
Pääoman tuottavuudessa ei Suomen maataloudessa ole pitkällä aikavälillä tapahtunut juurikaan muutosta. Kuitenkin aivan viime vuosina tuotannon määrä suhteessa tuotantoon sitoutuneen pääoman määrään on kääntynyt laskuun. Tuotannon määrä on laskenut vain hiukan, mutta erityisesti rakennuksiin sitoutuneen pääoman määrä on kääntynyt nousuun.

Vuonna 2008 kokonaislaskelmassa tehdyt rakennuspoistot olivat 305 milj. € eli 6 %:n kulumista vastaavilla poistoilla rakennuspääomakanta on 5,1 mrd. €. Viidessä vuodessa rakennuksiin sitoutuneen pääoman määrä on noussut neljänneksellä, sillä vuonna 2003 rakennusten pääomakanta oli alle 4 mrd. €.

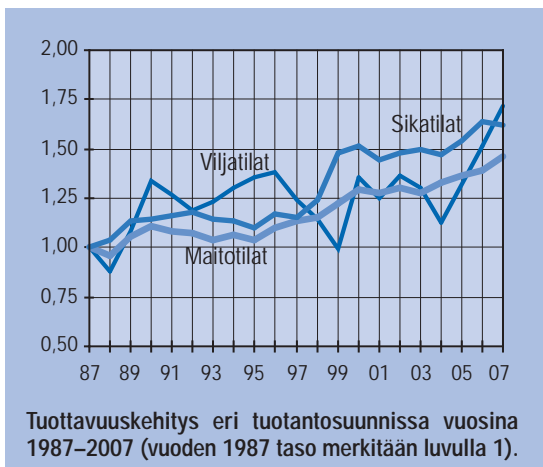
Kannattavuuskirjanpitotiloilla tuottavuuskehitys on ollut nopeampaa kuin maatalouden keskimääräinen tuottavuuskehitys. Tämä johtuu kannattavuuskirjanpitotilojen koon nopeasta kasvusta. Esimerkiksi kan-

nattavuuskirjanpidon maitotilojen ja sikatilojen tuottama vuotuinen maito- ja lihamäärä on lähes kolminkertaistunut EU-jäsenyyden aikana. Vastaavana aikana viljelijöiden tilakohtainen tuotantomäärä on yli kaksinkertaistunut.

Satovuodet 2006 ja 2007 näyttävät viljelijöiden tuottavuuskehityksen perusteella hyviltä. Viljelijöillä saatiinkin vuonna 2007 aikaiseksi noin 1,7 kertaa enemmän tuotantoa samalla panosmäärällä kuin vuonna 1987, jota käytetään laskelmissa perusvuotena. Toisaalta viljelijöillä päästiin vasta vuosina 2006 ja 2007 korkeammalle tuottavuuden tasolle kuin vuonna 1990. Maitotilojen tuottavuuskehitys on ollut vuosina 1987–2007 huomattavasti vakaampaa, ol- len keskimäärin 1,9 % vuodessa. Sikatiloil-

Työn ja pääoman osatuottavuudet vuosina 1992–2008 maatalouden kokonaislaskelman mukaan (vuosi 1992 merkitään luvulla 1 (2008e = ennuste)).

la tuottavuuskehitys kääntyi vuonna 2007 laskuun. Muutos saattaa johtua tuotannon järjestelyistä, jotka liittyvät viljan hinnan jyrkkään nousuun vuoden 2007 lopussa.

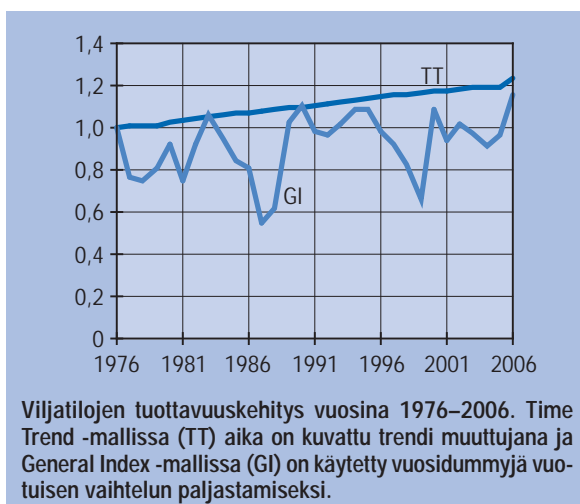
Viljanviljelyssä epäsuotuisat olosuhteet ja pieni tilakoko ovat jo sinänsä haasteita, mutta tuottavuuskehityshaaste on entisestään koventunut tukien tuotannosta irrottamisen myötä. Toisaalta viljelijöiden kannusteita tuottavuuskehityksen nopeuttamiseen on olennaisesti heikennetty tietyillä institutionaalisilla rakenteilla kuten vuokratiljelyyn liittyvällä lyhytjänteisyydellä.

Suomalaisten viljatilojen tuottavuuskehitys perustuu pitkälti teknologisen kehityksen hyödyntämiseen. Skaalavaikutuksen eli suurtuotannon etujen vaikutus tuottavuuskehitykseen on ollut hyvin vähäinen ja lisäksi ajan myötä laskeva. Siten suurtuotannon edut eivät näytä viljailoilla kiihdyttäneen tuottavuuskasvua toivotulla tavalla, vaikkakin tekninen kehitys on ollut nopeinta suurimmilla tiloilla.

Mittaustavasta riippuen vuonna 2006 viljatilojen tuottavuus oli 15–24 % korkeampi kuin vuonna 1976. Keskimääräinen vuotuinen tuottavuuskehitys oli kuitenkin niin pieni, että kokonaisuutos yli koko tarkasteluajan osoittautui

pienemmäksi kuin suurimmat vuotuiset vaihtelut ajanjakson kuluessa. Tulos osoittaa viljanviljelyn tuottavuuden sidonnaisuuden vuosittain vaihteleviin sääolosuhteisiin. Tämä haastaa tutkimusmenetelmät, joiden pitäisi toisaalta osoittaa hidas taustalla oleva tuottavuuskehitys ja toisaalta suuri vuotuinen vaihtelu tuottavuuden tasossa.

Tutkimukselta kysytään usein politiikkamuutosten tuottavuuskehitysvaikutuksia. Näin kävi myös ensimmäisinä EU-jäsenyyssuosina. Samaan ajankohtaan osui sääolosuhteiltaan erittäin heikkoja vuosia ja tuottavuuskehitys näytti romahtavan. Ensimmäisinä EU-jäsenyyssuosina olikin täysin mahdotonta arvioida maatalouspolitiikan muutoksen vaikutusta viljatilojen tuottavuuskehitykseen. Tuo arviointi on vieläkin vaikeaa suurten vuotuisen vaihtelujen vuoksi. Voidaan kuitenkin todeta, että vuonna 2006 viljatilojen tuottavuuden taso ylitti ensimmäisen kerran edellisen ennätystason vuodelta 1990. Viljatilojen tuottavuuskehitys seuraa keskisatojen vaihtelua, koska panoskäytön vaihtelu on vähäistä verrattuna sadon vaihteluun. Siten keskisatojen kehitystä voidaan pitää viljanviljelyn tuottavuuskehitystä kuvaavana indikaattorina ainakin lyhyellä aikavälillä.

4.3. Maatalous- ja puutarhayritysten tulos- ja kannattavuuskehitys

MTT Taloustutkimus laskee vuosittain kannattavuuskirjanpitoiloiden tuloksiin perustuen Suomen maa- ja puutarhatalouden kannattavuuskehityksen. Tulokset lasketaan noin 1 000 kirjanpitoiloiden tuloksista painottamalla siten, että keskiarvotulokset kuvaavat 40 800 suurimman suomalaisen maatalous- ja puutarhayrityksen keskimääräisiä tuloksia. Nämä yritykset tuottavat yli 90 prosenttia Suomen maataloustuotannosta. Tulo- ja menoerät sekä tuet kohdennetaan suoriteperiaatteen mukaisesti tuotoiksi ja kustannuksiksi sille vuodelle, jolla tuotanto on aikaansaatu. Vuosittaiset sato- ja tuotosvaihtelut sekä hintojen ja tukien muutokset heijastuvat näin välittömästi tarkasteluvuoden tuloksiin.

Tuotot kasvoivat viidenneksen

Maatalous- ja puutarhayritysten kokonaistuotto kasvoi vuonna 2007 keskimäärin 122 400 euroon, mikä on noin 18 prosenttia edellisvuotta suurempi. Tuottajahintojen ja erityisesti viljan hintojen hurja nousu kasvatti myyntituottoja lähes viidenneksen. Kasvinviljelyn myyntituotot nousivat peräti 48 prosenttia ja puutarhatuotteiden myyntituotot 25 prosenttia edellisvuodesta. Kotieläintalouden myyntituottojen nousu jäi 13 prosenttiin. Maatalous- ja puutarhayritykset saivat tukia 4 prosenttia edellisvuotta enemmän ja tukien osuus kokonaistuotosta pieneni 41 prosentista 36 prosenttiin. Tukiin sisältyvät myös investointien käyttäjälle jaksotetut investointiavustukset.

Kustannusnousu kiihtyi

Maa- ja puutarhatalouden kustannusten nousu jatkui voimakkaana kasvaen 94 700 euroon, mikä on 13 prosenttia edellisvuotta enemmän. Kustannusten nousua vauhditti tuotantopanosten lisäksi palkkojen ja ulkopuolisten palveluiden sekä rakentami-

sen ja korkojen nousu. Kustannusten vähentämisen jälkeen yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle korvaukseksi jäävä yrittäjätulo kasvoi noin 36 prosenttia yltyen 27 700 euroon yritystä kohden.

Kun yrittäjätulosta vähennetään yrittäjäperheen 2 480 työtunnin ja maataloustyöntekijöiden 12,6 euron tuntipalkan mukaan laskettu palkkavaatimus sekä 5 prosentin laskentakorkokantaan perustuva oman pääoman korkovaatimus, saadaan tuotantokustannukset kokonaisuudessaan huomioonottava yrittäjänvoitto, joka oli noin -15 500 euroa.

Kannattavuus parani

Kun yrittäjätulo jaetaan palkka- ja korkovaatimuksen summalla, saadaan kannattavuuskerroin. Se nousi 0,64:een eli yrittäjät saavuttivat keskimäärin 64 prosenttia palkka- ja korkotavoitteista. Yrittäjätulo riitti 8,1 euron tuntipalkkaan ja 3,2 prosentin korkoon omalle pääomalle. Koska kannattavuuskerroin jäi alle yhden, yrittäjätulo ei kattanut asetettua palkka- ja korkovaatimusta.

Kannattavuuskerroin oli lypsykarjatiljoilla 0,57, muilla nautakarjatiljoilla 0,54, sikatiljoilla 0,78, puutarhatiljoilla 0,53, viljatiljoilla 0,89 ja muilla kasvinviljelytiljoilla 0,81. Viljan markkinahintojen nousu lähes kaksinkertaiseksi on parin viime vuoden aikana kohentanut erityisesti viljatiljojen ja muiden kasvinviljelytiljojen tuloksia. Viljatiljoilla kannattavuuskerroin nousi 0,45:stä 0,89:een ja muilla kasvinviljelytiljoilla 0,47:stä 0,81:een. Samalla maatilojen alueelliset kannattavuuserot maan eri osissa pienenevät. Paras kannattavuus saavutettiin vuonna 2007 Etelä-Suomen A-tukialueella ja kannattavuus parani myös Keski-Suomessa, mutta heikkeni Pohjois-Suomen C3- ja erityisesti C4-tukialueilla.

Kannattavuuskerroin oli negatiivinen 15 prosentilla tiloista eli omalle työlle ja pääomalle ei saatu lainkaan korvausta. Toisaalta 26 prosentilla yrityksistä kannattavuuskerroin oli suurempi kuin 1,0, jolloin

työtunneille saatiin yli 12,6 euron ja omalle pääomalle yli 5 prosentin korvaus.

Maatalouden kannattavuus muihin yrityksiin verrattuna

Kannattavuuskerroin soveltuu maatalouden sisäisiin vertailuihin. Vertailuissa muihin yrityksiin käytettävissä on mm. oman pääoman ja kokonaispääoman tuottoprosentit. Kun yrittäjätulosta vähennetään palkka-vaatimus, saadaan oman pääoman tuotoksi jäävä nettotulos, joka oli -3 600 euroa vuonna 2007. Kun nettotulos jaetaan oman pääoman määrällä, saadaan oman pääoman tuottoprosentiksi -1,5 prosenttia.

Kun verot sisältävään nettotulokseen, lisätään maksetut korot, saadaan kokonaispääoman korvaukseksi -30 euroa. Kun se jaetaan tilikauden kokonaispääoman määrällä 323 600 eurolla, saadaan kokonaispääoman tuottoprosentiksi nolla. Vuonna 2006 luku oli keskimäärin -2,9 prosenttia. Tuottoprosentti vaihteli päätuotantosuunnittain viljelijöiden 3,8 prosentista puutarhayritysten -4,4 prosenttiin.

Maatalousyrittäjien työtuntiansiot

Kun maataloustulosta vähennetään oman pääoman 5 prosentin korkovaatimus, jää työansioksi 15 800 euroa. Kun se jaetaan yrittäjäperheen 2 480 työtunnilla, saadaan työtuntiansio, jota voidaan verrata palkan-saajien tuntiansioihin. Työtuntiansio oli maa- ja puutarhataloudessa vuonna 2007 keskimäärin 6,3 euroa. Noin 26 prosentilla yrityksistä saatiin työtunnille yli 12,6 euron korvaus. Toisaalta 28 prosentilla yrityksistä työtuntiansiota ei muodostunut lainkaan.

Vakavaraisuus

Maatalous- ja puutarhayritysten oma pääoma kasvoi vuonna 2007 keskimäärin 251 200 euroon, mikä on yli 13 prosenttia edellisvuotta suurempi. Omaisuuserät on arvostettu taseessa käypiin arvoihin eikä investointiavustuksia tai käytettyjä varauksia

vähennetä omaisuusarvoista.

Yrityskoon kasvu ja pääomavaltaisuus lisää yrityksissä tarvittavan pääoman määrää. Investointien kasvusta johtuen velkojen määrä nousi keskimäärin 90 500 euroon, jossa on lisäystä 19 prosenttia edellisvuodesta. Yritysten omavaraisuusaste eli oman pääoman osuus koko pääomasta oli sen pienestä laskusta huolimatta edelleen hyvä eli 74 prosenttia. Omavaraisuusaste oli korkein viljelijöillä 81 prosenttia ja alhaisin puutarhayrityksissä 43 prosenttia. Velkojen suhde kokonaistuottoon eli suhteellinen velkaantuneisuus on viime vuosi- na hieman noussut, mikä johtuu velkojen tuottoja nopeammasta kasvusta.

Maksuvalmius

Maa- ja puutarhayritysten kassaperusteisia tuloksia voidaan tarkastella maksuvalmiuslaskelmilla, jotka perustuvat kassatuloihin ja -menoihin. Kassatulojen riittävyttä eri menoihin mitataan jäämillä, joilla laskelmissa seuraavat menot ja muu rahankäyttö on katettava.

Maa- ja puutarhatalouden myyntien ja tukien kassatulot kasvoivat keskimäärin 11 prosenttia eli selvästi tuottojen kasvua vähemmän, mikä johtui osaksi varastojen kasvusta. Lyhytvaikutteisiin tuotannon menoihin käytettiin rahaa 15 prosenttia edellisvuotta enemmän. Tuotannosta saadut tulot eivät keskimäärin riittäneet välittömiin menoihin, mutta yhdessä tukien kanssa toimintajäämäksi saatiin keskimäärin 43 400 euroa tilaa kohti. Toimintajäämän kasvu jäi keskimäärin 5 prosenttiin.

Rahoitusmenojen ja verojen jälkeen rahoitusjäämäksi jäi keskimäärin 34 500 euroa, mikä on runsaan 1 prosentin verran edellisvuotta suurempi. Rahoitusjäämä on käytettävissä investointien omarahoitukseen, lainojen lyhennyksiin ja yksityistalouden menoihin. Investointimenot kasvoivat nettomääräisesti 31 000 euroon yritystä kohti eli 64 prosenttia edellisvuodesta. Investoinnit kasvoivat eniten viljelijöillä ja puutarhayrityksissä. Investointimenoista

katettiin avustuksilla vajaa 10 prosenttia, joten velanottoa jouduttiin lisäämään nettomääräisesti 8 400 euroa. Kassan ylijäämä pieneni viidenneksen, 14 100 euroon yritystä kohti. Tämä summa jäi käytettäväksi maa- ja puutarhatalouden yritystoiminnasta yrittäjäperheen yksityiseen kulutukseen.

MTT:n tulos- ja kannattavuusennustemalli

Tulosennusteet vuodelle 2008 perustuvat vuoden 2007 kirjanpitoaineistosta Tulos- ja kannattavuuskehityksen ennustemallilla tuotettuihin ennusteisiin. Yrityskohtaisesti tehtävissä ennusteissa otetaan huomioon vuoden 2008 panos- ja tuottajahintakehitys tuote- ja kustannuserittäin, tukimuu- tokset tukilajeittain sekä alueittaiset keski- satomuutokset kasveittain.

Ennustemallissa maatilojen tuotanto- rakenne ja tilakoko pysyvät samoina kuin edellisvuonna lukuun ottamatta viljelykas- vien satomuutoksia. Satomuutokset perus- tuvat MMM Tiken alueittaisiin ja kasvikohtaisiin satoarvioihin.

Ennustetulokset vuodelle 2008

Ennusteen mukaan yritysten kokonaistuoto vuonna 2008 kasvoi edellisvuodesta 7 prosenttia 131 000 euroon. Kasvu aiheutui myyntituottojen lähes 12 prosentin kasvusta, tukien pysyessä ennallaan. Tukien osuus kokonaistuotosta laskikin 34 prosenttiin. Maatalouden kustannukset kasvoivat kuitenkin 15 prosenttia 109 000 euroon. Kustannuksia kohottivat erityisesti lannoitteiden, ostorehujen ja polttoaineiden hintojen nousut. Yrittäjäperheen työlle ja omalle pääomalle korvaukseksi jäävä yrittäjätulo aleni 22 prosentilla edellisvuodesta 21 600 euroon yritystä kohti.

Kun yrittäjätulosta vähennetään yrittäjäperheen työstä 12,9 euron tuntipalkka- tavoitteen mukaan laskettu palkkavaa- timuskustannus (32 000) euroa sekä yrityksen omasta pääomasta 5 prosentin korkotavoitteen mukaan laskettu korkovaa-

timuskustannus (11 900 euroa), saadaan yrittäjänvoitto, joka on -22 300 euroa.

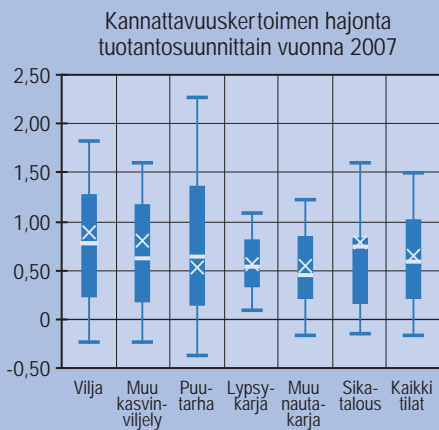
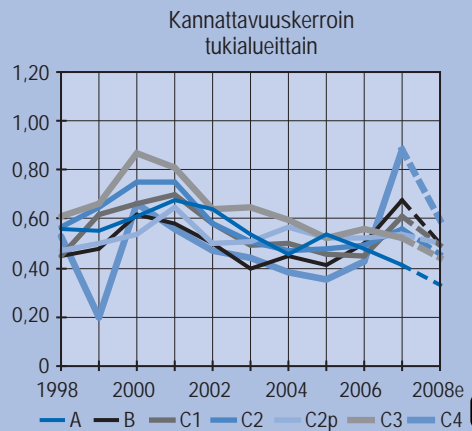
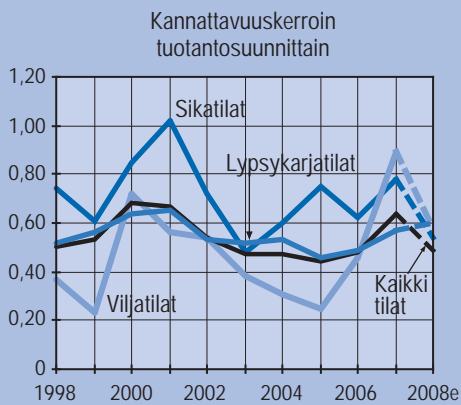
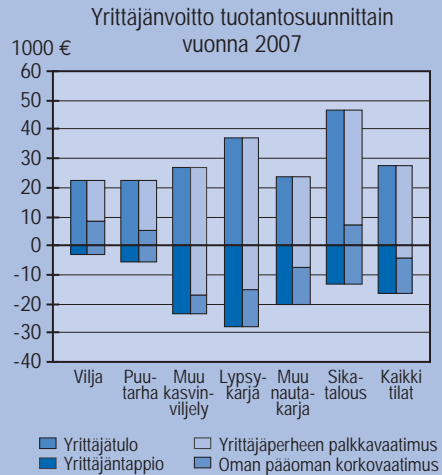
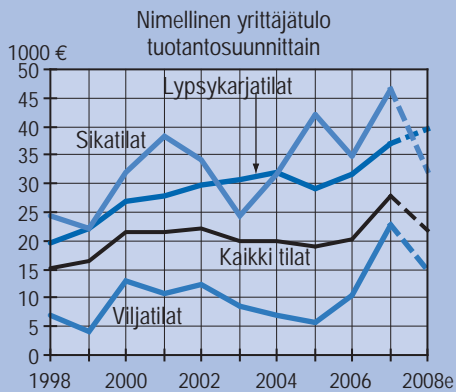
Keskimääräinen kannattavuuskerroin aleni 0,64:stä 0,49:ään. Yrittäjä saavutti siis 49 prosenttia 12,9 euron tuntipalkka- tavoitteesta ja 5 prosentin korkotavoittees- ta. Kannattavuuskerroin oli lypsykarjati- loilla 0,60, muilla nautakarjatiloiilla 0,29, sikatiloilla 0,54, puutarhatiloilla 0,09, vil- jatiloilla 0,58 ja muilla kasvinviljelytiloilla 0,48. Vuonna 2008 kannattavuus heikkeni edellisvuoteen verrattuna eniten kasvinvil- jelyssä ja puutarhataloudessa. Maidontuo- tannon kannattavuus säilyi edellisvuoden tasolla. Kannattavuus heikkeni kaikilla tukialueilla. Suurin pudotus oli kuitenkin eteläisessä Suomessa, missä kasvinviljely on yleisempää kuin pohjoisessa.

Yrityksiä, joilla yrittäjätuloa ei muo- dostu ollenkaan, eli kannattavuuskerroin jää alle nollan, oli yli 20 prosenttia yrityksistä. Vuonna 2007 osuus oli 15 prosenttia. Yli yhden kannattavuuskertoimen arvoon ylsi alle viidennes yrityksistä edellisvuoden 26 prosentin sijaan.

Maatalouden kannattavuus- ja ennustetulokset Taloustohtorista

MTT Taloustutkimuksen Taloustohtorin eri verkkopalveluista (www.mtt.fi/taloustohtori) on saatavissa Suomen maa- ja puutarhatalouden että porotalouden tu- loksia ja ennusteita vuodesta 1998 lähtien. Palvelusta on saatavissa mm. eri tuotanto- suuntia ja tilakokoja edustavien yritysten keskiarvotulokset käyttäjän valitsemia alue- luokituksia käyttäen.

Taloustohtorista on saatavissa myös kaikkien EU:n jäsenmaiden maatalou- den perustulokset (FADN standard re- sults -verkkopalvelu) sekä MTT:n laske- mat kannattavuutta ja vakavaraisuutta kuvaavat tunnusluvut (FADN advanced results -verkkopalvelu). FADN-aineisto sisältää noin 74 000 maatalon tulokset, jot- ka painotetaan kuvaamaan yli 4 miljoonan EU-maatalon taloutta.

Maatalous- ja puutarhayritysten tulos- ja kannattavuuskehitys vuosina 1998–2008e.

4.4. Kannattavuuserot maatalous- ja puutarharyrityksissä

MTT Taloustutkimus laskee kannattavuuskirjanpitoaineistosta vuosittain eri alueita, tuotantosuuntia ja tilakokoluokkia edustavien maatilojen keskiarvotulokset. Tulokset ovat yleistettävissä painatuksen vuoksi kuvaamaan Suomen maataloutta ja muodostavat perustaa mm. maatalouspoliittiselle päätöksenteolle. Keskiarvoista ei kuitenkaan selviä, ovatko yritysten tulokset keskityneet keskiarvon lähelle vai vaihtelevatko tulokset laajasti keskiarvon ympärillä.

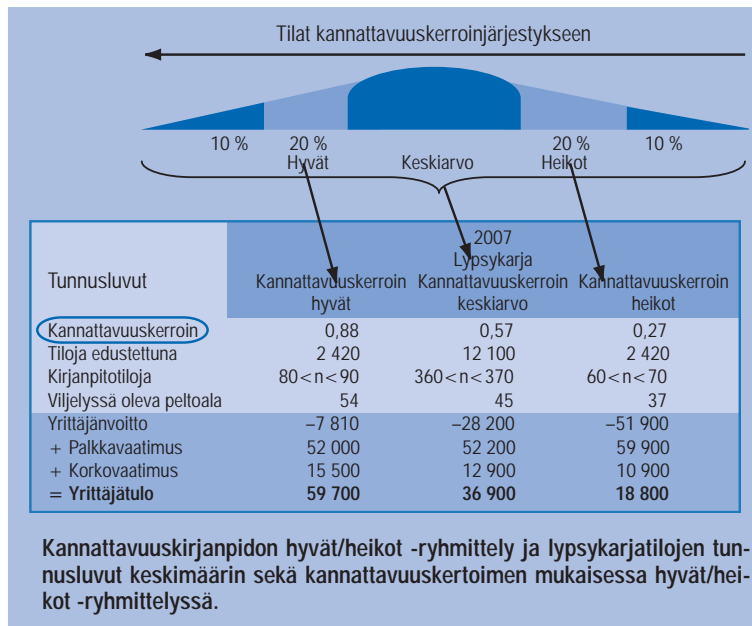
Hajontaa on kuvattu vuosittain kannattavuuskertoimen mukaan järjestetystä tilajoukosta määritetyn alakvartiilin ja yläkvartiilin avulla. Alakvartiili on heikoimman neljänneksen parhaan yrityksen ja yläkvartiili parhaan neljänneksen heikoimman yrityksen kannattavuuskerroin. Nämä tai edes näiden kahden yrityksen muut muuttujat eivät anna yleisemmin pohjaa kannattavuuserojen analysointiin. Mikäli kvartiilit laskettaisiin erikseen kaikista muuttujista, tarkasteluun tulisi eri yritysten lukuja.

Kannattavuuden analysoimiseksi on määritettävä eri kannattavuustasoja edustavien ryhmien keskiarvotulokset. Jos paras ryhmä sisältää kaikkein parhaimmat tilat (paras neljännes tms.), poikkeukselliset onnistumiset nostavat ryhmän kannattavuuden niin korkealle, että se laskee jo seuraavana vuonna. Kun vastaavasti suurten investointien tai poikkeuksellisten epäonnistumisten vuoksi kannatta-

vuodeltaan heikoimpien tilojen tulokset paranevat seuraavina vuosina, ryhmien välinen kannattavuusero supistuu puoleen kolmessa vuodessa. Tämä ilmenee kirjanpitoluoksista, kun seurataan samojen tilaryhmien kehitystä.

Kannattavuuskirjanpidon hajontatarkastelu

Kannattavuuskirjanpidon Taloustohtorin maa- ja puutarhatalous -verkkopalveluun lisättiin vuonna 2008 mahdollisuus tarkastella heikon ja hyvän ryhmän tulosraportteja. Tavoitteena on esittää kannattavuusvertailujen pohjaksi pysyväisluonteisempia eroja, jolloin satunnaiset ja poikkeukselliset tapahtumat eivät häiritse analysointia. Siksi heikot-ryhmää muodostettaessa jätetään pois kaikkein heikoimmat 10 prosenttia tiloista ja otetaan ryhmään seuraavat 20 prosenttia eli desiilit 2 ja 3. Vastaavasti hyvät-ryhmästä jätetään pois parhaimmat 10 prosenttia ja otetaan ryhmään seuraavat 20 prosenttia tiloista eli desiilit 8 ja 9. Tätä ryhmittelyä on käytetty vuosia kannattavuuskirjanpitolojen tulosvertailu- ja ennusteraporteissa.

Lypsykarjatilojen tunnusluvut keskimäärin sekä kannattavuuskertoimen mukaisessa parhaimmat ja heikoimmat tilat sisältävissä viidenneksissä vuonna 2007.

Tunnusluvut	Kannattavuuskerroin parhaat	Kannattavuuskerroin keskiarvo	Kannattavuuskerroin heikoimmat
Kannattavuuskerroin	1,12	0,57	-0,01
Tiloja edustettuna	2 410	12 100	2 420
Kirjanpitoiloja	100 < n < 110	360 < n < 370	70 < n < 80
Viljelyssä oleva peltoala	65	45	43
Yrittäjänvoitto	8 100	-28 200	-66 200
+ Palkkavaatimus	51 100	52 200	54 300
+ Korkovaatimus	18 500	12 900	11 500
= Yrittäjätulo	77 700	36 900	-430

Taloustohtorissa hyvät/heikot -ryhmä-jako voidaan tehdä kannattavuuskertoimen lisäksi myös kokonaistuoton, yrittäjätulon, eläinyksikkömäärän, viljelyalan tai tilakoon perusteella (= isot/pienet). Kirjanpitoilamäärä ei ole välttämättä sama hyvät- ja heikot -ryhmissä. Kun ryhmät muodostetaan kannattavuuskertoimen perusteella, vuonna 2007 lypsykarjatilojen kerroin oli heikotryhmässä 0,27 ja hyvät-ryhmässä 0,88.

Poikkeavien yritysten vaikutus hajontaan

Lypsykarjatilojen heikot-ryhmän omavaraisuusaste on 66 % ja vain hiukan alempi kuin koko ryhmän keskiarvo, joka on 72 %. Tämä paljastaa, että hiljattain investoineet velkaisimmat tilat jäävät heikoimpaan 10 prosenttiin, joka on jätetty pois heikot

Tilakokoluokkaan "suuri" kuuluvien lypsykarjatilojen tunnusluvut keskimäärin sekä eläinyksikkömäärän mukaisessa hyvät ja heikot tilat ryhmissä vuonna 2007.

Tunnusluvut	Eläinyksikkömäärä hyvät	Eläinyksikkömäärä keskiarvo	Eläinyksikkömäärä heikot
Eläinyksikkömäärä	61	50	39
Tiloja edustettuna	750	3 760	750
Kirjanpitoiloja	20 < n < 30	130 < n < 140	20 < n < 30
Viljelyssä oleva peltoala	67	63	51
Yrittäjänvoitto	-24 400	-25 400	-28 500
+ Palkkavaatimus	66 700	61 100	60 300
+ Korkovaatimus	18 900	17 300	15 200
= Yrittäjätulo	61 300	52 900	47 100
Kannattavuuskerroin	0,72	0,68	0,62

-ryhmästä. Kaikkein heikoimmasa viidenneksessä (20 %) omavaraisuusaste on vain 52 % ja kannattavuuskerroin negatiivinen, -0,01. Kaikkein parhaimman viidenneksen kannattavuuskerroin on puolestaan 1,12.

Ääripäät sisältävien ryhmien suuri kannattavuusero supistuu kuitenkin kolmessa vuodessa noin puoleen tästä. Satunnaisten tekijöiden vuoksi heikoimman ja parhaan 20 prosentin ryhmistä ei löydy syitä varsinaisesta tuotantotoiminnasta aiheutuviin kannattavuuseroihin. Vakiintuneempaa kannattavuustasoa edustavien ja ääripäät poisjättävien hyvät ja heikot-ryhmien analysointi tarjoaa sen sijaan hyvät mahdollisuudet kannattavuuserojen analysointiin.

Kannattavuuserojen syitä analysoitaessa ryhmät tulisikin muodostaa muiden kuin kannattavuusmittareiden perusteella. Yritykset tulisi jakaa hyvät/heikot -ryhmiin tilan talouden ulkopuolisten tekijöiden, kuten esim. eläinyksikkömäärän, viljelyalan tai taloudellisen tilakoon perusteella. Lisäksi ryhmistä tulee jättää pois kannattavuuseroja keinoitekoisesti kasvattavat "äärimmäiset"

tilat, jotka elinkaaren vaiheen tai muun syyn vuoksi poikkeavat muista. Tarkastelut tulee myös suorittaa tilakokoluokittain, jotta kannattavuuserot eivät aiheutuisi tilakokoerosta. Näin saadaan luotettava pohja kannattavuuserojen syiden tarkastelemiseen.

Maatalousyrittäjien henkinen hyvinvointi ja jaksaminen

Juha Suutarinen

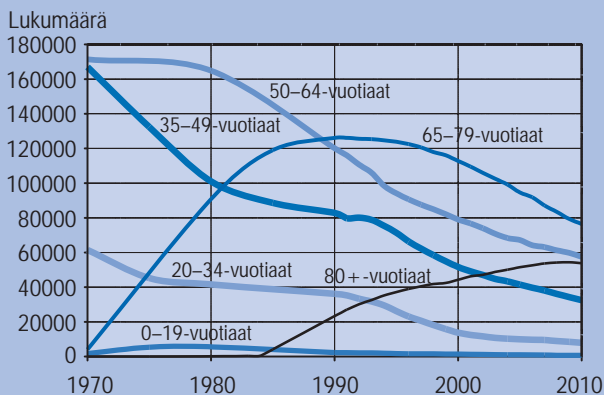
Maatalouden rakennemuutos ja Suomen liittyminen Euroopan unioniin eivät ole koettelleet pelkästään maatalousyrittäjien tuotannon sopeuttamis- ja kehittämiskykyä vaan haastaneet myös henkisen ja fyysisen jaksamisen ja sopeutumiskyvyn. Maatalousyrittäjien kokeman stressin määrä onkin lisääntynyt viime vuosikymmenen alkuun verrattuna. Toisaalta psyykkisen oireilun ei ole todettu keskimäärin muuttuneen vuodesta 1992 vuoteen 2004, mutta depressiivisyyttä oli enemmän vuonna 2004. Stressiä aiheuttavina tekijöinä maatalousyrittäjät mainitsevat lisääntyneen paperityön, EU-tarkastajien käynnin ja oman ammattikunnan kohtaaman arvostuksen puutteen ja maatalouden negatiiviseksi koetun imagon. Arvostuksen puute onkin todettu uupumusta aiheuttavaksi tekijäksi työssä.

Työvoima ikääntyy, jaksaminen heikkenee

Maatalousyrittäjien keski-ikä kohosi vuodesta 1995 vuoteen 2007 lähes kolmella vuodella ja oli vuonna 2007 tukea saaneilla tiloilla 50 vuotta. Vuonna 2009 maatilatalouden vakuutetuista noin 46 % oli 50-vuotiaita tai vanhempia. Nuoria ikäluokkia on tullut yhä vähemmän vakuutusten piiriin. Jos 20–34-vuotiaiden osuuden lasku hidastuu jatkossa vähemmän kuin vanhempien ikäluokkien osuuden lasku, voidaan ikärakenteen toivoa kehittyvän hitaasti nykyistä suotuisammaksi. Vuonna 2007 työllisen työvoiman keski-ikä oli Suomessa noin 41 vuotta. Maatilatalous joutuu siis kamppailemaan tuotavuus- ja kannattavuustyössään keskimääräistä vanhemmalla työvoimalla.

Maatilatalouden kehittymistä lähitulevaisuudessa voimakkaimmin ohjaavia muutostekijöitä ovat työsuojelun näkökulmasta kannattavuuden osin ennalta arvaamattomat muutokset, rakennemuutoksen voimistuminen ja niistä seuraava erityisesti henkisen kuormituksen kasvaminen. Kyselytutkimuksen perusteella maatalousyrittäjien jaksaminen heikkenee merkittävästi ikääntymisen myötä. 13–16 prosenttia ainakin vuoteen

2012 tuotantoa jatkavista kotieläintilojen omistajista jaksaa hoitaa lähivuosi- en työt erittäin tai melko huonosti. Huonosti jaksavien osuus lisääntyy lähivuosina hieman nykyisestä. Nykyisistä tiloista heikoin jaksamistilanne on vilja- ja kanatilojen omistajien keskuudessa, joiden joukossa on eniten ikääntyneitä viljelijöitä. Mitä suurempi on tilan kokonaistyömäärä, sitä enemmän stressiä työmäärä aiheuttaa.

Maatalousyrittäjäläkkeen vakuutettujen ikäluokkien kehitys 1970–2010. Lähde: Mela.

Työssä jaksaminen ja kilpailukyky

Kaikilla tuotantosuunnilla työssä jaksamista haittaavat eniten häiriöt työssä ja työvälineissä, työn määrä ja terveydentila. Terveydentilan merkitys työssä jaksamiselle on suurin pienillä tiloilla, joiden omistajat ovat usein ikääntyneitä. Yli puolella isoista maitotiloista työn suuri määrä on merkittävin jaksamista haittaava tekijä. Työn sujuvuus haavoittuu isohkoilla tiloilla eri häiriötekijöiden takia useammin kuin pienillä. Suunnittelelattomuus, työn laatu ja henkilösuhteet häiritsevät viidennestä isoista maitotiloista. Tuotantoon laajentaneet viljelijät suhtautuvat kuitenkin yrittämiseen myönteisemmin kuin ei-laajentaneet viljelijät, eivätkä he koe yhtä paljon stressiä mahdollisista toimintaympäristön muutoksista.

Maatalousalaa koskevat säädökset uusiutuvat ja lisääntyvät kaiken aikaa. Esimerkkinä on uusi maatalousuudistus, joka tuo muun muassa ympäristön tilaan, eläinten terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä vaatimuksia. Yksityiskohtaisia vaatimuksia esitetään esimerkiksi eläinten ympäristön pölyille, kaasuille ja sisäilmalle. Viljelijöiden on täytettävä tiettyjä vaatimuksia saadakseen korvauksia EU:n yhteisistä varoista.

Uusia säädöksiä?

EU:ssa käytävissä neuvotteluissa on myös esitetty ajatuksia sisällyttää CAP-uudistukseen työterveysosio. Tämä ei ole vielä toteutunut, mutta elintarvikeketjun sosiaalisen vastuun kasvavat vaatimukset on syytä ennakoita kansallisella tasolla. Maatalous- ja kauppapolitiikkaan liittyvän epävarmuuden jatkuessa (ja tukien heiketessä) henkinen kuormitus alalla kasvaa. Myös eläinten välittämien sairauksien tautipaine ulkomailta kasvaa. Suoran terveysriskin ohella (lintuinfluenssa, salmonella tms.) tämä on lisäksi henkinen taakka tuottajille.

Tuleva biopohjainen talous on oleva tieto- ja taitotalous, ihmisten osaamiseen perustuva talous. Alan kehityspanostukset kohdistuvat kuitenkin pääasiassa fyysisiin tuotantopanoksiin, kuten energiaan sekä siihen liittyviin ja muihin uusiin teknologioihin. Tekniikan kehittymisen luomia mahdollisuuksia ei voida kuitenkaan hyödyntää täysimääräisesti ilman investointeja työvoimaan ja sen laadukkaaseen osaamiseen. Osaava työvoima on t&k-toiminnan, ohjelmistojen, organisaation rakenteen ja tavaramerkkien ohella keskeinen tuottavuuden kasvun lähde. Toisaalta työtapaturma tai ammattitauti kuten yrittäjän henkinen uupuminen, heikentävät tai jopa romuttavat mahdollisuudet saavuttaa kasvavat tuottavuusvaatimukset. Maatilatalouden kanssa työvoimasta kilpailevien toimialojen palkkaus ja työolot kehittyvät myönteisesti: raskaat ja vaaralliset tehtävät vähenevät. Maatilatalouden ja muidenkin maaseudun ja luonnonvara-alan ammattien suhteellinen kilpailukyky saattaa jäädä houkuttelevuudessaan jälkeen, ellei alan työoloja kehitetä eikä työhyvinvoinnista huolehdi muita aloja vastaavasti.

Työn luonteen muutos

Koneellistuminen ja automatisointi muuttavat työn sisältöä. Tekniikka tulee yhä enemmän ihmisen ja työn kohteen (esim. eläimet) väliin ja saattaa heikentää työn palkitsevaksi kokemista, jolloin henkinen kuormitus ja tyytymättömyys kasvavat. Toisaalta ihmisen huomioon ottava koneiden, laitteiden ja järjestelmien suunnittelu tarjoaa paljon mahdollisuuksia työn keventämiseen, työn mielekkyyden parantamiseen ja työmäärän vähentämiseen. Yritysten heikkenevä kannattavuus ei kuitenkaan jätä tilaa pitkän

tähtäimen turvallisuusinvestoinneille, vaan päätöksentekoa ohjaavat lyhyen aikavälin kannattavuuden ja selviytymisen pakot. Maatiloilla saatetaan silloin vaikeasta tilanteesta johtuen tehdä muun muassa teknologiainvestointipäätöksiä, joiden vaikutukset työturvallisuuteen, käyttökustannuksiin ja työkuormaan pitkällä aikavälillä ovat tilan elinvoimaa heikentäviä

Työn sisällön painopisteen muutos fyysisestä suorittamisesta tietointensiiviseen johtamiseen muuttaa työn fyysisten ja henkisten riskien luonnetta. Esimerkiksi staattinen kuormitus voi lisääntyä prosessien valvontatehtävissä ja henkinen kuormitus kasvaa lisääntyvän tieto- ja päätöksentekokuormituksen takia. Henkinen kuormitus voi lisääntyä myös turhien tai vaikeasti hyödynnettävien informaatiovirtojen määrän kasvaessa. Toisaalta on mahdollista, että riskienhallinta helpottuu, jos oleellisen tiedon saatavuus paranee tietojohdamisen parempien välineiden avulla.

Töiden ulkoistaminen ja työn määrän hallinta ratkaisuin

Oma työvoima riittää jatkossa harvalla kotieläintilalla, ja ongelmaa pyritään ratkaisemaan lisäämällä huomattavasti urakoitsijoiden käyttöä. Eniten urakoitsijoiden käyttö lisääntyy puinnissa ja lannan levityksessä. Työtehoseuran tutkimusten mukaan ulkoistamisen koetaan vähentävän työperäistä kuormitusta ja lisäävän myös yrittäjäperheen työturvallisuutta koska urakoinnissa työtaakka ja riski siirtyy työhön palkatun harteille. Urakoitsijoilla on todennäköisesti viljelijää enemmän kokemusta erilaisista työolosuhteista ja vaaroja sisältävistä häiriötilanteista. Lisäksi urakoitsijoilla on usein nykyaikaiset, tehokkaat ja hyvin huolletut koneet. Suhteellisesti vaarallisimpien maatilatalouden töiden ulkoistamisen ammattilaisen tehtäväksi voidaan olettaa alentavan paitsi viljelijän omaa tapaturmariskiä myös kyseisen työn tapaturmien kokonaismäärää.

Viljelijöiden johtamisosaamistarpeita selvittäneen tutkimuksen perusteella 60 % viljelijöistä, jotka käyttivät palkattua työvoimaa, pitivät vaikeana yhdistää yritystoiminta perhe-elämään, kun vain 30 % viljelijöistä joilla ei ollut palkattua työvoimaa kokivat samoin. Lisäksi 40 % palkattua työvoimaa käyttävistä viljelijöistä pitivät töiden aika-tilaustamista vaikeana tehtävänä, mutta vain 7 % niistä joilla ei ollut palkattua työvoimaa. Johtamisosaamisen kehittämiseksi näyttäisi siis olevan sijaa.

Viljelijöiden mielestä terveyden, turvallisuuden, työkyvyn sekä -motivaation ylläpito kuuluvat tärkeimpiin ja haastavimpiin maatilalan johtamistehtäviin. Riskienhallinnan kannalta kysymyksessä onkin keskeinen asia maatilalla: Kiire, väsymys, stressi ja masennusoireet on liitetty kasvaneeseen tapaturmamäärään maatilalla. Suuri työmäärä lisää altistumista vaaroille ja lisää siten tapaturmien määrää. Liian suuren työmäärän aiheuttama kiire johtaa helposti riskinottoon, joka lisää tapaturmien ja ammattitautien määrää. Riskinoton motiiveista tärkeimmiksi ovatkin osoittautuneet suomalaisissa tutkimuksissa juuri työn helpottuminen ja nopeutuminen.

Sen lisäksi että työn ylikuormitus lisää tapaturmariskiä, se on myös sellaisenaan sekä ammattitautiriski että toiminnan laatua heikentävä tekijä. Yrityksen toimintakyky voi rampautua vakavasti avainhenkilön työkyvyttömyyden seurauksena, eikä ammattitaitoisen korvaavan työvoiman saanti ole usein mahdollista. Maidontuotannon yhteiskunnallista kestävyyttä Hollannissa kehittäneessä hankkeessa todettiin että kestävyyttä voidaan parantaa kehittämällä johtamista. Koska juuri hallinnan puutteen kokemus on merkittävä huolenaihe viljelijöille, voidaan johtamista kehittämällä parantaa sekä yrittäjien että muun työvoiman jaksamista ja hyvinvointia ja lisäksi sekä suoraan että välillisesti maatilatalouden kilpailukykyä ja kannattavuutta.

5. MAATALOUS JA YMPÄRISTÖ

Maatalouteen kohdistuu yhteiskunnan taholta monenlaisia odotuksia. Peruselintarvikkeiden lisäksi maatalouden odotetaan tuottavan hoidettua ja avointa viljelymaisemaa sekä ylläpitävän luonnon monimuotoisuutta ja maaseudun elinvoimaisuutta. Ympäristöhyödykkeiden merkitys maatalouden monivaikutteisina tuotteina on kasvanut koko EU-jäsenyyden ajan, kun samaan aikaan peruselintarvikkeiden tuottajahinnat ovat pääsääntöisesti laskeneet. Vuonna 2007 tapahtunut voimakas kasvi- tuotteiden hintojen nousu heikensi maatalouden tuottamien julkishyödykkeiden suhteellista kilpailuasemaa ja lisäsi haasteita maatalouden ympäristöpolitiikalle.

Vuoden 2008 aikana maatalouden ympäristöpoliittista keskustelua vauhditti vuosiksi 2007–2013 hyväksytyn Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman täydentäminen ja edellisen ohjelman arviointi. Ohjelman yhtenä osana on kaikille EU:n jäsenmaille pakollinen ympäristötukijärjestelmä, joka on unionin merkittävin maatalouden ympäristöohjauskeino. Järjestelmän tavoitteena on vähentää maataloudesta peräisin olevaa pinta- ja pohjavesiin ja ilmaan kohdistuvaa kuormitusta sekä huolehtia maatalousympäristöjen luonnon monimuotoisuudesta ja hoitaa kulttuuri- maisemia.

Maatalouden ympäristötuki on Suomen valtion suurin yksittäinen ympäristönsuojeluun kohdistettu menoerä. Ympäristönsuojeluun käytetään yhteensä noin miljardi euroa vuodessa, josta maatalouden ympäristötuen osuus on noin kolmannes. Ei siis ihme, että ympäristötuki herättää intohimoja myös maatalouden ulkopuolisissa toimijoissa.

EU-tasolla säädetyt vesipuitelidirektiivin mukaiset vesienhoitosuunnitelmat ovat lausuntokierroksella, jonka jälkeen ne saavat lopullisen muotonsa tämän vuoden aikana. Direktiivin tavoitteena on suojella, parantaa ja ennallistaa vesistöjä siten,

että niiden kemiallinen ja ekologinen tila on hyvä koko EU:n alueella vuoteen 2015 mennessä. Suomessa maatalouden ympäristötuki on keskeisessä asemassa vesipuitelidirektiivin vaatimien toimenpiteiden toteuttamisessa.

5.1. Maatalouden ympäristövaikutukset

Ruoantuotannon ohessa maataloudella on merkittävä rooli monimuotoisuuden ylläpitäjänä sekä maaseutumaiseman ja virkistyspalveluiden tarjoajana. Maataloudelle on kaavailtu tärkeää tehtävää myös uusiutuvan energian tuottajana. Myönteisten vaikutusten lisäksi maataloustoiminnot aiheuttavat kuitenkin myös haitallisia ympäristövaikutuksia, jotka kohdistuvat maaperään, veteen ja ilmakehään.

Maaperä

Maaperä on tärkeimpiä luonnonvarojamme, koska pääosa ihmiskunnan käyttämästä ravinnosta on joko suoraan tai epäsuorasti peräisin maasta. Suomen pinta-alasta noin 7 % on peltomaata. Maaperän laadulla, viljelyominaisuuksilla ja viljelykierrolla on keskeinen merkitys pellon ympäristökuormitukseen. Kasvintuotannon näkökulmasta tarkasteltuna suomalaisessa viljelymaassa ei ole raskasmetalleja, fosforipitoisuus on keskimäärin tyydyttävä, happamuus on lisääntymässä ja orgaanisen aineksen pitoisuus on laskusuunnassa. Näiden pääosin kemiallisten indikaattoreiden lisäksi on myös joukko biologisia ja fysikaalisia ilmiöitä, joita tulee tarkastella arvioitaessa maaperän kykyä puskuroida ympäristökuormitusta. Tällaisia ovat mm. maaperäeläinten määrä, symbioottisten mikrobien toiminta sekä ravinteiden sitoutuminen ja vapautuminen orgaanisesta aineksesta.

Viljelymaan fosforipitoisuus on sekä

peltojen tuottokyvyn että ympäristökuormituksen mittari. Fosfori on yksi kolmesta kasveille välttämättömästä makroravinteesta, mutta samalla se on sisävesien pahin rehevöittäjä. Vesistöjen fosforikuormituksesta suuri osa tulee hajakuormituksen pelloilta. Suomen peltojen fosforipitoisuudet ovat nousseet aina näihin päiviin saakka, vaikka mm. ympäristötukijärjestelmän vaikutuksesta fosforilannoitusta on vähennetty tuntuvasti. Tällä hetkellä ostolannoitteiden mukana tuleva vuotuinen fosforilisaäys on alle 8 kg/ha ja määrä on loivasti vähenevä. Karjanlannan mukana pelloille tuleva fosforimäärä on suurin piirtein samaa luokkaa. Viimeisten tutkimusten mukaan fosforilannoitusta voitaisiin edelleen vähentää jonkin verran satotasojen alentumatta kaikkein fosforiköyhimpiä peltolohkoja lukuun ottamatta. Fosforitaseen kääntäminen negatiiviseksi on tämänhetkisen tiedon valossa ainoa tehokas keino hillitä vesistöjen fosforikuormitusta pysyvästi.

Peltomaan omistussuhteilla on keskeinen merkitys maan pitkän aikavälin tuottoominaisuuteen. Peltomaan hallinta ja omistussuhteiden merkitys on noussut ajankohitaiseksi Suomessa mm. vuokratiljelyn nopean yleistymisen myötä. Tutkimusten mukaan vuokratiljojen perusparannusten tekeminen on merkittävästi pienempää kuin viljelijän omistuksessa olevilla pelloilla.

Monimuotoisuus ja maaseutu-maisema

Maataloustuotanto perustuu luonnon monimuotoisuuden hyödyntämiseen. Vastavasti monet luonnonvaraiset kasvi- ja eläinlajit ovat vuosisatojen kuluessa sopeutuneet hyödyntämään ihmisen luomia maatalousympäristöjä. Joillekin luonnonvaraisille lajeille maatalouden tuotantomenetelmien muutoksesta ja tehostumisesta seuranneet elinympäristömuutokset ovat olleet liian suuria ja nopeita, eivätkä lajit ole pystyneet sopeutumaan muuttuneisiin olosuhteisiin. Erityisesti metsälaitumista, niityistä ja kedoista riippuvainen eliöstö on

taantunut ja uhanalaistunut laidunnuksen ja karjatalouden vähenemisen takia.

Monimuotoisuuden vähenemistä pidetään vakavana ongelmana, koska biologinen monimuotoisuus luo perustan elollisen luonnon toiminnalle ja ekosysteemipalveluille. Monimuotoisuus on myös edellytys ekosysteemien kyvyllä sopeutua ympäristömuutoksiin.

Voimaperäisesti viljellyillä ja maisemarakenteeltaan yksitoikkisilla kasvinviljelyalueilla on vähemmän lajeja kuin laajaperäisillä ja vaihtelevilla viljely- ja karjatalousalueilla. Viime aikoina on keskusteltu erityisesti luontoarvoiltaan arvokkaista maatalousalueista, joilla maatalouden harjoittaminen on laajaperäistä. Tällaisten alueiden määrittämiseksi on käynnissä MTT:n ja SYKE:n yhteinen tutkimushanke, jonka alustavien tulosten mukaan noin 10 % Suomen maatalousmaasta luokituisi luontoarvoiltaan arvokkaiksi maatalousalueiksi. Maatalousluonnon kannalta arvokkaimpia alueita ovat Ahvenanmaan, lounaisaaris-ton sekä Oulun seudun kunnat.

Maatalouden ympäristötuen vaikutusten seuranta tutkimusten (MYTVAS 1 ja 2) tulosten perusteella maatalouden ympäristötuen toimenpiteet ovat edistäneet luonnon monimuotoisuuden ja avoimen viljelymaiseman säilymistä. Tulosten mukaan ympäristötuen toimenpiteet eivät kuitenkaan ole olleet riittäviä pysäyttämään maatalousluonnon pitkään jatkunutta köyhtymistä. Tästä syystä maatalouden ympäristötukeen pyritään löytämään enemmän luonnon monimuotoisuutta turvaavia toimenpiteitä.

Maatalouden vesistökuormitus

Maatalous on edelleen suurin yksittäinen ihmisen aiheuttama vesistöjen ravinnekuormittaja. Vesistökuormitusta aiheuttavat sekä peltoviljely että kotieläintuotanto. Kun kotieläinrakennusten suorat päästöt on saatu pääosin loppumaan, pääpaino maatalouden ravinnekuormituksessa on siirtynyt peltoviljelyn puolelle. Kotieläin-

tuotannon keskittymisen seurauksena lannan tuotanto käytettävissä olevaan peltoalaan ja niillä viljeltävien kasvien tarpeisiin nähden on monilla paikkakunnilla liian suuri. Varsinkin lannan sisältämästä fosforista on tullut ongelma. Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan noin 50 % typpikuormituksesta ja 60 % fosforikuormituksesta on peräisin maataloudesta. Itämeren koko ravinnekuormituksesta Suomen maatalouden osuus on 3,8 prosenttia fosforista ja 3,7 prosenttia typestä. Saaristomerien ja rannikkovesiemme kuormituksesta maatalouden osuus on huomattavasti suurempi.

Ravinteita huuhtoutuu pelloilta jokiin, järviin ja meriin, joissa ne aiheuttavat rehevöitymistä. Rehevöityminen ilmenee muun muassa veden samenenemisena, levien lisääntymisenä sekä kesäisin sinilevien massaesiintymisinä. Vaikka päästöjä on saatu vähennettyä, vesien rehevöityminen on jatkunut eikä vesien tilassa ole tapahtunut mittauksin havaittavaa parantumista.

Torjunta-aineiden käyttömäärät Suomessa kääntyivät pitkän laskun jälkeen nousuun 1990-luvun lopulla. Tärkein syy tähän on suorakylvön yleistyminen. Lisäksi pienannosaineista on siirrytty käyttämään suurempia annoksia edellyttäviä torjunta-aineita. Silti torjunta-aineiden käyttömäärät Suomessa ovat Euroopan muihin maihin verrattuna melko maltillisia. Vuoden 2004 jälkeen torjunta-aineiden käyttömäärissä on jälleen havaittavissa hieman laskua.

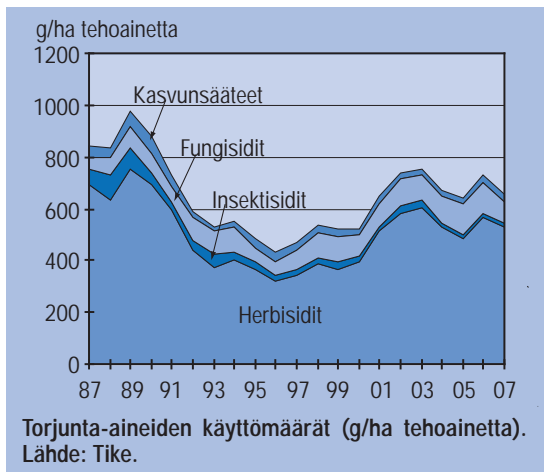
Maan rakenne vaikuttaa osaltaan peltoviljelyn aiheuttamaan vesistökuormitukseen. Maan tiivistyminen huonontaa maan vedenläpäisevyyttä ja lisää ravinteiden huuhtoutumisen ja eroosion riskiä. Se huonontaa myös kasvien ravinteiden ottoa, mikä alentaa lannoitteiden hyväksikäyttöastetta. Maan vedenläpäisevyyden huonontuessa myös kasvihuonekaasujen vapautuminen voi lisääntyä.

Maan rakenne vaikuttaa osaltaan peltoviljelyn aiheuttamaan vesistökuormitukseen. Maan tiivistyminen huonontaa maan vedenläpäisevyyttä ja lisää ravinteiden huuhtoutumisen ja eroosion riskiä. Se huonontaa myös kasvien ravinteiden ottoa, mikä alentaa lannoitteiden hyväksikäyttöastetta. Maan vedenläpäisevyyden huonontuessa myös kasvihuonekaasujen vapautuminen voi lisääntyä.

Maatalouden päästöt ilmaan

Ilmastonmuutos asettaa haasteita myös Suomen maataloudelle. Sopeutumiseen tähtäävät toimenpiteet muuttavat lajien voimasuhteita sekä eri viljelykasvien ja -menetelmien suhteellista kannattavuutta. Maatalous vaikuttaa myös itse ilmastonmuutokseen. Maataloussektorin kasvihuonekaasupäästöt ovat noin 9 % maamme kokonaispäästöistä. Maatalouden päästöt ovat laskeneet vuodesta 1990 noin viidenneksellä maataloustuotannon pienemisen vuoksi ja suhteellisesti vielä enemmän yhteiskunnan kokonaispäästöjen kasvaessa. Hyvästä kehityksestä huolimatta on selvää, että maataloustuotantoa tullaan jatkossa tarkastelemaan ympäristön kuormittajana myös tässä suhteessa.

Maatalouden kasvihuonekaasupäästöt syntyvät pääasiassa nautaeläinten ruoansulatuksessa, turvemaiden orgaanisen aineksen ja kotieläinten lannan hajotessa. Pienempiä päästölähteitä ovat typpilannoitus, peltojen kalkitus ja fossiilisen energian käyttö maataloudessa. Yhteistä kaikille maatalouden päästöille on, että niitä on vaikeaa vähentää vaikuttamatta samalla ratkaisevasti maataloustuotannon määrään. Ympäristötuen toimenpiteiden avulla turvemaita yrittäjien saadaan pois jatkuvasta viljanviljelystä pitkäaikaiseen nurmiviljelyyn.

5.2. Maatalouden ympäristö-ohjaus

Maatalouden ympäristönsuojeluun vaikuttavat sekä kansallinen että kansainvälinen ympäristölainsäädäntö. Ympäristölupamennettely ja jätelainsäädäntö ovat kansallista sääntelyä. Euroopan unionin lainsäädännöstä maatalouden ympäristöohjaukseen vaikuttavat mm. Natura 2000 -verkosto, nitraattidirektiivin perusteella annettu nitraattiasetus sekä vesipuitedirektiivi. Vuonna 2004 vahvistettu kansallinen laki vesienhoidon järjestämisestä toteuttaa EU:n vesipuitedirektiiviä Suomessa. Vesiensuojelun perustana on vesien tilan arviointi, jossa verrataan nykytilaa arvioituun luonnontilaan. Kullekin vesienhoitoalueelle laaditaan hoitosuunnitelma ja siihen sisältyvä toimenpideohjelma.

CAP-uudistuksen toimeenpanon ja maaseutuohjelmakauden 2007–2013 käynnistymisen myötä monivaikutteisen maatalouden käsite on edelleen ajankohtainen. Tukien irrottaminen tuotannosta ja muutaminen tilatuiksi toi mukanaan täydentävät ehdot, jotka edellyttävät osaltaan maatalousmaan säilyttämistä ympäristön kannalta hyvässä kasvukunnossa.

Maatalouden ympäristötukijärjestelmä on merkittävä maatalousympäristön tilaan vaikuttava ohjauskeino. Ympäristötuen keskeinen tavoite on vesistökuormituksen vähentäminen. Suurin osa ympäristötukivaroista käytetäänkin vesiensuojelutoimenpiteiden rahoittamiseen. Ensisijaisesti luonnon monimuotoisuutta edistäviin toimenpiteisiin käytetään vain noin 2–3 % rahoituksesta. Ympäristötuen merkitys monimuotoisuuden edistäjänä on kuitenkin sen rahoitusosuutta suurempi, sillä muutamat ensisijaisesti vesiensuojelua hyödyttävät toimenpiteet (kuten pientareet, suojakaistat ja suojavyöhykkeet) lisäävät jonkin verran myös monimuotoisuutta, vaikakin ympäristötueella perustettujen pientarten ja suojakaistojen merkitys on MYT-VAS-tutkimusten mukaan vaatimaton verrattuna kalteviin ojanluiskiin ja peltoaukei-

den muihin pientareisiin.

Maatalouden ympäristöpolitiikalle aiheuttavat muutospaineita sekä yhteiskunnalliset että ympäristössämme tapahtuvat muutokset. Ympäristötukijärjestelmä ja yleinen ympäristötietoisuuden kasvu ovat muokanneet myös viljelijöiden asenteita. Kuluttajien valvetuneisuus on kasvanut, joka osaltaan painostaa EU:ta uudistamaan maatalouspolitiikkaansa yleisten mielipiteiden suuntaiseksi. Globaalissa yhteiskunnassa myös maailman kauppajärjestö WTO:n jäsenyyteen liittyvien velvoitteiden täyttäminen sitoo EU:ta maataloustukien uudistamiseen.

5.3. Maatalouden ympäristötuki vuosina 2007–2013

Euroopan komissio hyväksyi vuonna 2007 Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelman vuosille 2007–2013. Maaseudun kehittämistä rahoitetaan Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahastosta ja kansallisin varoin. Ohjelmassa on käytettävissä julkisia varoja yhteensä noin 6,6 mrd. euroa, josta kolmasosa on EU-rahaa. Ohjelmassa on neljä toimintalinjaa joista toimintalinja 2 sisältää maatalouden ympäristötuet ja luonnonhaittakorvaukset sekä ei-tuotannollisten investointien ja tuotantoeläinten hyvinvoinnin tuet. Toimintalinja 2:n rahoitusosuus on noin 2,3 mrd. euroa.

Komission käsittelyn yhteydessä ympäristötuesta jouduttiin poistamaan osa Suomen esittämistä toimenpiteistä sekä muuttamaan joidenkin toimenpiteiden ehtoja. Komissio ei esimerkiksi hyväksynyt lannan käytön tehostamissopimuksia, vaan katsoi että asiassa on noudatettava aiheuttaja maksaa -periaatetta, jolloin lantaa tuottava viljelijä on vastuussa ylimääräisestä lannasta. Ohjelmakaudella 2000–2006 tehdyt lannan käytön viisivuotiset tehostamissopimukset jäivät edelleen voimaan ja niiden perusteella voidaan maksaa tukea sopimuskauden loppuun saakka. Maa- ja metsätalousministeri Anttila ei tyytynyt komission

päätökseen, vaan asetti työryhmän pohtimaan ja valmistelemaan muutoksia komissiossa hyväksytyyn ohjelmaan mm. lannankäytön osalta.

Ympäristötukijärjestelmään valmisteltiin ja lisättiin vuonna 2008 kolme uutta erityistukisopimusta. Nämä ovat ravin-nekuormituksen tehostettu vähentäminen Etelä-Suomen A- ja B-tukialueilla, lietelannan sijoittaminen peltoon sekä turvepeltojen pitkäaikainen nurmiviljely. Lisäksi tänä vuonna ohjelmaan tulee uusi erityistukisopimus luonnonhoitopellot, joilla yritetään paikata pakollisesta kesannoinnista luopumisen haitallisia vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen. Ympäristötuen kehittämistä ja uudistamista jatketaan myös tänä vuonna MMM:n työryhmissä.

Kahden kasvukauden kokemukset ohjelmasta

Vuonna 2007 käyttöön otettu, järjestyksessään kolmas ympäristötukiohjelma on toimenpiteiltään hyvin samankaltainen kuin kaksi ensimmäistäkin ohjelmaa. Ohjelma koostuu perustuesta, lisätoimenpiteistä ja erityistuksista. Edelliseen ohjelmakauteen verrattuna joitakin muutoksia on mm. verrannetilantereseen, josta lasketaan ohjelmasta korvattavat kustannukset ja tulonmenetykset, kasvinsuojeluaineiden ja lannoitteiden käytön minimivaatimuksissa, sitoumusajoissa sekä tuensaajien kohderyhmässä. Perustoimenpiteiden lisäksi A- ja B-tukialueella vaadittiin lisäksi 1–4 lisätoimenpidettä, mutta C-tukialueella ei lisätoimenpiteitä tarvinnut ottaa lainkaan ja enimmillään niitä sai valita kaksi. Suosituimpia lisätoimenpiteitä ovat olleet typpilannoituksen tarkentaminen peltokasveilla, peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys eri muodoissaan ja ravinnetaseiden laskenta. Ympäristötukeen osallistuvien tilojen lukumäärä laski hieman edellisestä ohjelmakaudesta, mutta ympäristötuen piiriin tuli edelleen yli 95 % peltoalasta.

Ympäristötuen perustoimenpiteiden mukaisten pientareiden ja suojakaistojen

sekä erityistuen mukaisten suojavyöhykkeiden perustamiset ovat myönteisten vesistövaikutusten lisäksi osaltaan kompensoineet myös viljelymaisemassa ja luonnon monimuotoisuudessa tapahtuneita haitallisia muutoksia. Luonnon monimuotoisuuden kannalta on myönteistä, että uuden ohjelman mukaisesti nurmikasvillisuuden peittävä piennar on mahdollista jättää myös peltolohkon muille reunoille kuin lohkon valtaoajaan tai vesiuomaan rajoittuvalle sivulle.

Asiantuntijat pitävät perinnebiotooppien hoidon erityistukea parhaiten luonnon monimuotoisuutta edistävänä toimenpiteenä. Myös Leader-toimintaryhmät voivat ohjelmakaudella 2007–2013 hakea eituotannollisten investointien tukea perinnebiotooppien alkuraivaukseen ja tehdä perinnebiotooppien hoidosta erityistukisopimuksia. Tämän mahdollisuuden uskotaan tuovan uusia arvokkaita perinnebiotooppeja säännöllisen hoidon piiriin.

Edellisen ohjelman vaikutusten seuranta tutkimus, MYTVAS 2, herätti jälleen kysymyksen ympäristötuen tehokkuudesta. Maa- ja metsätalousministeri esitti huolensa siitä, miten viljelijöitä motivoidaan toteuttamaan ympäristötuen toimenpiteitä jatkossa, jos ohjelmalla ei ole toivottuja ympäristövaikutuksia. Toisen ohjelmakauden loppuarvioinnissa todettiin myös ympäristötuen epäonnistuneen asetettuihin tavoitteisiinsa nähden. Tosin tavoitteitakin pidettiin jossain määrin epärealistisina etenkin käytettyihin keinoihin suhteutettuna. Ympäristötukeen osallistuvien viljelijöiden noin 95 %:n osallistujamäärätavoitetta pidettiin onnistuneena. Arvioinnissa esitettiin ympäristötuen parannusehdotuksena laajaa kaikille viljelijöille tarkoitettua perusohjelmaa sekä tilakohtaisemmin räätälöityjä tehokkaampia toimenpiteitä. Myös valtioneuvoston tarkastusvirasto esitti oman näkemyksensä ympäristötuen vähäisistä ympäristövaikutuksista. Tarkastusviraston raportissa ehdotettiin mm. jyrkkien rantapeltojen poistamista kokonaan viljelystä.

5.4. Vesiensuojelun suunta- viivat

Marraskuussa 2006 annetussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä vesiensuojelun suuntaviivoista asetettiin tavoitteeksi maatalouden ravinnekuormituksen vähentäminen vuoteen 2015 mennessä vähintään kolmanneksella vuosien 2001–2005 keskimääräisestä tasosta (fosforin osalta noin 3 000 t/vuosi sekä typpikuormituksen osalta noin 30 000 t/vuosi). Nämä tavoitteet olivat jatkoa saavuttamatta jääneille vuoteen 2005 asetetuille 50 %:n vähentämistavoitteille. Maatalouden ympäristöpolitiikan suunnittelua ja toteutusta täytyy tehostaa entisestään, koska EU:n vesipuitte-direktiivi asettaa vielä tarkemmat vesistö-aluekohtaiset laatutavoitteet.

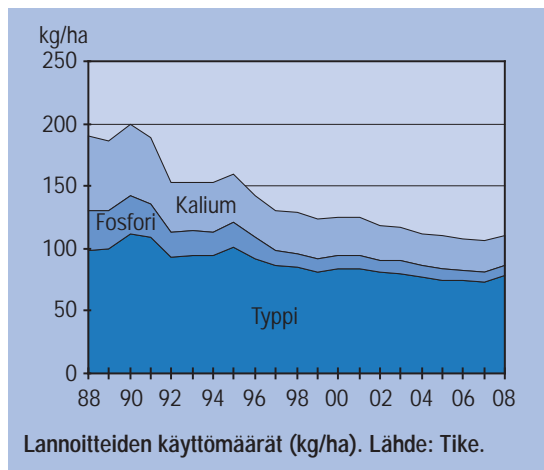
EU:n laajuisen vesipuitte-direktiivin tavoitteina on estää pinta- ja pohjavesien tilan heikkeneminen, taata vesien hyvä tila viimeistään vuoteen 2015 mennessä, rajoittaa ongelmallisten aineiden pääsyä vesiin sekä vähentää tulvien ja kuivuuden haittoja. Tavoitteisiin pyritään velvoittamalla jäsenmaat huolehtimaan näistä tavoitteista vesistöaluekohtaisesti. Suomessa direktiivin toimeenpano on jo käynnissä, ja laki vesienhoidon järjestämisestä astui voimaan vuoden 2005 alussa. Suomi on jaettu kahdeksaan vesienhoitoalueeseen, joille laaditaan yksilöidyt vesienhoitosuunnitelmat. Pinta- ja pohjavesien luokitelut valmistuivat vuonna 2008 ja kevään 2009 ajan ne ovat kuulemiskierroksella, jolloin kansalaiset voivat antaa suunnitelmista palautetta. Tämän jälkeen suunnitelmia muokataan ja ne pannaan täytäntöön alueellisten ympäristökeskusten toimesta.

Mitä tavoitteet merkitsevät maataloudelle?

Maatalouden ravinnekuormitus on hajakuormitusta, joka koostuu yhteensä runsaan miljoonan ominaisuuksiltaan vaihtelevan peruslohkon

kuormituksesta. Fysikaalisesti merkittävien ominaisuuksien kuten kaltevuuden ja maalajin lisäksi lohkojen vesistökuormitukseen vaikuttavat sääolot sekä viljely- ja maanmuokkaukäytännöt. Suomessa maatalouden kuormituksen laskenta pohjautuu alun perin vuonna 1957 perustettuun seurantajärjestelmään, jota sittemmin on kehitetty paremmin ravinnekuormituksen arviointiin soveltuvaksi. Nykyinen seurantajärjestelmä kattaa 253 kohdetta, 211 järviolasta ja 5 tekojärveä, ja sitä tullaan kehittämään vesistön ekologisia ominaisuuksia paremmin huomioon ottavaksi direktiivin mukaisesti. Vesipuitte-direktiivin myötä vesien tilan arviointi tehdään vertaamalla nykytilaa arviointiin luonnontilasta.

Koska lannoituksella on kiistaton vaikutus maatalouden ravinnekuormitukseen, se on yksi kuormituspotentiaalin mittareista. Lannoitteiden myynti viljeltyä hehtaaria kohden on vähentynyt vuosina 1995–2008 typen osalta 92,3 kg:sta 78,7 kg:aan ja fosforin osalta 16,1 kg:sta 7,8 kg:aan. Samalla ajanjaksolla hehtaarisadot eivät ole laskeneet vastaavasti, jolloin ravinnetaseet ovat parantuneet. Ravinnekuormituksen vähentämistavoitteet ja maatalouden kannattavuus huomioon ottaen kehityssuunta on oikea. On kuitenkin muistettava, että hehtaarikohtainen keskiarvo kätkee sisälleen erilaisia lannoitusmääriä, joiden kuormituspotentiaali on moninkertai-

nen eroosioherkillä lohkoilla. Tiedyt riskialueet kuormittavat vesistöjä selvästi keskimääräisiä lukuja enemmän. Kun Suomessa 90 % kuormituksesta syntyy kasvukauden ulkopuolella, ei ole yhdentekevää mitä lohkolle tapahtuu sadonkorjuun ja kylvön välillä. Myös tässä suhteessa kehityssuunta on oikea, sillä ympäristötukijärjestelmän ja lainsäädännön myötä eroosiota vähentävä talviaikainen kasvipeitteisyys on lisääntynyt ja lannan syyslevitys vähentynyt.

Kun ympäristötuki maatalouden ympäristöpolitiikan tärkeimpänä ohjaukeina säilyy pääsääntöisesti ennallaan ja vesien suojelussa siirrytään yksilöityihin tavoitteisiin, voidaan ennakoida, että kuormituspotentiaalin nykyinen kehitys ei tule riittämään maatalouden voimakkaimmin kuormittamilla vesistöalueilla vesistön hyvän tilan saavuttamiseksi vuoteen 2015 mennessä. Erityisesti fosforin osalta maaperä reagoi hitaasti muutoksiin, ja merkittävää vähennyksen vuotuisessa ravinnetaseessa eivät heijastu välittömästi kuormitukseen. Osaltaan tavoitteiden saavuttamista vaikeuttavat kotieläintalouden kasvava yksikkökoko ja keskittyminen. Lannan kuljettaminen on kallista, ja levityspäätökset tehdään monesti halvimmalla menetelmän eduksi tai viljelykasvin typpilannoitustarpeen perusteella. Tällöin fosforia tulee kasvien tarpeeseen nähden liikaa ja kuormituspotentiaali kasvaa. Samalla maatalouden yleinen kannattavuuskehitys asettaa paineita tuotannon tehostamiseen ja yksikkökokojen kasvuun. Uuden uhkan vesistöjen laadulle tuo ilmastonmuutos, jonka on arvioitu lisäävän sademääriä juuri kasvukauden ulkopuolella.

5.5. Puheenaiheita vuonna 2008 ja tulevaisuuden näkökulmia

Maatalouden luontoarvokauppa

Maatalouden luontoarvokauppa (tarjouskilpailu, josta on tarkempi kuvaus sivuilla

73–74) on ehdotettu erääksi vaihtoehdoksi nykyisenlaiselle ympäristötukijärjestelmälle tai sitä täydentämään. Luontoarvokaupassa viljelijä tai muu maatalouden toimija itse ehdottaisi hyväksi toteamiaan vesien suojelua, luonnon monimuotoisuutta tai muita maatalousympäristön suojelua ja säilyttämistä parantavia toimenpiteitä ja tekisi näistä toimenpiteistä toimivaltaisille ympäristöviranomaisille toteuttamistarjouksen. Viranomainen käsitelisi tarjouksen ja joko hyväksyisi tai hylkäisi sen yhteisesti hyväksytyjen kriteereiden perusteella. Vastaavanlainen järjestelmä on käytössä metsätalouden ympäristönsuojelussa ja joissakin maissa myös maataloudessa, mm. USA:ssa.

Lanta ja sen jalostaminen

Koska komissio on ottanut kielteisen kannan edellisen ohjelmakauden lannanlevitys-sopimusten jatkamiseen, lantaongelmaan on etsitty ratkaisua jopa hiilidioksidin päästökaupan tapaisen mekanismin soveltamisesta lannankäsittelyyn. Lantakaupassa lantaa tuottaville ja sitä käyttäville toimijoille (peltoviljely ja muu lannan käyttö) määritettäisiin kiintiöt, joiden puitteissa lantaa voitaisiin siirtää paikasta toiseen. LSO Foods Oy on ottanut omalla toimialallaan käyttöön lannan tuottajien ja sitä käyttävien kasvinviljelytilojen koordinaation. Koska lannasta on tullut monella tilalla ympäristösäädösten kiristymisen myötä yksikkökoon kasvattamista eniten rajoittava tekijä, lannan käyttöön etsitään kuumeisesti ratkaisuja myös biokaasutuksesta, kipsiin sitomisesta, separoinnista ja polttamisesta. MTT:ssä on menossa maa- ja metsätalousministeriön rahoittama lantatutkimusohjelma, jossa yritetään hakea ratkaisuja em. ongelmiin.

Itämeren kustannustehokas päästöjen vähentäminen

Itämeren sinileväkukinnot nousevat vuosittain uutisotsikoihin parhaaseen uinti-

aikaan. Uusimpien tutkimustulosten perusteella Suomenlahden ja Saaristomeren tila paransi tehokkaimmin, jos isojen päästölähteiden kuten Pietarin ja Puolan kaukunkien jätevesipäästöt saataisiin puhdistettua paremmin. Pietarin puhdistamattomien jätevesien käsittelyyn tehtävät investoinnit olisivat myös kustannustehokkaampia kuin Suomen maatalouskuorituksen vähentäminen Suomenlahden rannikolla. Suomenlahdella paikallisen kuorituksen leikkaaminen näkyisi merialueen vedenlaadussa kuitenkin nopeammin kuin Itämeren pääaltaan valuma-alueella tapahtuvien leikkausten vaikutus. Kotimaisilla päästöleikkauksilla on siis merkitystä ennen kaikkea omille rannikkovesillemme. Suomenlahden ulkoinen ravinnekuoritus on pintalaaan suhteutettuna kaksin–kolminkertainen Itämeren keskimääräiseen kuorituksen verrattuna. MTT:ssä valmistui esiselvitys ns. Sternin mallin soveltamisesta Itämeren vesistökuorituksen hallintaan.

Peltoluonnon ja viljelyn monimuotoisuus

Monimuotoisuuden tutkimusohjelman (MOSSE) hankkeiden tulosten perusteella peltoluonnon monimuotoisuutta voidaan edistää sisällyttämällä yksipuolisiin viljelykiertoihin eri-ikäisiä viherkesantoja ja erikoiskasveja. Monimuotoisuuden kannalta erikoiskasveista parhaita ovat kukkivat kaksisirkkaiset ja monivuotiset runsasjuurisiet kasvit. Lisäksi MOSSE-hankeissa luotiin ekologisiin ryhmiin perustuvat indikaattorit peltolinnuista, rikkakasveista ja päiväperhosista. Kehitetyt indikaattorit soveltuvat esimerkiksi maatalouden ympäristötuenn vaikuttavuuden seurantaan. Maatalouden ympäristötukijärjestelmään valmistettiin vuonna 2008 ehdotus luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta pakollisen ke-sannoinnin poistumisen vuoksi. Tämä ns. luonnonhoitopeltosopimus otetaan käyttöön tänä keväänä.

Radikaalit viljelytapamuutokset ja niiden kokeiluhanke TEHO

Ympäristötuen toimenpiteet on todettu osittain tehottomiksi useissa selvityksissä ja arvioinneissa niiden epätarkoituksenmukaisen kohdentumisen ja osin riittämättömän toteutuksen takia. YM ja MMM myönsivät Lounais-Suomen ympäristökeskukselle ja Varsinais-Suomen ja Satakunnan MTK:n liitoille ympäristötuen toimenpiteiden tehostamiseksi kolmivuotisen määrärahan, jolla kokeillaan osin nykyisessä järjestelmässä olevien toimenpiteiden tehostamista ja järjestelmään ehdotettuja, mutta siitä pois jääneitä toimenpiteitä. Tässä ns. TEHO-hankkeessa työmenetelmänä käytetään tila- ja lohkokohtaisiin tarpeisiin perustuviin innovatiivisiin toimenpiteisiin liittyvää neuvontaa ja suunnittelua sekä toimien kokeilua, toteuttamista ja vaikuttavuuden seuranta. Hankkeessa hyödynnetään uusimman maatalous- ja ympäristötutkimuksen tuottamia ideoita ja vaikuttavuuden arviointiin liittyviä menetelmiä.

Sailaksen työryhmän ympäristöraportti maatalouden kuorituksen vähentämisestä

Maa- ja metsätalousministeriön asettama työryhmä, jonka puheenjohtajana oli valtiosihteeri Raimo Sailas, arvioi tämänhetkisiä maatalouden ympäristövaikutuksia ja niiden ympäristöohjausta. Työryhmä nosti keskeiseksi ravinnekuorituksen hallintavälineeksi tilatasolla ravinnetaseen seurannan. Muita työryhmän ehdottamia toimenpiteitä olivat lannan jatkokäsittelyn ja tuoteistamisen tutkimuspanostukset, luonnonarvokaupan soveltaminen maatalouden ympäristöpolitiikkaan mm. tarjouskilpailumallilla sekä ympäristötukijärjestelmän uudistaminen paremmin herkkien ja kuoritukseltaan kriittisimpien alueiden huomiointiin ottavaksi.

Tarjouskilpailut ympäristöhyötyjen tuottamisessa

Antti Iho

Varsinaisen maataloustuotannon yhteydessä syntyy erilaisia ympäristöhyötyjä ja -haittoja. Maatalouden ympäristötuki on toistakymmentä vuotta kannustanut viljelijöitä myönteisten vaikutusten lisäämiseen kuten perinnebiotooppien ylläpitoon tai luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen. Toisaalta se on pyrkinyt vähentämään haitallisia vaikutuksia, etenkin vesistöihin päätyvää ravinnekuormaa.

Ympäristötuen merkitys maatalouden tulonmuodostuksessa on huomattava, mutta toivottuja vesienpuhdistusvaikutuksia sillä ei ole ollut. Mm. valtioalouden tarkastusviraston raportti (175/2008) kritisoi ympäristötuen laajaa kattavuutta ja heikkoa ohjauvuutta. Tuen tarkempi kohdentaminen onkin mielletty välttämättömäksi ympäristötavoitteisiin pääsemiseksi. Valtiosihteeri Raimo Sailaksen maatalouspoliittinen työryhmä ehdotti loppuraportissaan tarjouskilpailujen soveltuvuuden selvittämistä maatalouden ympäristöohjauksessa.

Tarjouskilpailujen toimintaperiaate

Tarjouskilpailun avulla ympäristönsuojelutoimenpiteitä voidaan kohdistaa tasatukea paremmin ja edullisemmin sinne, missä niitä tarvitaan. Tarjouskilpailun perusajatus on yksinkertainen. Ympäristöviranomainen laatii sääntelyn kohteena olevaa ympäristön ominaisuutta, kuten ravinnehuuhtoumaa tai biodiversiteettiä, mahdollisimman hyvin kuvaavan indeksin. Tämän indeksin mukainen arvo voidaan osoittaa jokaiselle tarjouskilpailun piiriin kuuluvalla tilalla tai peltolohkolla siten, että korkea indeksin arvo merkitsee kyseisen lohkon olevan erityisen merkittävä ympäristövaikutuksen tuottaja. Viranomainen myös määrittelee tarjouskilpailun piiriin kuuluvat toimenpiteet. Viljelijä antaa tarjouksen ilmoittamalla viranomaiselle voivansa toteuttaa tietyn toimenpiteen tietyllä peltolohkolla, tiettyyn hintaan. Lohko- tai tilakohtaisen indeksin ja tarjouksen hinnan suhde määrää annetun tarjouksen pisteet. Viranomainen toimeenpanee tarjoukset toteutettavaksi pisteiden kertomassa järjestyksessä. Niitä hyväksytään joko niin kauan kuin säätelyyn määrätty budjetti on käytetty, tai niin kauan kunnes tavoiteltava ympäristön taso on laskennallisesti saavutettu. Hyväksyttävien toimenpiteiden määrä riippuu siis joko käytettävissä olevasta rahamäärästä tai ympäristötavoitteen ankaruudesta.

Yksinkertainen laskuesimerkki valaisee asiaa. Oletetaan, että tarjouskilpailu kattaa 10 000 hehtaarin peltoalueen. Ympäristöviranomainen tahtoo vähentää partikkelifosforin huuhtoumia alueelta 2 000 euron budjetilla. Se määrittelee eroosioherkkyyden kanssa korreloivan indeksin, joka olkoon yksinkertaisuuden vuoksi sama kuin yksittäisen peltolohkon keskimääräinen kaltevuus. Tarjottavaksi toimenpiteeksi viranomainen valitsee lohkon ympärivuotisen kasvipeitteisyyden. Esimerkissämme tarjoukseen sisältyvät hinta ja kohde, koska valittavia toimenpiteitä on vain yksi. Tarjouskilpailun päätyttyä viranomainen on saanut 100 eri tarjousta, joista kukin koskee yhtä hehtaarin kokoista lohkoa. Näistä tulee hyväksytyksi 20. Korkeimmat pisteet (0.053)

hinta (€)	150	40	80	120	140
indeksi	8	2	4	5,5	6
pisteet	0.053	0.050	0.050	0.046	0.043
kertynyt kokonaishinta (€)	150	190	270	390	530

oimainen on saanut 100 eri tarjousta, joista kukin koskee yhtä hehtaarin kokoista lohkoa. Näistä tulee hyväksytyksi 20. Korkeimmat pisteet (0.053)

saanut tarjous on hinnaltaan 150 euroa, jyrkkyydeltään 8 prosenttia kaltevalle lohkolle. Viisi parhaat pisteet saanutta tarjousta on esitetty taulukossa.

Taulukon kuvaama, kuvitteellisen tarjouskilpailun pistekärki heijastelee tekijöitä, jotka yhdessä vaikuttavat ympäristönsuojelutoimenpiteiden kohdentumiseen: 1) merkittävyys ympäristön laadun kannalta 2) suojelun kustannukset ja 3) tarjouksen tekijän ympäristönsuojeluhaluus. Tarjouskilpailussa halutun ympäristövaikutuksen kannalta tärkeimmät kohteet tulevat todennäköisimmin hyväksytyiksi. Kahdesta hinnaltaan samanlaisesta tarjouksesta tulee valittua se, jonka vaikutus ympäristöön on suurempi. Mikäli oletamme tarjoajien toimivan riippumatta toistensa tarjouksista, suojelutyön todelliset kustannukset heijastuvat suoraan tarjouksiin. Nämä piirteet tekevät hyvin toimivasta tarjouskilpailusta kustannustehokkaan tavan kohdentaa valtion varoja ympäristönsuojeluun.

Käytännön haasteita tarjouskilpailujen toteuttamisessa

Ympäristöviranomaisten luoma ja ennen tarjousten jättämistä julkiseksi tekemä indeksi on tehokkuuden kannalta keskeinen. Mikäli indeksi ei heijastele haluttua ympäristövaikutusta, toimenpiteet painottuvat indeksin, eivät ympäristöhyödyn mukaan. Indeksien kehittämisen käytännön haasteet tulee ottaa huomioon ympäristövaikutuksen mittaria valittaessa. Tämän takia tarjouskilpailut ovat kansainvälisissä ohjelmissa kohdistuneet usein selkeisiin, lähinnä pinta-alasta saataviin tai muuten helposti mitattaviin ympäristöhyötyihin.

Tarjouskilpailulla ei pyritä vaikuttamaan viljelijän tulonmuodostukseen siinä määrin kuin perinteisellä tasatuella. Sen sijaan pyrkimyksenä on jakaa tuki ympäristön kannalta suotuisimmille ja tehokkaimmille tiloille. Tulotukielementti poistuisi kokonaan sieltä, missä tarjouksia ei tehtäisi tai hyväksyttäisi. Teoriassa hyväksytyt tarjoukset ovat suuruudeltaan hyvin lähellä suojelun kustannuksia. Toisaalta, tämä perustuu oletukseen täysin itsenäisistä tarjouksista. Jo käynnissä olevista ohjelmista on saatu viitteitä siitä, että tarjousten jättämisessä opitaan ainakin menneistä tarjouksista. Tarjouskilpailumallin tehoa onkin vaikea säilyttää useiden ohjelmakausien ajan. Onko myöskään realistista odottaa, että tarjoukset pysyisivät vain kunkin viljelijän omana tietona? Kautta linjan liian korkeista tarjouksista sopiminenkin voisi olla houkuttelevaa, koska viljelijät ovat hyvin järjestäytyneitä. Toisaalta yksittäisellä viljelijällä olisi tällöin houkutus edesauttaa oman tarjouksensa hyväksymistä tarjoamalla hieman yhteisrintamaa edullisempaa hintaa.

Tarjouskilpailua tulee arvioida taloudellisena ohjauksena, joka saattaa kohdentaa suojelutoimenpiteet kustannustehokkaasti halutuille alueille. Mikäli tarjouskilpailua varten laadittava indeksi olisi käytössä, toimenpiteiden tarkempi kohdentaminen voitaisiin mahdollisesti toteuttaa myös muilla keinoin kuin tarjouskilpailulla. Toimenpiteethän voisi sellaisenaan ehdollistaa tietyille lohkon tai tilatason erityispiirteille. Mikäli tarjouskilpailusta halutaan osa maatalouden ympäristöjärjestelmää, sen toimivuutta ja tehokkuutta tulee ensin testata. Teoreettisesti edut on helppo osoittaa, mutta realisoituvatko nämä kotimaisessa toimintaympäristössä? Saavutetaanko tarjouskilpailulla ympäristövaikutuksia kokonaiskustannuksiltaan edullisemmin kuin perinteisillä menetelmillä? Kohdentuvatko toimenpiteet oikeille alueille? Sailaksen työryhmän loppuraportissa ehdotetaan pilottihankkeen perustamista juuri näiden kysymysten selvittämiseksi. Tällaisesta hankkeesta saatavien tulosten pohjalta voidaan analysoida, soveltuuko tarjouskilpailu maatalouden ympäristöohjelmaamme ja minkälaisiin tehtäviin sitä voidaan tehokkaasti käyttää.

6. MAASEUTU- JA ALUEPOLITIikka

Aluepolitiikan perimmäisenä tavoitteena on alueellisesti tasapainoinen kehittäminen. Maaseutupolitiikan tavoitteena on puolestaan parantaa elämisen edellytyksiä ja lisätä hyvinvointia nimenomaan maaseutualueilla. Suomen maaseutua ja alueita yleisemminkin kehitetään ohjelmaperusteisesti sekä EU:n osittain rahoittamalla että kansallisesti rahoitetuilla alueellisilla kehittämisohjelmilla hallinnon eri tasoilla. Kansallinen maaseutupolitiikka taas on kehittynyt nostamaan maaseutunäkökulman esiin kaikissa niissä yhteiskunnallisissa valinnoissa ja ratkaisuissa, joilla on joko suoraa tai välillistä vaikutusta maaseutuun. Varsinaisesti kansallinen maaseutupolitiikka alkoi muotoutua 1980-luvulla tilanteessa, jossa sektoripolitiikkojen myönteiset aluevaikutukset alkoivat ehtyä, ja maaseutuasiat uhkasivat jäädä muiden asioiden varjoon. Kansallisen maaseutupolitiikan keskeisin työväline on maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma, joka yhdistää ja suuntaa sekä julkisen sektorin ja yksityisen sektorin että kansalaisyhteiskunnan toimia maaseudun kehittämiseksi.

6.1. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma ja sen rooli Suomen maaseutupolitiikassa

Maaseudun kehittämisen keskeisimpänä strategisena välineenä Suomessa voidaan pitää maaseutupoliittista kokonaisuohjelmaa, joista järjestyksessä viidennen valmistelu hallitsi maaseutupolitiikan asialistaa vuonna 2008. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi -nimellä tunnettu maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2009–2013 on ennen kaikkea sen valmistelusta vastuullisen maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) toimintaohjelma. Se sisältää hyvin laajan kirjon toiminnallisia linjauksia, jot-

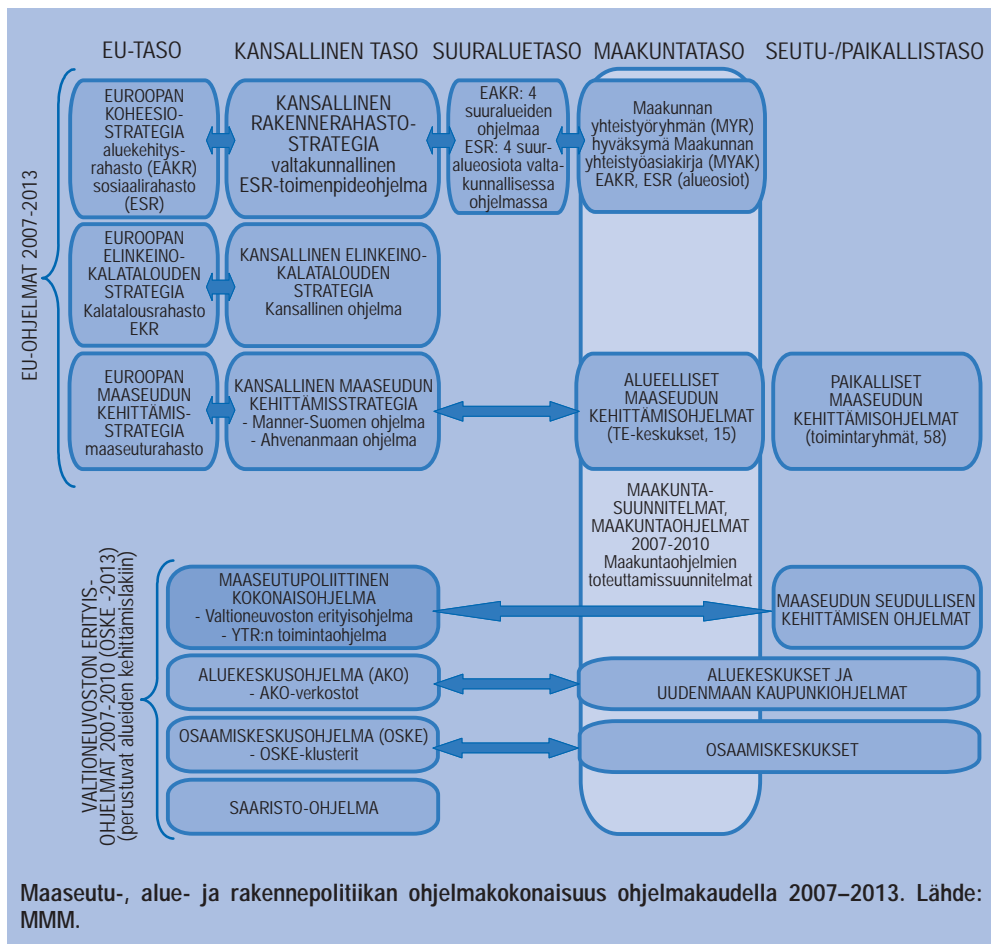
ka koskettavat eri hallinnonalojen ja yleensä julkisen sektorin lisäksi myös muita toimijoita. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman tavoitteena onkin vaikuttaa siihen, että maaseudulla olisi yleisesti hyvää elää ja tehdä työtä. Samalla pyritään vaikuttamaan siihen, että maaseudun voimavarat ja mahdollisuudet tukisivat entistä paremmin koko maan hyvinvointia ja kilpailukykyä.

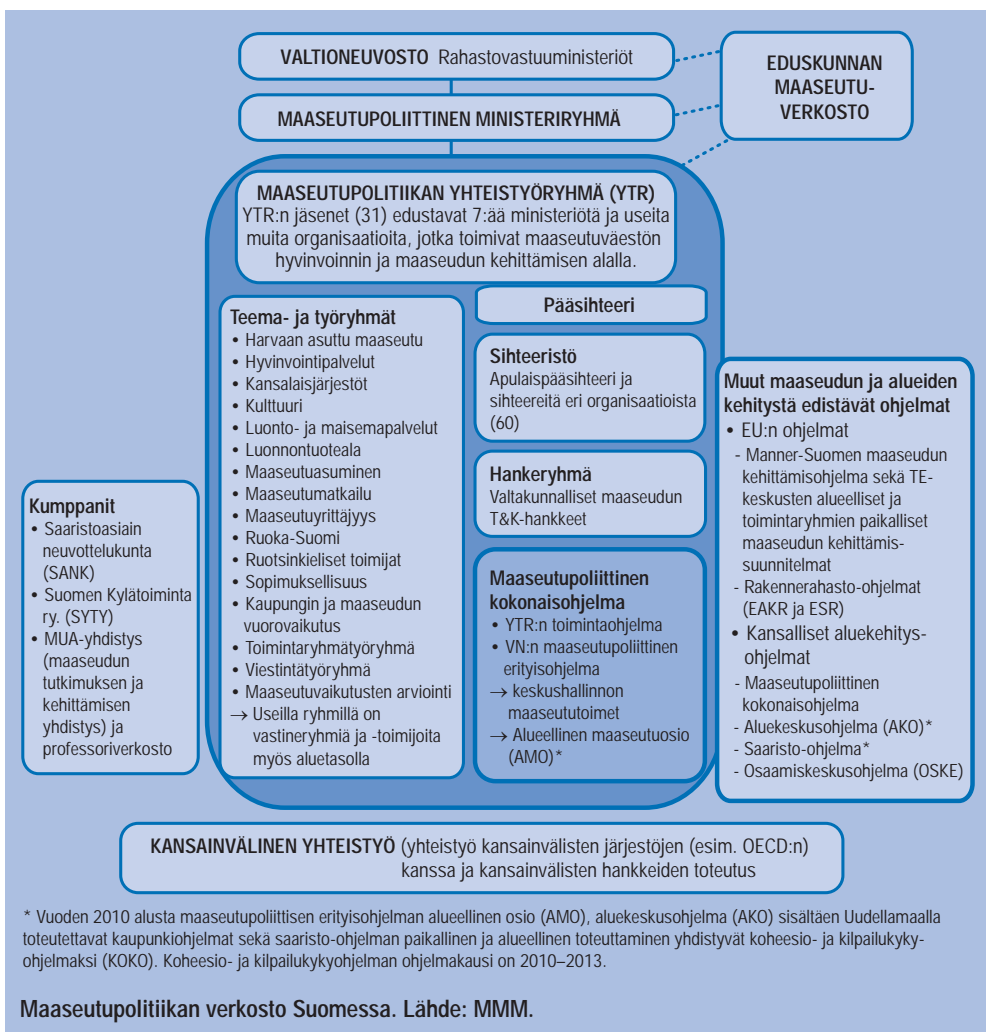
Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman valmistelusta vastuullinen YTR on valtioneuvoston asettama yhteistyöelin, jonka jäseniin kuuluu seitsemän ministeriötä ja lähes parikymmentä muuta organisaatiota. Tällä hetkellä YTR:n puheenjohtajana toimii maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkö ja myös YTR:n operatiivinen johto on sijoitettuna maa- ja metsätalousministeriöön. YTR:n tehtävänä on sovittaa yhteen maaseudun kehittämistoimia ja edistää maaseutuun kohdistettavien voimavarojen tehokasta käyttöä. Yhteistyöjärjestelyllä tuetaan valtakunnallista, alueellista ja paikallista maaseudun kehitystyötä sekä lisätään valmiuksia hyödyntää EU-osarahoitteisia ohjelmia ja muita maaseudun kehittämisvälineitä. Nykyinen YTR on asetettu ajalle 17.7.2008–16.7.2013. Se jatkaa aiemmin toimineiden, sisäasiainministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön nimittämien maaseutupolitiikan yhteistyöryhmien työtä.

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman kanssa rinnakkain on valmisteltu valtioneuvoston maaseutupoliittista selontekoa eduskunnalle. Molemmat jakavat samat keskeiset strategiset linjaukset, mutta kokonaisuohjelma on selontekoa sekä konkreettisempi että laaja-alaisempi. Konkreettisuutta kokonaisuohjelmaan tuo selontekoa lyhyempi aikajänne (selonteon osalta 2009–2020) ja runsas toimenpide-ehdotusten määrä. Laaja-alaisuutta kokonaisuohjelmaan tuo selontekoa monipuolisempi toimijakentän katta-

minen: selonteossa käsitellään lähinnä valtionhallinnon toimijoita, kun taas kokonaisohjelma ottaa huomioon myös muun julkishallinnon sekä yksityis- ja kolmannen sektorin. Maaseutupoliittinen erityisohjelma taas on yksi neljästä alueiden kehittämislakiin perustuvasta valtioneuvoston erityisohjelmasta. Se sisältää valtioneuvoston maaseutupoliittikan linjaukset sekä päätökset kehittämistoimenpiteistä neljälle vuodelle (nykyinen ajanjakso 2007–2010). Maaseutupoliittisella erityisohjelmalla hallitus pyrkii vastaamaan maaseudun kehittämissä politiikan lähivuosien merkittäviin haasteisiin. Jokainen toimenpide on annettu tiettyjen ministeriöiden tai valtion virastojen vastuulle. Tämä muodostaa puitteet ohjelman seurannalle ja arvioinnille.

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman ja YTR:n roolin hahmottamista maaseutupoliittikan kokonaisuuden kentässä edesauttaa laajan ja suppean maaseutupoliittikan käsitteiden sisäistäminen. Laajaan maaseutupoliittikkaan kuuluvat sellaiset eri hallinnonalojen poliittiset linjaukset, päätökset ja voimavarojen suuntaaminen, jotka ylipäätään vaikuttavat maaseudun kehittymisedellytyksiin. Suppeata maaseutupoliittikkaa ovat puolestaan ne toimenpiteet, joiden varsinaisena, määriteltynä tarkoituksena on maaseudun kehittäminen. Näitä ovat esimerkiksi Manner-Suomen maaseudun kehittämissä ohjelma sekä rakennerahasto-ohjelmien maaseutuun kohdistuvat osiot. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma yhdistää suppean ja laajan maaseutupoliittikan

kan toimijoita ja luo kokonaiskuvaa maaseudun kehittämisen tarpeista ja keinoista.

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma edustaa niin kutsuttua maaseutupoliitiikan uutta paradigmaa. Sen mukaan maaseutupoliitiikan keskiössä on alueperusteisuus: politiikan kohteina ovat maaseutualueet ja niiden toimijat kaikessa monimuotoisuudessaan. Tavoitteena on maaseutualueiden elinvoimaisuuden ja toimintakyvyn parantaminen niiden omista lähtökohdista käsin. Uudelle paradigmalle olennaista on monitasoinen hallinta, joka yksisuuntaisen keskushallinto-ohjauksen asemesta perustuu vuorovaikutukseen hallinnon eri tasojen,

kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin kesken. Ero ”vanhaan” maaseutupoliittiseen ajatteluun on ennen kaikkea siinä, että maatalouden roolia maaseutualueiden hyvinvoinnin takaajana ei enää nähdä keskeisenä tai että se jopa kyseenalaistetaan.

6.2. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman sisältö

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman sisältö on monitahoinen. Ohjelma sisältää kattavan kuvauksen suomalaisen maaseudun tilasta ja kehittämisen haasteista.

Kokonaisohjelman sisältö hahmottuu parhaiten strategisten linjausten ja niihin liittyvien toimenpide-ehdotusten kautta. Ohjelma koostuu 15 temaattisesti jaotellusta strategisesta linjauksesta, joihin liittyy yli 140 toimenpide-ehdotusta. Strategiset linjat ovat yhdenmukaiset valtioneuvoston maaseutupoliittisen selonteon linjausten kanssa.

Verrattuna aiempien maaseutupoliittisten kokonaisohjelmien sisältöihin uudessa ohjelmassa on joitakin uusia tai painoarvoltaan kasvaneita asiakokonaisuuksia.

Näitä ovat harvaan asutun maaseudun haasteiden voimakkaampi esille tuonti, kansalaistoiminnan vahvistaminen, kuntien ja niiden kylien välinen suhde, työvoima, luonto- ja maisemapalvelut, kaivosteollisuus, ilmastonmuutos, bioenergia, kansainvälisen toiminnan olennainen lisääntyminen ja lisääminen sekä hallinnan (governance) vahvistaminen.

Kokonaisohjelmassa tavoitellaan eläimisen edellytysten parantamista *harvaan asutulla maaseudulla*. Ohjelman mukaan tasapainoinen aluekehitys ja kansalaisten tasa-

Uuden maaseutupoliittisen kokonaisohjelman strategiset linjat

Maaseutu toiminta- ja elinympäristönä

1. **Harvaan asuttu maaseutu:** Elämisen edellytyksiä harvaan asutulla maaseudulla parannetaan.
2. **Maaseutu asuinympäristönä:** Maaseutua kehitetään monimuotoisena asuinmaaseutuna, jossa arki on sujuvaa.
3. **Maaseudun palvelut:** Maaseudun erityisolosuhteet huomioon ottaen, joustavia tapoja palvelujen järjestämiseen kehitetään.
4. **Saavutettavuus ja tietoliikenneyhteydet:** Maaseudun saavutettavuudesta, yhteyksien toimivuudesta ja tietoliikenneyhteyksien tasapuolisuudesta huolehditaan.
5. **Maaseudun luonto ja ympäristö:** Maaseutua kehitetään ekologisesti kestävästi luonto ja ympäristö huomioon ottaen.

Maaseudun työt ja elinkeinot

6. **Osaaminen ja innovaatiojärjestelmät:** Maaseudun osaamispääomaa hyödynnetään ja kasvatetaan ja innovaatiojärjestelmiä kehitetään.
7. **Työelämän kehittäminen:** Työvoimapolitiikkaa kehitetään vastaamaan työvoimapulaan ja maaseudun erityistarpeisiin. Työperusteista maahanmuuttoa edistetään.
8. **Elinkeinojen ja yritysyritykset:** Maaseudun elinkeinon ja maaseutuyrittäjyyden monipuolistamista ja kehittämistä jatketaan.
9. **Maatilat ja elintarvikkeiden huoltovarmuus:** Maatiloja kehitetään joko erikoistuvina ja suurenevinä yksikköinä tai monipuolisen yritystoiminnan ja monien tehtävien yksikköinä. Maatalous- ja elinkeinopolitiikan toimenpitein varmistetaan elintarvikkeiden huoltovarmuus.
10. **Metsät ja puu:** Metsää ja puuta hyödynnetään nykyistä enemmän työn ja toimeentulon lähteenä.
11. **Energiantuotanto ja energian huoltovarmuus:** Maaseudulla hyödynnetään hajautettua, paikallisiin ja uusiutuviin energialähteisiin perustuvaa energiantuotantoa ja osallistutaan näin koko maan energian huoltovarmuuden lisäämiseen.

Maaseutupoliittisen järjestelmän kehittäminen

12. **Suomen maaseutupoliittinen järjestelmä ja sen kehittäminen:** Kansallisen maaseutupoliittisen järjestelmän kehittämistä jatketaan ja maaseutupoliittikan hallinnan ulottuvuutta vahvistetaan kaikilla toiminnan tasoilla ja maaseutuun vaikuttavilla hallinnonaloilla.
13. **Kansalaistoiminta:** Kansalaistoiminnan edellytyksiä ja roolia yhteiskunnassa vahvistetaan kaikilla toiminnan tasoilla.
14. **Paikallinen kehittäminen:** Paikallisen kehittämisen välineitä vahvistetaan merkittävästi.

Maaseutupoliittikka kansainvälisesti

15. **Eurooppalainen maaseutupoliittikka:** Suomi osallistuu aktiivisesti eurooppalaisen maaseutupoliittikan rakentamiseen.

arvo edellyttävät kehittämistoimien kohdistamista aiempaa enemmän harvaan asutulle maaseudulle. Harvaan asutun maaseudun nostaminen erityiseksi huolen aiheeksi ja kehittämiskohteeksi on luonnollista. Kuten kokonaisuohjelmassa esitettävästä maaseututyypeittäisestä toimintaympäristö- ja kehitysanalyysistä voi päätellä, harvaan asutun maaseudun tilanne ja kehittämisen haasteet ovat käytännössä kaikkien sosio-ekonomisten mittareiden perusteella vaikeimmat.

Kokonaisuohjelmassa painotetaan harvaan asutun maaseudun vahvuuksia ja mahdollisuuksia, joita ovat vahva sosiaalinen pääoma, kakkosasumisen kulttuuri, aktiiviset kehittäjäyhteisöt; myönteinen ilma- piiri yritys- ja innovaatiotoiminnalle, uudet palveluyrittäjyyden mahdollisuudet vanhe- nevan väestön ja runsaan osa-aika-asumisen myötä sekä luontoon ja elinympäristöön liittyvät aineettomat hyödykkeet ja uusiutu- vat sekä uusiutumattomat luonnonvarat. Ennen kaikkea kyse on siitä, että harvaan asuttujen maaseutualueiden poikkeukselli- set olosuhteet tunnistetaan asianmukaisesti. Maaseutupolitiikan uuden paradigman mukaisesti harvaan asuttu maaseutu tarvit- see omista erityispiirteistään määräytyvää kehittämispolitiikkaa.

Kansalaistoimintaa koskevan strategi- sen linjauksen mukaan kansalaistoiminnan edellytyksiä ja roolia yhteiskunnassa vah- vistetaan kaikilla toiminnan tasoilla kehit- tämällä uusia yhteistyön ja työnjaon muo- toja julkisen vallan ja kansalaistoimijoiden välille. Taustalla on kolmannen sektorin tehtävän ja roolin aiempaa voimakkaam- pi korostuminen yhteiskunnallisen raken- nemuutoksen myötä.

Kuntarakennemuutos puolestaan ko- rostaa *kunnan ja kylien välisen suhteen* merkitystä. Kuntaliitosten myötä suurten ja keskikokoisten kaupunkien maaseutu- alueet kasvavat. Siten kaupungin ja maa- seudun välinen vuorovaikutus on tulevai- suudessa yhä enemmän myös yksittäisen kunnan sisällä tapahtuvaa vuorovaikutus-

ta. Koska kunta on maaseudun kehittämi- sessä olennainen toimija ja paikallisella ke- hittämisellä on hyvin keskeinen rooli maa- seutualueilla, kuntien panostus kylien elin- voimaisuuden säilyttämiseen on ensiarvoi- sen tärkeää.

Työvoima on alueiden yksi menesty- misen ja elinvoimaisuuden peruspilareis- ta. Kokonaisuohjelmassa maaseudun työ- voimaa tarkastellaan toisaalta osaamisen ja innovaatiojärjestelmien ja toisaalta työ- elämän kehittämisen ja työvoiman saata- vuuden näkökulmasta. Ajatuksena on, että myös työvoimapolitiikkaa käytetään apu- na huolehdittaessa maaseudun erityistar- peista. Tähän tähtää työperusteisen maa- hanmuuton edistäminen ja maahanmuut- tajien sopeuttaminen maaseudun paikallis- yhteisöihin. Työperusteinen maahanmuut- to on saanut kokonaisuohjelmassa merkit- tävän roolin. Kun uhkana on työvoiman ikääntyminen ja eläköityminen ja sitä myö- tä työvoimapula, tätä voidaan pitää stra- tegisesti hyvin perusteltuna linjauksena. Myös etätyön mahdollisuutta tuoda työ- tä syrjäisille maaseutualueille tarkastellaan, vaikka etätyöhön kohdistuneet toiveet ei- vät toistaiseksi olekaan täysimääräisesti to- teutuneet.

Kokonaisuohjelmassa todetaan, että maaseutu tulee nähdä *ilmastonmuutoksen* hillitsemisessä osana ratkaisua, ei ongelma- na. Maaseudun mahdollisuuksia ja keinoja ilmastotalkoissa ovat lähellä tuotettu ener- gia (puu, biomassa, ilma- ja maalämpö, jät- teet) ja ravinto sekä paikalliset ratkaisut ni- den tuottamisessa. Toisaalta maaseudulla on kiinnitettävä huomiota myös palvelujen saatavuuden parantamiseen innovatiivisin ja samalla ympäristömyötäisin keinoin, ku- ten verkkopalveluiden, kuvapuhelinyhteyk- sien ja yhdistelmäpalveluiden avulla.

Bioenergia liittyy sekä ilmastomuut-oksen hillitsemiseen, energiahuoltovar- muuteen että maaseudun mahdollisuuks- siin energiantuottajana. Kokonaisuohjel- massa nähdäänkin, että tulevaisuudessa bioenergian tuotannosta voi kehittyä maa-

seudulle merkittävä elinkeino. Uusiutuvien energialähteiden hyödyntämisen tavoitteena on luoda nykyistä kestävämpi, varmempi ja kilpailukykyisempi energiahuolto.

Luonto- ja maisemapalveluilla sekä luonnon- ja maisemanhoitotöillä tarkoitetaan luonnon ja kulttuurimaiseman hoitoon ja käyttöön liittyviä palveluita. Niillä on merkitystä suojele-, monimuotoisuus- ja maisemanhoitokohteiden kannalta, kulttuurikohteiden vaalimisessa, luonnon virkistyskäytössä ja luontomatkoissa. Luonto- ja maisemanhoitopalvelut voidaan luokitella luonnonhoitopalveluihin, maisemanhoitopalveluihin ja luonnon käyttöön liittyviin palveluihin. Luonto- ja maisemapalvelut on uusi ja nopeasti kehittyvä yritystoiminnan ala maaseudulla. Tähän on monia syitä. Ihmiset arvostavat hoidettua ympäristöä. Lisäksi on olemassa kansallisia ja kansainvälisiä luonnon monimuotoisuuden, maisemanhoidon ja vesiensuojelun tavoitteita, jotka velvoittavat luonnon ja mai-

semanhoitotöihin. Luonto- ja maisemanhoitotöillä voidaan parantaa paitsi luonnon ja ympäristön tilaa, myös kehittää maaseudun asukkaiden ja mökkiläisten virkistyskäyttömahdollisuuksia sekä lisätä alueiden vetovoimaisuutta. Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa tavoitellaankin luonto- ja maisemapalvelujen kysynnän ja tarjonnan lisäämistä uudentyypisen yhteiskunnallisen ohjauksen, koulutuksen ja ympäristötuen kohdentamisen avulla.

Myös *kaivosteollisuus* on nostettu esille kokonaisohjelmassa. Tämä ei ole yllättävää, sillä kaivostoiminnan merkitys on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Tosin heikentyneen taloudellisen tilanteen myötä investoinnit kaivostoimintaan ovat aivan viime aikoina kääntyneet laskuun. Suomessa erityisesti Lappi, Pohjois-Karjala ja Kainuu, joissa sosio-ekonomiset haasteet ovat keskimääräistä suurempia, kuuluvat mineraalivaroiltaan rikkaisiin alueisiin. Koska kaivostoiminnalla on vaikutuksia erityi-

Maaseutupolitiikan keskeisimmät toteuttajat yhteiskunnan kolmella sektorilla eri tasoilla.

Tasot	Yritystoiminta	Hallinto	Kansalaistoimijat
Kylä/kunta	Yritykset, maatilat, yrittäjähdistykset, tuottajayhdistykset	Kunnat	Kyläyhdistykset ja kylätoimikunnat
Seutukunta	Mikroklusterit, seudulliset yrityspalvelupisteet	Kuntien yhteistyöorganisaatiot / elinkeinoyhtiöt	Toimintaryhmät
Maakunta	Yrittäjien aluejärjestöt, maataloustuottajien liitot, kauppakamarit, ProAgria/maa- ja kotitalousnaiset	TE-keskus, ympäristökeskus, maakunnan liitto, maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaosto, vieranomaisyhdistykset	Paikalliskehittäjien maakuntajärjestö / maakunnalliset kylien yhteenliittymät / muutamien maakunnallisten järjestöjen
Valtakunta	Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, ProAgria, Suomen Yrittäjät, Keskukskauppakamari, Elinkeinoelämän Keskusliitto EK, Toimialajärjestöt	Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR, ministeriöt, Valtioneuvosto, eduskunta, Maaseutuvirasto	Suomen kylätoimintayhdistys SYTY, Maaseudun Uusi Aika -yhdistys, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus, 4H-liitto,
Euroopan unioni	Committee of Professional Agricultural Organisations COPA, eurooppalaiset yrittäjäjärjestöt	EU:n toimielimet	Euroopan maaseutuallianssi (European Rural Alliance ERA)

Lähde: Maaseutupolitiikan kokonaisohjelma 2009–2013. Luonnos 21.1.2009.

sesti alueelliseen ja paikalliseen kehitykseen ja työllistymiseen ja koska kaivoshankkeet sijaitsevat pääosin ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun alueilla, elinkeinolla on alueellisesti tasapainottavia kehitysvaikutuksia. Keskeistä olisikin vahvistaa kaivannaisalan osaamisperustaa kaikilla tasoilla. Lisäksi kaivosalan infrastruktuuria ja logistiikkaa esitetään suunniteltavaksi ja rakennettavaksi niin, että ne palvelisivat alueita myös kaivostoiminnan loputtua. Yhteiskunnallinen ja paikallinen hyväksyttävyyden on välttämätöntä maaseutupoliittisesti ja alueellisesti kestävä kehityksen kanalta.

Kansainvälinen toiminta ja vuorovaikutus ovat kasvattaneet merkitystään maaseutupolitiikassa. Erityisesti EU on lisännyt ohjelmillaan ja yhteisöaloitteillaan kansainvälisyyttä. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman mukaan parasta kansainvälistymistä on, kun paikallistason toimijat yhdessä alue- ja valtakunnan tason kehittäjien kanssa ottavat oppia muiden maiden parhaista käytännöistä ja testaavat niiden soveltuvuutta paikallisiin suomalaisiin olosuhteisiin. Toisaalta myös Suomen maaseutupolitiikalla on muille maille paljon annettavaa, ja se kiinnostaakin kansainvälisesti. On odotettavissa, että suomalainen maaseudun kehittäminen saa laajaa kansainvälistä huomiota jatkossakin, ja siksi myös suomalaisen maaseutututkimuksen kansainvälistymistä pitää edesauttaa.

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa *hallintaa (governance)* tarkastellaan aiempaa perusteellisemmin. Tarkastelussa erotellaan toisaalta yhteiskunnan kolme sektoria – yritykset, hallinto ja kansalaisuustoimijat – ja toisaalta eri aluetasot kylätasolta EU-tasolle asti. Voidaan puhua monitasohallinnasta (multi-level governance). Kokonaisuohjelman yhtenä strategisena linjauksena onkin kansallisen maaseutupoliittisen järjestelmän kehittämisen jatkaminen ja maaseutupolitiikan hallinnan ulottuvuuden vahvistaminen.

6.3. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma suhteessa maaseudun nykytilaan ja tulevaisuuteen

Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman onnistuminen riippuu pitkälti siitä, kuinka tarkasti tämänhetkisen toimintaympäristön ongelmat on tunnistettu ja kuinka hyvin keskeisten tulevaisuuden muutostekijöiden ennakoinnissa on osuttu oikeaan. Maaseutu ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta, ja maailmanlaajuiset muutovoimat heijastuvat myös maaseudun kehitykseen.

Ratkaisevaa maaseudun elinvoimaisuuden säilymiselle on luonnollisesti väestökehitys. Nykytiedon valossa tilanne on parhain kaupunkien läheisellä maaseudulla, jossa väestö lisääntyy jopa voimakkaammin kuin itse kaupungeissa. Sen sijaan ydinmaaseutu ja erityisesti harvaan asuttu maaseutu kärsivät jatkuvasta muuttotappiosta. Huolestuttavaa on erityisesti se, että poismuuttajat ovat etupäässä nuoria ja kaikkein koulutetuimpia. Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla demografinen huoltosuhte eli se, kuinka monta alle 15-vuotiasta ja yli 64-vuotiasta on sataa 15–64-vuotiasta eli periaatteessa työikäistä kohti, onkin selvästi heikompi kuin kaupungeissa ja kaupunkien läheisellä maaseudulla Oman ongelman muodostaa myös sukupuolirakenteen vinoutuminen. Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla asuu enemmän miehiä kuin naisia, ja on todennäköistä, että tämä epätasapaino edelleen kärjistyy.

Myös taloudellinen kehitys on ollut erilaista erityyppisillä maaseutualueilla. Harvaan asutun maaseudun tulotaso on vain noin 75 % koko maan keskimääräisestä tulotasosta. Ydinmaaseudulla vastaava luku on hiukan korkeampi eli noin 85 %. Harvaan asutun ja ydinmaaseudun alhaisempi taloudellinen hyvinvointi syntyy monien eri seikkojen yhteisvaikutuksesta ja on ennen kaikkea sidoksissa demografisiin ja

työvoimapolitiittisiin tekijöihin. Tästä hyvän kuvan antavat sosiaaliset tulonsiirrot, jotka harvaan asutulla maaseudulla muodostavat kokonaistuloista noin 30 % (kaupungit 22 % ja kaupunkien läheinen maaseutu 21 %). Suurimpia sosiaalisten tulonsiirtojen saajia harvaan asutulla maaseudulla ovat työttömät (siellä työttömyysaste on perinteisesti kaikkein korkein) ja eläkeläiset.

Harvaan asutun maaseudun heikko taloudellinen kehitys on osaltaan selitettävissä myös muita alueita hitaammalla elinkeinorakenteen muutoksella. Siellä palvelualojen ja teollisuuden työpaikkamäärien nousu ei ole kyennyt paikkaamaan alkutuotannosta vähentyneitä työpaikkoja. Tämä on ollut ongelma erityisesti niissä harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa, joissa maa- ja metsätalous on perinteisesti ollut merkittävä työllistäjä. Harvaan asutun maaseudun osalta taloudellista kehitystä on heikentänyt myös se, että vaikka toimivien yritysten kokonaismäärä on lisääntynyt 2001–2006 noin 7 prosentilla, yritysten työllistämien työntekijöiden määrä on vähentynyt 2 %. Tämä selittyy sillä, että harvaan asutulla maaseudulla erityisesti yli 50 työntekijän yritykset ovat vähentäneet henkilöstöään.

Kaiken kaikkiaan toimintaympäristön nykytilan tarkastelu ei anna erityisen toiveikasta kuvaa erityisesti harvaan asutun maaseudun kehittymismahdollisuuksista. Sen sijaan toimintaympäristön muutostekijöiden tulevaisuusanalyysi avaa myös mahdollisuuksia maaseudulle ja sen toimijoille. Tosin on muistettava, että useimmat muutostekijät sisältävät samanaikaisesti sekä uhan että mahdollisuuden: politiikan tehtävänä on pitää huolta siitä, että mahdollisuudet toteutuvat ja uhat jäävät realisoitumatta. Niinpä toimintaympäristön muutostekijöiden tulevaisuusanalyysi nostaa esiin ne haasteet, joihin maaseutupoliittisen kokonaisohjelman strategisissa linjauksissa pitäisi ottaa kantaa ja joihin sen sisältämien toimenpide-ehdotusten olisi kyettävä vastaamaan.

Keskeisiä muutostekijöitä ovat poliittisesta ja hallinnollisesta näkökulmasta globalisaation ja lokalisaation syveneminen, rajattomuuden lisääntyminen, bottom-up-toimintatavan voimistuminen sekä hallinto- ja palvelurakenteiden tehostaminen. Maaseudun kannalta tässä on paljon myönteistä: kansainvälisyys lisääntyy (suomalainen maaseutu kiinnostaa enenevässä määrin muitakin kuin suomalaisia), tuotteisiin sidotut palvelut lisääntyvät (tietoverkon hyödyntämiseen pohjautuvia palveluita mahdollista sijoittaa maaseudulle) ja kansalaistoiminta lisää merkitystään (maaseudun ihmiset entistä vahvemmin mukana päättämässä oman alueensa kehityksestä).

Taloudellisessa mielessä olennaisia muutostekijöitä ovat palveluvaltaistuminen ja palveluiden kansainvälistyminen (tämä luo maaseudulle uusia elinkeinomahdollisuuksia), aineettomuuden lisääntyminen (suuntaus fyysisistä tuotteista elämys-tuotteisiin suosii maaseutumatkailua), työn muotojen muuttuminen (pätkätöön, osa-aikatyön, etätöön, liikkuvan työn, tietotyön sekä muiden vaihtelevien työn muotojen ansiosta maaseutu on yhä useammalle otollinen paikka olla ja elää) sekä työperusteisen maahanmuuton lisääntyminen (erityisesti alkutuotantoon saatavissa paremmin työvoimaa).

Sosiaalisista muutostekijöistä merkittävimpiä ovat ikääntyminen (maaseutu tarjoaa vanhuksille miellyttävän elinympäristön, kunhan vain palveluiden riittävästä huolehditaan), turvattomuuden tunteen lisääntyminen (maaseudulla on mahdollista tuntee olonsa jatkossakin turvalliseksi), yhteiskunnan mosaikkimaistuminen (maaseutu mahdollistaa yksilölliset elämäntapavalinnat), kaupungistuminen ja muuttoliike kaupunkien läheiselle maaseudulle (vahvistaa entisestään jo nyt hyvinvoivaa maaseutualuetta) sekä luontosuhteen muuttuminen (voi johtaa vieraantumiseen maaseudusta, mutta voi toisaalta myös synnyttää nostalgista kaipausta maaseutua kohtaan).

Teknologisia muutostekijöitä ovat toimintojen siirtyminen verkkoon (palvelujen siirtyminen tietoverkkoihin lisää niiden saatavuutta ja tekee asumisen maaseudulla tässä suhteessa houkuttelevammaksi, tietoverkot ovat mukana luomassa uutta yhteisöllisyyttä myös maaseudulla), teknologian monipuolinen kehittyminen (yhä useammat ihmisten tarvitsemat toiminnot on teknologian avulla mahdollista toteuttaa ajasta ja paikasta riippumatta, mikä vähentää maaseudulla asumisesta koituvaa kustannusta ja hankaluutta) sekä ekotehokkaan energiantuotannon kehittyminen (hajautettu uusiutuvan energian tuotanto onnistuu parhaiten maaseudulla, jossa riittää tilaa tämän tyyppiselle energiantuotannolle).

Ekologisiin muutostekijöihin kuuluvat resurssien niukentuminen (maaseudulla monia resursseja käytettävissä keskimääräistä enemmän), kestävä kehityksen merkityksen kasvu (maaseutu ei tietenkään ole synonyymi kestäväälle kehitykselle, mutta asuminen ja eläminen maaseudulla on mahdollista järjestää siten, että ihmisen toiminnasta aiheutuva ekologinen kuormitus ei ylitä ekosysteemin kantokykyä) sekä ilmastomuutoksen eteneminen (ilmastonmuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa maaseutu on osa ratkaisua: maaseudulla voidaan tuottaa monipuolisesti uusiutuvaa energiaa ja hyödyntää puuta rakentamisessa).

Kaiken kaikkiaan toimintaympäristön tulevaisuusanalyysissa esille nostetut muutostekijät nousevat selkeästi esille myös kokonaisohjelman strategisissa linjauksissa tai vähintäänkin niiden sisällön kuvauksissa. Kokonaisohjelmassa on tavoiteltu hyvin maaseudun lähitulevaisuuden keskeisimmät haasteet (ilmastonmuutos, energiakysymykset, elinkeinorakenteen muutokset) ja asemoitu toimenpiteitä näitä silmällä pitäen. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman sisällön onnistuneisuutta voidaan

pohtia toisaalta toimenpiteiden vaikuttavuuden ja toisaalta toimenpiteiden toteutettavuuden näkökulmasta. Vaikuttavuuden näkökulmasta keskeistä on arvioida, kuinka laaja-alaisesti strategiset linjaukset toimenpide-ehdotuksineen kattavat koko maaseudun kehittämisen kentän. Siksi onkin hyvä, että maaseututyypin kuvaukseen on saatu aiempaan verrattuna lisää syvyyttä, vaikka strategisissa linjauksissa ja toimenpide-ehdotuksissa korostuu erityisesti harvaan asuttu maaseutu.

Toteutettavuuden näkökulmasta olennaista on arvioida, ovatko esitetyt toimenpiteet riittävän käytännönläheisiä ja siten jalkautettavissa. Strategisten linjausten alla olevien toimenpide-ehdotusten määrä on varsin suuri, mutta osaltaan juuri siksi toimenpiteissä onkin päästy konkreettiseen tasolle. Toisaalta strategiset linjaukset ryhmittelevät yksittäiset toimenpide-ehdotukset loogisiksi ja selkeästi hahmotettaviksi kokonaisuuksiksi, jolloin ohjelma ei jää joukoksi yksittäisiä, irrallisilta vaikuttavia kehittämissuhteita.

Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma on siis ennen kaikkea tiettyyn maaseudun kehittämisen näkemykseen pohjautuva, strategisia linjauksia ja niihin liittyviä toimenpide-ehdotuksia esittävä politiikkaohjelma. YTR:n itsensä hallinnassa ja jaettavissa olevat varat ovat varsin vähäiset. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma on tiedollisen ohjauksen ja pitkälti jo olemassa olevien varojen uudelleen allokoinnin väline. Lisäksi toimijoiden sitouttaminen ohjelman toteutukseen on olennaista. Ohjelman toteutusta toimijoittain seurataankin vuosittain.

Tiivistäen voidaan todeta, että maaseutupoliittinen kokonaisohjelma pyrkii muodostamaan niin suppean kuin laajan maaseutupolitiikan toimijoille yhteisen näkemyksen siitä, minkälaisiin kohteisiin ja toimintoihin maaseudun kehittämissuhteita olisi tarkoituksenmukaisinta suunnata.

Green Care: hyvinvointia ihmisille, mahdollisuuksia maaseutuyrityksille

Katriina Soini, Anja Yli-Viikari, Taina Lilja ja Leena Rantamäki-Lahtinen

Green Care -toiminnalla tarkoitetaan maaseutuymppäristön ja erityisesti maatilan moninaisten resurssien, eläinten, kasvien, puutarhan, maiseman, sosiaalisen ympäristön sekä arkirutiinien hyödyntämistä erilaisten sosiaali-, terveys- ja kasvatuspalvelujen tuottamisessa. Toiminta voi vaihdella intensiivisestä ratsastus- tai puutarhaterapiasta maatilan töiden tekemiseen tai maaseutuymppäristössä oleiluun ja liikkumiseen.

Green Care -toiminnan perusidea ei ole uusi, sillä luonnon hyvinvointivaikutukset on tunnettu jo pitkään: Maaseudulle, lähemmäksi luontoa on hakeuduttu, kun on haluttu irrottautua työstä ja kaupunkiympäristöstä, tai kun on ollut tarve kuntoutua sosiaalisista tai terveydellisistä ongelmista. Maatilat ovat tarjonneet työtä ja suojaa eri tavoin syrjäytyneille ihmisille. Monet sosiaalialan laitokset, kuten vankilat, vanhainkodit ja lastenkodit ovat sijainneet tavallisimmin mautilojen yhteydessä ja maataloustöiden tekeminen on kuulunut näiden laitosten asukkaiden arkeen. Uutta Green Care -toiminnassa on se, että maatala- ja maaseutuymppäristön myönteinen vaikutus ihmisen hyvinvointiin tiedostetaan ja se nähdään resurssina sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiselle.

Green Care on sosiaalinen innovaatio, sillä se tarjoaa uudenlaisen näkökulman sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseksi. Ilmiö on lähtenyt liikkeelle ensisijaisesti yrittäjien ja asiakkaiden aloitteista ja se on samanaikaisesti voimistumassa useissa Euroopan maissa, joissa perusmaatalous on voimakkaan rakennemuutoksen kourissa ja sosiaali- ja terveyspalveluille haetaan uudenlaisia vaihtoehtoja. Mautiloille Green Care tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää mautilaympäristöä ja osaamista uudella tavalla. Maaseudun asukkaille Green Care tarkoittaa sosiaali- ja terveysalan palveluja, mutta myös uusia työllistymismahdollisuuksia lähiseudulla. Vaikutukset maaseudun elinvoimaisuuteen kertautuvat hoivayritysten käyttämien alueellisten palvelujen kautta. Yhteiskunnan näkökulmasta Green Care parantaa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan palveluvalikoimaa ja mahdollisuutta valita tarkoituksenmukainen hoitomuoto kussakin tilanteessa.

Green Care Suomessa

MTT:n ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen yhteistyönä toteutettiin ensimmäinen Green Care -yrittäjyyttä koskeva suomalainen tutkimus.¹ Tutkimuksen kohteena olivat Green Care -palveluja tuottavat maaseutuyritykset, joiden avulla jäljitettiin Green Care -yrittäjyyden mahdollisuuksia ja pullonkauloja. Suomen maaseudulla sijaitsee alan yrityksiä noin kolmesataa yritysten määrittelystä ja tilastointitavasta riippuen. Eniten mautiloilla on lasten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua tukevaa yritystoimintaa kuten lomakoteja, sijaiskoteja, ammatillisia perhekoteja tai lastensuojelulaitoksia. Lapsille on tarjolla myös päiväkoteja sekä leiri- ja luontokoulutoimintaa, vanhuksille taas eritasoisia asumispalveluja ja laitoshoitoon verrattavaa tehostettua palveluasumista. Asumispalveluja on suunnattu kehitysvammaisille, mielenterveyskuntoutujille ja päihdeongelmallisille. Muutamit hevosalan yritykset ovat erikoistuneet ratsastusterapiaan ja sosiaalipedagogiseen hevostoimintaan. Green Care -yritystoiminta on melko pienimuotoista. Yritykset työllistivät keskimäärin 1,7 henkilöä vuodessa ja hoivapalvelujen liikevaihto

ylitti vain joka neljännessä yrityksessä 50 000 euroa. Toisaalta yritysten pientä kokoa ja kodinomaisuutta voidaan pitää yhtenä kilpailutekijänä pitkälle laitostuneella alalla.

Green Care -yrittäjyys voidaan järjestää monilla eri tavoin. Hoivayritys voi toimia maatalouden sivuelinkeinona tai itsenäisenä yrityksenä maatilayhteydessä. Hoivayrittäjyys voi olla päätoimista, jolloin maataloutta harjoitetaan ainoastaan asiakkaiden tarpeisiin. Yksityisten yritysten rinnalla Suomesta löytyy esimerkki kuntayhtymän omistamasta maatilasta, jossa asukkaat osallistuvat maatilatoihin. Hoivapalvelujen tuottaminen voi tapahtua myös maatilayrittäjän ja sosiaali- ja terveyspalvelun yhteistyönä: Maatilayrittäjä tarjoaa toiminnalle fyysiset puitteet, ateriat ja asumispalvelut, kun taas sosiaali- ja terveyspuolen toiminnan ohjaamisesta tai terapiasta vastaa sosiaalialan asiantuntija tai yrittäjä. Green Care -yrityksen ei tarvitse sijaita maatilalla, vaan yhtä lailla esimerkiksi vanhassa kyläkoulussa. Oleellista on tunnistaa maaseutu ympäristön ja esimerkiksi lähiseudun maatilojen tarjoamat mahdollisuudet hoiva- ja kuntoutustoiminnassa.

Green Care – yrittäjyyden haasteet

Vaikka Green Care -toiminnan perusidea on hyvä, sen kehittämiseen hoivayrittäjyyden muotona liittyy monia haasteita. Green Care edellyttää yrittäjiltä paitsi kiinnostusta työskennellä ihmisten kanssa ja sitoutumista jopa ympärivuorokautiseen työhön, myös monipuolista liiketoimintaosaamista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmien hyvää tuntemista. Rakennuksiin liittyvät säädökset ja määräykset ja mahdolliset lisäinvestoinnit ovat oma asiakkokonaisuutensa, johon jokaisen yrittäjän on perehdyttävä.

Tutkimus osoitti, että yrittäjät eivät välttämättä osaa arvostaa ja hyödyntää riittävästi maaseutu ympäristön tuottamaa lisäarvoa yritystoiminnalle. Maaseudun hoivayrittäjien välinen yhteistyö on vielä vähäistä. Liiketoiminnan kehittämiseen ja markkinointiin ei ole voitu panostaa, kun tietämys asiakkaan odotuksista ja toivomuksista puuttuu. Kysynnän kasvua hidastaa myös se, että mahdollisilta asiakailta puuttuu näkemys siitä, mitä Green Care -palveluilta voi toivoa ja vaatia.

Green Care – toimialan tulevaisuus

Suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon toimintajärjestelmässä on aukkoja, joita maaseudun Green Care -palvelut voivat täydentää. Suurin potentiaali näyttäisi olevan erilaisten sosiaalisissa kuntoutustyössä ja ennaltaehkäisevässä toiminnassa, johon päivätoiminta mautiloilla voi tarjota hyvät puitteet. Tästä on hyviä kokemuksia erityisesti Alankomaissa.

Yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kysyntä on Suomessa voimakkaassa kasvussa ja alalle on tullut viime vuosina uusia yrittäjiä. Green Care -toimialan kehittyminen osana maaseudun hoivayrittäjyyttä vaatii palvelujen verkottamista, sujuvampien käytäntöjen luomista ja institutionaalisten esteiden poistamista alan yrittäjien sekä sosiaali- ja terveysalan viranomaisten ja kunnallisten päättäjien välillä. Päätöksenteon tueksi tarvitaan tietoa maaseutuluonnon, eläinten ja kasvien sekä maatilalla arkituotteen vaihteluista ihmisen fyysiselle, henkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille, samoin kuin tietoa Green Care -palvelujen kustannustehokkuudesta.

¹ Yli-Viikari, A., Lilja, T., Heikkilä, K., Kirveennummi, A., Kivinen, T., Partanen, U., Rantamäki-Lahtinen, L., Soini, K. 2009. Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maaseutu ympäristöstä. Maa- ja elintarviketalous 141. MTT, Jokioinen.

Lähteet

AC Nielsenin lehdistötiedotteet.

C.A.P. Monitor. A continuously up-dated information service on the CAP of the EU. Agra Europe.

Commission of the European Communities 2007. Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work. Brussels 21.2.2007. COM(2007) 62 final. 15 s. Saatavissa internetistä: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=493&langId=en> viitattu 29.1.2009.

De Iacova, F. 2008. Green Care as a social Innovation. Teoksessa: Gallis, C. (toim.). Green care in Agriculture: Health effects, Economics and Policies. Proceedings from the 1st European COST Action 866 conference. Vienna 20-22.6.2007. Editor: Dr Christos Gallis. University Studio Press, Thessaloniki, 2007.

Elinkinoelämän keskusliitto. Saatavissa internetistä: <http://www.ek.fi>.

Elintarviketeollisuusliitto. Toimintakertomus vuosilta 2004 ja 2005. Saatavissa internetistä: <http://www.etl.fi/>.

ETT. Elintarviketieto oy – Food Facts LTD:n tilastot, markkinakatsaukset, kulutus ja tuotantoennusteet.

Eurostatin tilastot.

European Agency for Safety and Health at Work. 2003: Gender issues in safety and health at work, a review. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Hassink, J. & van Dijk, M. (toim.). 2006. Green-Care Farming Across Europe and the United States of America. Series: Wageningen UR Frontis Series , Vol. 13. 357 s. ISBN 1-4020-4540-9.

Finfood. Saatavissa internetistä: <http://www.finfood.fi>.

Hevostietokeskus.

Howell, J. 2005. Gender and civil society. Teoksessa: Glasius, M., Kaldor, M. & Anheier, H.K. (toim.) 2005. Global civil society. Sage. s. 38–64.

Huovari, J. 2008 (toim.) Aineeton pääoma ja talouskasvu. Tekesin katsaus 230. Saatavissa internetistä: http://www.tekes.fi/julkaisut/aineeton_paaoma_ja_taloukasvu.pdf.

Ilmatieteenlaitos. Ilmatieteenlaitoksen tilastot.

Kielikello 2007. Aloite seksistisen kielen karsimiseksi. Kielikello 3/2007. s. 4.

Kuluttajatutkimuskeskus. Saatavissa internetistä: <http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/>.

Karttunen, J., Suutarinen, J., Leppälä, J., Louhelainen, K. & Tuure, V–M. 2006. Suhteellisesti vaarallisimmat maataloustyöt – töiden organisoinnilla turvallisuutta ja tehokkuutta maitoilille. Työtehoseuran julkaisuja 397. Rajamäki: Työtehoseura. 75 s + 17 liites.

Karttunen, J. & Tuure, V-M. 2008. Töiden organisointi maatalousyrityksissä. TTS tutkimuksen tiedote, luonnonvara-ala: maatalous 4(607): 1–8.

Kasvistieto oy:n tilastot.

Kauppapuutarhaliitto ry:n tilastot.

Kemira Agron tilastot.

KTM Toimialaraportit, Toimiala-Infomedia. Saatavissa internetistä: <http://www.toimialaraportit.fi>.

KTTK. Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen tilastot.

Linnainmaa, L. 2001. Naisen lakikirja. Käytännön tietoa eri elämäntilanteisiin. WS Bookwell Oy, Helsinki.

Maanmittauslaitos. Kiinteistöjen kauppahintatilasto.

Maaseudun Tulevaisuus -lehti.

Maaseutumatkailun teemaryhmän tilastot.

Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007-2010, Maaseutupoliittikan yhteisryhmä YTR. Saatavissa internetistä: <http://www.maaseutupoliitikka.fi>.

Maitomaa Suomi 2008. Maidontuotannon tulevaisuuden vaihtoehdot -työryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio 6. Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa internetistä: http://www.mmm.fi/attachments/5uWasqT21/5yZm29dRv/Files/CurrentFile/trm6_2008_maitoraportti_020708.pdf.

- METLA. Metsäntutkimuslaitos. Metsätalastollinen vuosikirja.
- MMM. Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa internetistä: <http://www.mmm.fi>.
- MTTL. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tietokannat.
- Mustalahti, I. & Rantamäki-Lahtinen, L. 2006. Muu yritystoiminta maataloilla. Tike. Vantaa. 37 s.
- OECD Agricultural Outlook
- Paliskuntain yhdistyksen tilastot.
- Reiman T. & Oedewald P. 2008. Turvallisuuskriittiset organisaatiot. Edita. 475 s.
- Reiman T. & Oedewald P. 2007. Assessment of complex sociotechnical systems – Theoretical issues concerning the use of organizational culture and organizational core task concepts. *Safety Science* 45, s. 745–768.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen tilastot.
- Ristiluoma, R. & Sipiläinen, T. 2003. Kannattavuuskirjanpitoilajien viljelijäkysely – vuosi 2002. Teoksessa: Ristiluoma, R., Sipiläinen, T. & Kankaanhuhta, K. Kirjanpitoilajien viljelijäkyselyn tulokset ja maksuvalmius. MTT:n selvityksiä 39. Helsinki: MTT. s. 7–45 + 1 liite. Saatavissa internetistä: <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts39.pdf>
- Simola, A. 2006. Henkinen hyvinvointi. Teoksessa: Rissanen, P. (toim.). Työterveys ja maatalous Suomessa 2004. Maatalousympäristön terveydelliset riskit ja niihin vaikuttaminen. Helsinki: Työterveyslaitos. Saatavissa internetistä: <http://www.ttl.fi/NR/rdonlyres/08CB677A-E3CB-4BBB-9855-EF19AA660CC8/0/MTH2004.pdf>
- SM. Sisäasiainministeriö. Saatavissa internetistä: <http://www.intermin.fi>.
- Suomen elintarviketalouden laatustrategia ja -tavoitteet. Saatavissa internetistä: <http://www.laaturketju.fi>.
- Suomen Hippos ry:n tilastot.
- Suomen Kylätoiminta ry. Saatavissa internetistä: <http://www.maaseutuplus.fi>.
- Suomen Ratsastajainliitto ry:n tilastot.
- Suomen säädöskokoelma.
- Suomen turkiseläinten kasvattajain liiton tilastot.
- Suutarinen, J., Karttunen, J., Tuure, V-M., Rikkonen, P., Rautiainen, R., Louhelainen, K., Mattila, T. & Pehkonen, A. 2008. Kestävän maatilatalouden työturvallisuuden, -hyvinvoinnin ja -terveyden muutostekijät ja tutkimusalan kehitystarpeet 2008-2015. Maa- ja elintarviketalous 127: 77 s. Saatavissa internetistä: <http://www.mtt.fi/met/pdf/met127.pdf> Verkkojulkaisu päivitetty 17.6.2008
- Teollisuuden ja työnantajain keskusliitto. Palkkatilasto.
- Tike. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Maatilarekisteri, Maatilatilastollinen vuosikirja, Puutarhayritysrekisteri, Tietokappa, Tukirekisteri, Viljavaaka, Hanke 2000-rekisteri.
- Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito, Kuluttajahintatilasto, Maatilatalouden tulo- ja verotilasto, Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto, Suomen tilastollinen vuosikirja, Yritys- ja toimipaikkarekisteri.
- Tullihallitus. Ulkomaankauppatilasto.
- Työministeriö. Manner-Suomen ESR-ohjelma-asiakirjaesitys 2007-2013. Saatavissa internetistä <http://www.mol.fi>.
- Työturvallisuuskeskus. Työturvallisuuslaki (738/2002). Saatavissa internetistä: <http://www.tyoturva.fi/julkaisut/ekirjat/tyoturvalaki.pdf>, viitattu 29.1.2009.
- Virtanen, S.V., Notkola, V., Luukkonen, R., Eskola, E. & Kurppa, K. 2003. Work Injuries Among Finnish Farmers: A National Register Linkage Study 1996-1997. *American Journal of Industrial Medicine* 43. s. 314–325.
- Yli-Viikari, A., Lilja, T., Heikkilä, K., Kirveenummi, A., Kivinen, T., Partanen, U., Rantamäki-Lahtinen, L. & Soini, K. 2009. Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maaseutuympäristöstä. Maa- ja elintarviketalous 141. MTT, Jokioinen.

Maatalouden tuottajahintaindeksi ja maatalouden tuotantovälineiden ostohintaindeksi alaindeksineen (2000=100).¹

	Tuottajahinta- indeksi ²	Tuotantovälineiden ostohintaindeksi			
		Yhteensä	Tarvikkeet ja palvelut	Investoinnit	Rakennukset
2008	122,1 ^e	139,5	141,8	134,3	136,6
2007	109,3	122,1	119,1	129,0	132,1
2006	103,2	116,1	113,7	121,6	120,5
2005	98,9	110,8	108,2	116,8	114,0
2004	101,5	107,1	105,1	111,8	109,5
2003	99,0	104,2	102,5	108,1	106,3
2002	103,7	102,8	101,5	105,5	104,6
2001	105,2	102,2	101,8	103,1	102,4
2000	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1999	96,6	95,0	94,2	97,2	96,4
1998	101,3	96,2	96,4	95,1	95,1
1997	102,5	97,5	98,4	94,0	93,7
1996	108,1	95,6	96,4	92,5	89,7
1995	103,6	94,2	94,6	92,3	90,5

¹ Indeksit perustuvat EU:n indeksiluokituksiin.

² Sisältää myös turkistuotannon.

Lähde: Tilastokeskus.

Eräitä lukuja maatalouden rakenteesta.

	Maatilojen ¹	Tilojen ¹	Maidon-	Maatalouden työlliset ²	
	lukumäärä 1 000 kpl	keskikoko, ha	lähettäjiä lkm 1 000 kpl	1 000 henkeä	% työllisistä
2008	66	35,0	12	90	3,6
2007	67	34,4	13	89	3,6
2006	69	33,3	15	91	3,7
2005	70	33,0	16	93	3,9
2004	72	31,5	17	93	3,9
2003	74	30,6	18	99	4,2
2002	75	30,0	19	106	4,5
2001	77	29,1	21	112	4,7
2000	80	28,0	22	118	5,1
1999	..	..	24	121	5,3
1998	88	25,0	26	120	5,4
1997	90	24,0	28	130	6,0
1996	94	22,9	30	133	6,3
1995	100	21,7	32	141	6,7
1994	115	19,2	34	153	7,4
1993	116	18,8	35	154	7,4

¹ Tuotantotoimintaa harjoittavat ns. aktiivitalat.

² Vuosien 1997–1998 aikana tehdyn muutosten mukaiset korjatut luvut.

Lähteet: Tike, Tilastokeskus.

Eläinten lukumäärä kesäkuun laskennan mukaan sekä lehmien keskituotos.

	Lehmiä 1 000 kpl	Keskituotos l/lehmä	Sikojia 1 000 kpl	Kanoja 1 000 kpl
2008 ¹	289	7 767	1 483	3 190
2007 ¹	296	7 796	1 448	3 134
2006 ¹	309	7 646	1 436	3 103
2005 ¹	319	7 505	1 401	3 128
2004 ¹	324	7 404	1 365	3 069
2003 ¹	334	7 251	1 375	3 016
2002 ¹	348	7 117	1 315	3 212
2001 ¹	355	6 932	1 261	3 202
2000 ¹	364	6 786	1 296	3 110
1999 ¹	372	6 443	1 351	3 361
1998 ¹	383	6 225	1 401	3 802
1997 ¹	391	6 183	1 467	4 152
1996 ¹	392	5 993	1 395	4 184
1995 ¹	399	5 982	1 400	4 179
1994	417	5 869	1 298	4 090
1993	426	5 648	1 273	4 025
1992	428	5 613	1 298	3 969
1991	446	5 619	1 344	4 138

¹ 1.5.

Lähde: Tike.

Pääravinteiden myynti peltolannoitteissa lannoitusvuosittain, kg/ha ja hehtaarisato, ry/ha.

	Typpi kg/ha	Fosfori kg/ha	Kalium kg/ha	Ry-sato (ml. oljet) ry/ha
2007–08	78,5	7,8	24,3	..
2006–07	73,5	7,9	24,6	..
2005–06	73,9	8,6	25,3	4 673
2004–05	75,0	9,2	25,9	4 826
2003–04	76,5	9,3	26,4	4 630
2002–03	80,0	9,8	27,8	4 478
2001–02	80,5	10,1	28,3	4 692
2000–01	83,2	10,8	31,1	4 531
1999–00	84,2	10,4	30,5	4 900
1998–99	81,0	11,0	31,1	3 146
1997–98	85,0	11,4	32,6	2 980
1996–97	86,0	11,8	32,5	3 816
1995–96	92,3	16,1	34,3	3 736
1994–95	101,6	20,0	38,5	3 655
1993–94	94,1	19,0	40,0	3 810
1992–93	94,3	19,4	39,8	3 912
1991–92	92,8	19,9	39,7	3 269

Lähde: Tike.

Maatalouden (pl. puutarhatalous) kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008e
KASVINVILJELYTUOTTO							
Ruis	7,1	6,1	5,1	3,4	3,2	10,7	10,5
Vehnä	48,9	55,2	54,6	53,3	50,9	88,6	95,9
Ohra	80,4	69,3	67,1	64,3	73,9	135,0	137,0
Kaura	56,3	45,5	36,9	33,5	31,9	66,5	71,9
Ruokaperuna	50,3	38,5	51,2	47,0	33,1	59,8	64,3
Teollisuusperuna	22,7	18,2	19,2	19,6	17,2	19,1	21,5
Sokerijuurikas	47,8	56,8	60,9	51,4	42,8	22,8	18,0
Öljykasvit	22,2	19,8	13,2	18,7	26,7	33,5	31,4
Muu kasvinviljely	6,1	10,5	10,8	8,1	9,1	11,0	10,9
Kasvinviljelytuotto yhteensä	342,0	319,9	319,0	299,3	288,7	447,0	461,3
KOTIELÄINTUOTTO							
Maito	888,9	871,1	844,0	814,2	811,7	869,8	1029,6
Naudanliha ilman pikkukasikanlihaa	168,7	185,5	185,0	177,7	184,6	195,3	197,4
Sianliha	255,9	229,7	246,1	261,6	262,0	280,6	313,5
Lampaanliha	1,2	1,1	1,3	1,3	1,4	1,6	1,6
Siipikarjanliha	104,2	110,2	111,1	104,5	100,9	112,0	134,2
Kananmunat	45,4	42,4	41,8	34,9	35,4	43,7	55,2
Muu kotieläintuotanto	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Kotieläintuotto yhteensä	1464,6	1440,2	1429,6	1394,4	1396,1	1503,2	1731,8
Markkinahintainen tuotto yhteensä	1806,6	1760,1	1748,6	1693,7	1684,9	1950,2	2193,1
SATOVAHINKOKORVAUKSET	4,0	2,7	2,7	19,6	1,0	5,2	1,6
VUOKRATUOTTO							
Tuotantovälineistä	36,0	36,4	36,5	36,8	37,4	19,2	20,0
Rakennuksista ja maasta	29,3	29,6	29,7	30,2	31,7	74,8	76,4
Vuokratuotot yhteensä	65,3	66,0	66,2	67,0	69,1	94,0	96,4
Muut tuotot ja korvaukset (energiaveron palautus)							29,8
TUET							
EU-tilatuki (2006 alkaen tilatukiosuus)					489,6	485,5	488,2
CAP-peltokasvituki	341,1	353,2	366,4	381,5	5,8	5,5	5,0
CAP-kotieläintuki	87,7	93,8	88,1	142,3	51,1	32,6	32,6
Muut EU-tulotuet (2006 alkaen muu tukiosuus)					29,7	15,8	33,2
Luonnonhaittakorvaus	422,1	419,4	420,2	418,3	417,1	417,3	417,9
Ympäristötuki	277,4	283,8	290,3	284,1	289,9	303,2	317,3
Pohjoinen eläinyksikkötuki	102,0	105,3	114,1	99,7	99,3	101,0	101,0
Muut kansalliset eläintuet	79,6	80,0	78,9	65,1	59,5	56,8	50,6
Muut kansalliset hehtaarituet	132,9	147,4	148,1	221,7	230,3	225,7	190,3
Tuotantotuet							
- maito	230,4	211,5	228,0	185,5	162,9	166,8	170,1
EU-järjestelmän mukaiset tuet yhteensä	1128,4	1150,1	1165,0	1226,2	1283,2	1259,8	1294,2
Kansalliset tuet	544,9	544,2	569,1	572,0	551,9	550,3	512,0
Tukituotot yhteensä	1673,3	1691,6	1734,1	1798,2	1835,1	1810,1	1806,2
MAATALOUDEN KOKONAISTUOTTO YHTEENSÄ	3549,2	3520,5	3551,6	3578,4	3590,1	3859,6	4127,1

Maatalouden (pl. puutarhatalous) kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008e
MAATALOUDEN KUSTANNUKSET							
Väkilannoitteet	180,0	176,9	166,5	169,9	175,2	176,6	291,9
Maatalouskalkki	32,5	22,8	20,0	21,2	26,9	20,2	25,8
Väkirehut	383,9	346,0	350,5	341,0	335,8	380,8	436,9
Rehunsäilöntäaineet	21,0	20,8	21,6	22,2	23,2	24,1	25,4
Kasvinsuojeluaineet	49,8	59,2	60,2	64,1	61,0	60,1	67,4
Ostosiemenet	41,0	46,9	57,5	60,4	57,4	56,7	68,9
Poltto- ja voiteluaineet	145,2	135,6	157,5	199,6	219,8	234,0	315,5
Sähkö	66,4	79,0	80,0	78,9	83,9	93,2	107,1
Yleismenot	288,8	286,3	294,1	304,5	318,1	326,1	344,0
Palkkakustannus							
- palkat	81,0	90,0	92,1	97,6	100,0	99,3	104,4
- sosiaalikulut	54,6	60,8	63,2	66,8	68,6	68,0	69,9
Koneet ja kalusto							
- poistot	354,8	366,1	381,3	402,2	417,4	432,6	461,9
- kunnossapito	146,4	149,8	155,0	160,0	168,5	174,2	182,2
Työvälineet ja laitteet	44,0	43,9	45,8	48,3	50,1	52,0	55,5
Rakennukset ja rakennelmat							
- poistot	232,0	235,9	243,1	251,0	264,4	289,9	299,8
- kunnossapito	41,6	42,6	43,5	44,9	46,6	50,0	51,0
Salaojat, sillat, aidat, yms.							
- poistot	67,0	68,1	70,2	73,1	77,0	84,5	87,3
- kunnossapito	21,1	21,6	22,1	23,0	23,9	25,6	26,1
Velkojen korot	137,3	126,8	128,4	122,1	122,7	130,6	150,2
Vuokramenot							
- tuotantovälineistä	41,0	41,5	41,5	42,2	43,0	22,0	22,9
- maasta	81,0	81,9	82,1	84,2	88,3	144,1	148,7
Maatalousyrittäjiltä peritty kustannus							
- tapaturmavakuutusmaksusta	9,4	11,8	11,7	11,6	11,8	12,1	10,2
- sijaisavusta	13,0	15,2	15,6	16,2	16,0	15,8	15,5
- viikkovapaasta	3,8	4,4	5,2	5,5	6,5	6,5	6,7
MAATALOUDEN KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2536,4	2533,9	2608,8	2710,8	2806,2	2978,9	3375,0
MAATALOUSTULO ILMAN PUUTARHA-TALOUTTA	1012,8	986,6	942,8	867,6	783,9	880,7	752,1

Puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008e
AVOMAATUOTANTO							
Vihannekset	80,0	83,3	80,0	76,2	82,1	99,7	95,4
Marjat ja hedelmät	37,0	39,2	37,2	35,6	37,0	46,7	56,4
Muut	20,2	20,2	21,2	21,2	21,2	22,3	23,4
Yhteensä	137,2	142,7	138,4	133,0	140,3	168,6	175,2
KASVIHUONETUOTANTO							
Koristekasvit	110,1	99,6	104,8	96,6	93,8	98,7	96,7
Vihannekset	112,9	115,2	119,0	124,3	140,8	135,9	140,4
Yhteensä	223,1	214,8	223,8	220,8	234,6	234,6	237,1
Markkinahintainen tuotto yhteensä	360,3	357,5	362,2	353,8	375,0	403,2	412,3
TUET							
Kasvihuonetuki	40,5	40,3	40,1	40,1	39,1	38,2	37,3
Avomaan puutarhatuotteiden tuki	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0	1,9	1,8
Muut tuet	7,9	11,4	11,8	11,9	14,6	19,1	18,9
Yhteensä	50,4	53,6	53,9	54,0	55,8	59,2	58,0
PUUTARHATALOUDEN KOKONAISTUOTTO YHTEENSÄ	410,7	411,1	416,1	407,8	430,7	462,4	470,3
KUSTANNUKSET							
Lannoitteet ja kalkki	7,7	7,6	7,8	8,2	8,5	8,9	15,4
Kasvinsuojelu	5,0	5,6	5,6	5,5	5,3	5,2	5,6
Siemenet, sipulit, taimet	14,1	13,6	13,4	13,9	13,6	14,5	17,0
Muut aineet ja tarvikkeet	34,8	34,8	35,7	36,7	38,6	40,4	48,1
Palkkakustannus	69,7	65,2	74,7	75,9	79,7	80,2	79,9
Poltto- ja voiteluaineet	14,6	15,7	17,8	23,4	24,1	23,8	31,0
Sähkö	17,8	21,5	21,8	21,5	23,2	24,2	27,0
Velkojen korot	15,2	15,2	14,5	13,5	13,5	14,1	14,1
Koneiden ja kaluston poistot	21,9	22,3	23,3	24,7	25,4	26,4	28,2
Rakennusten poistot	20,7	21,0	21,7	22,5	23,8	26,1	27,0
Salajojen yms. poistot	1,7	1,7	1,8	1,9	1,9	2,1	2,2
Muut kustannukset	52,0	52,7	50,5	52,1	53,7	55,9	58,2
PUUTARHATALOUDEN KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	275,2	276,9	288,6	299,8	311,3	321,7	353,8
PUUTARHATULO	135,4	134,2	127,6	108,0	119,4	140,7	116,5

Maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelma käyvin hinnoin, milj. euroa.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008e
MAATALOUSTUOTTO	3549,3	3520,5	3551,6	3578,4	3590,1	3859,6	4127,1
PUUTARHATUOTTO	410,7	411,1	416,1	407,8	430,7	462,4	470,3
TUOTTO YHTEENSÄ	3960,0	3931,6	3967,7	3986,3	4020,8	4322,0	4597,4
MAATALOUSTUOTTO	2536,4	2533,9	2608,8	2710,8	2806,2	2978,9	3375,0
PUUTARHATALOUSTUOTTO	275,2	276,9	288,6	299,8	311,3	321,7	353,8
KUSTANNUKSET YHTEENSÄ	2811,6	2810,8	2897,3	3010,6	3117,5	3300,6	3728,8
MAA- JA PUUTARHATALOUDEN MAATALOUSTULO	1148,3	1120,7	1070,4	975,6	903,3	1021,4	868,6

Maatalouden tuet¹.

EU:N KOKONAAN TAI OSITTAIN RAHOITTAMAT TUET VUONNA 2009, €/hehtaari tai €/yksikkö

Tukialue	A	B	C1	C2	C2pohj.	C3	C4
CAP-TILATUKI, €/ha							
Tilatuki (alueellinen tasatukiosa), €/ha	246,6	195,8	195,8	152,7	152,7	152,7	152,7
Tilakohtaiset lisäosat:							
Sonnipalkkion lisäosa,							
€/eläinyksiköiden keskimäärä	63	63	63	63	63	63	63
Härkäpalkkion lisäosa,							
€/eläinyksiköiden keskimäärä	45	45	45	45	45	45	45
Tärkkelysperunan lisäosa,							
€/viitekauden tärkkelystonnien keskiarvo	17,69	17,69	17,69	17,69	17,69	17,69	17,69
Maitolisäosa, €/viitemäärättonni							
	24,49	24,49	24,49	24,49	24,49	24,49	24,49
Sokerijuurikkaan lisäosa,							
€/perustoimituskauden tonni	101,65	101,65	101,65	101,65	101,65	101,65	101,65
PELTOKASVIEN TUOTANTOPALKKIO²	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
CAP-ELÄINTUKI, €/eläinyksikkö							
Sonnipalkkio	157,5	157,5	157,5	157,5	157,5	157,5	157,5
Härkäpalkkio	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5	112,5
Emolehmäpalkkio	200	200	200	200	200	200	200
Uuhipalkkio ³	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5
Teurastetut hiehot ja sonnit	80	80	80	80	80	80	80
LFA-TUKI, €/ha⁴							
LFA-tuki	150	200	200	210	210	210	210
LFA-lisäosa ⁵							
- perusosa	20	20	20	25	25	25	25
- kotieläintilan korotus	80	80	80	80	80	80	80
ELÄINTEN HYVINVOINNIN TUKI, €/eläinyksikkö							
		Perusehtojen tuki		Lisäehtojen tuki			
Naudat			17,50	3,58–21,29			
Siat			5,00	1,53–13,29			
YMPÄRISTÖTUKI, €/ha							
		Kasvinviljelytila		Kotieläintila			
Vilja, öljykasvit, valkuaiskasvit, nurmet			93	107			
Ryhmän 1 puutarhakasvit (avomaan vihannekset ym.)			450	450			
Ryhmän 2 puutarhakasvit (marja- ja hedelmäkasvit)			438	438			
Luonnonhoitopellot (monivuotiset nurmipellot)			170	170			
Luonnonhoitopellot (monimuotoisuuspellot)			300	300			
Eräät siemenmaustekasvit			181	181			

Ympäristötuen lisätoimenpiteet (A-, B- ja C-tukialueet): vähennetty lannoitus 10 €/ha, typpilannoituksen tarkentaminen peltokasveilla 23 €/ha, lannanlevitys kasvukaudella 27 €/ha, peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys ja kevennetty muokkaus 11 €/ha, ravinnettaseet 18 €/ha.

Vain A- ja B-tukialueilla valittavat lisätoimenpiteet: peltojen talviaikainen kasvipeitteisyys 30 €/ha, peltojen tehostettu talviaikainen kasvipeitteisyys 45 €/ha, viljelyn monipuolistaminen 24 €/ha, laajaperäinen nurmituotanto 55 €/ha ja kerrääjäkasvien viljely 13 €/ha.

Puutarhatilojen lisätoimenpiteet (A-, B- ja C-tukialueet): typpilannoituksen tarkentaminen puutarhakasveilla 90 €/ha, katteen käyttö monivuotisilla puutarhakasveilla 256 €/ha ja tuhoeläinten tarkkailumenetelmien käyttö 144 €/ha.

Ympäristötuen erityistukisopimukset: sopimuskaudesta riippuen 13,46–500 €/tukiyksikkö.

¹ Mukana ovat keskeisten tuotteiden tuet, eikä taulukko näin ollen kata kaikkia tukia.

² Maksimitukitaso. Tukikelpoisia kasveja ovat syysruis, syysvehnä, ruisvehnä, syyskylväinen spelttvehnä, syysrapsi, syysrypsi, kevät-rapsi, kevätrypsi, auringonkukka, soijapapu, härkäpapu, makea lupiini, öljypellava, kuitupellava, kuituhamppu, peltoherne (eli ruoka- ja rehuperheet) sekä vilja- ja valkuaiskasvien seoskasvustot.

³ Maidontuotantoeläimet 8,4 €/eläin. Lisäksi epasuotuisten maatalousalueiden LFA-lisä on 3,5 euroa uutta kohden.

⁴ Kotieläintilaksi katsotaan LFA-tuessa tila, jolla eläintiheys on vähintään 0,4 EY/ha tai tilalla on koko sitoumuskauden vähintään 10 eläinyksikköä ja eläintiheys on vähintään 0,2 EY/ha.

⁵ LFA-tuen lisäosaan kohdistuu leikkauksia maksukattojen vuoksi. Vuonna 2008 tukea maksettiin 97,3 % hehtaarikohtaisesta maksimimäärästä.

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
	Yksikkö	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks
KANSALLISET TUET							
ETELÄ-SUOMEN KANSALLINEN TUKI, POHJOINEN TUKI JA KASVINVIJELYN TUKI							
Eläinyksikkökohtainen tuki							
Kotieläintuki emolehmistä							
A ja B	€/ey	146	86	80	77	73	83
C1	€/ey	309	299	296	295	295	300
C2	€/ey	309	299	296	295	295	300
C2pohj. ja saaristo	€/ey	385	375	372	371	371	376
C3	€/ey	460	450	447	446	446	451
C4	€/ey	645	635	632	631	631	636
Kotieläintuki sonneista yli 6 kk							
A ja B	€/ey	336	219	208	199	187	187
C1	€/ey	477	415	417	414	414	414
C2	€/ey	485	423	425	422	422	422
C2pohj. ja saaristo	€/ey	561	499	501	498	498	498
C3	€/ey	637	575	577	574	574	574
C4	€/ey	822	760	762	759	759	759
Kotieläintuki uuhista							
A ja B	€/ey	333	212	197	194	184	184
C1	€/ey	467	404	399	390	390	390
C2	€/ey	475	412	407	398	398	398
C2pohj. ja saaristo	€/ey	551	488	483	474	474	474
C3P1-P2	€/ey	879	816	758	664	664	664
C3P3-P4	€/ey	980	917	839	745	745	745
C4P4	€/ey	1 165	1 102	1 049	956	956	956
C4P5	€/ey	1 165	1 102	1 049	956	956	956
Kotieläintuki lihasiat							
A ja B	€/ey	259	215	206	199	174	*)
C1	€/ey	222	226	220	210	210	**)
C2	€/ey	222	226	221	213	213	**)
C2pohj. ja saaristo	€/ey	359	307	302	293	293	**)
C3	€/ey	359	307	302	293	293	**)
C4	€/ey	359	307	302	293	293	**)
Kotieläintuki kanat							
A ja B	€/ey	256	207	203	201	172	*)
C1	€/ey	205	199	206	201	204	**)
C2	€/ey	207	202	206	204	207	**)
C2pohj. ja saaristo	€/ey	345	288	292	290	293	**)
C3	€/ey	412	355	359	357	360	**)
C4	€/ey	412	355	359	357	360	**)
Broilerit ja lihasipikarjaemot							
A ja B	€/ey	240	196	191	187	157	*)
C1	€/ey	187	187	196	185	171	**)
C2	€/ey	191	191	201	190	177	**)
C2pohj. ja saaristo	€/ey	326	277	288	277	263	**)
C3	€/ey	326	277	288	277	263	**)
C4	€/ey	326	277	288	277	263	**)

- Vuosien 2004–2007 tukitasot vahvistettu. Vuosien 2008–2009 tukitasot voivat muuttua maksukattojen vuoksi.

*) Vuodesta 2009 alkaen tuki maksetaan tuotannosta irrottuna hehtaaritukena vuoden 2007 tilakohtaisen viitemäärän mukaan. Vuonna 2009 tukimäärä alenee noin 6,5 % edellisestä vuodesta kotieläintilan hehtaarituki huomioiden.

**) Vuodesta 2009 alkaen tuki maksetaan tuotannosta irrottuna hehtaaritukena vuoden 2007 tilakohtaisen viitemäärän mukaan. Tuki maksetaan vuoden 2008 suuruisena 200 eläinyksikköön saakka. C1 ja C2 tukialueilla tämä vastaa 286 emakkoa tai noin 867 lihasika-paikkaa (oletuksena kolme tuotettua erää vuodessa), kanoilla noin 16 000 kanaa paikkaa ja broilereilla 42 000–43 000 eläinpaikkaa. Yli 200 eläinyksikön ylittävältä osalta tuki on sama kuin tukialueilla A ja B.

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
	Yksikkö	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks
Pohjoiset teurastustuet							
Teurastetut sonnit C3–C4							
P1–P2	€/teur.eläin	131	131	131	131	131	131
P3–P4	€/teur.eläin	182	182	182	182	182	182
P5	€/teur.eläin	333	333	333	333	333	333
Teurastetut hiehot							
A ja B	€/teur.eläin	150	147	121	135	144	114
C1	€/teur.eläin	210	210	270	269	269	269
C2	€/teur.eläin	210	210	270	269	269	269
C2pohj. ja saaristo	€/teur.eläin	259	259	319	318	318	318
C3	€/teur.eläin	301	301	361	360	360	360
C4	€/teur.eläin	387	387	447	446	446	446
Maidon tuotantotuki							
A ja B	snt/l	5,6	3,3	3,3	3,5	3,5	2,8
C1	snt/l	10,0	7,6	7,6	8,4	7,8	7,6
C2	snt/l	10,6	8,2	8,2	9,0	8,5	8,3
C2pohj.	snt/l	11,9	9,5	9,5	10,1	9,5	9,3
C3P1	snt/l	14,9	12,5	12,5	13,1	12,5	12,3
C3P2	snt/l	16,6	14,2	14,2	14,8	14,2	14,0
C3P3-P4	snt/l	19,2	16,8	16,8	17,4	16,8	16,6
C4P4	snt/l	23,9	21,5	21,5	22,1	21,5	21,3
C4P5	snt/l	33,1	30,7	30,7	31,1	30,7	30,5
Kasvinviljelyn tuki							
A- ja B-tukialueet ¹							
Vehnä	€/ha	79–104	86–105	81–105	88–105	88–105	88–105
Ruis	€/ha	88–129	96–127	90–119	98–129	98–129	98–129
Mallasohra	€/ha	65–84	71–84	67–84	73–84	73–84	73–84
Rehuvilja	€/ha	3–5	4–6	4–5	4–6	4–6	4–6
Rehunurmi	€/ha	88–129	96–127	90–119	98–129	98–129	98–129
Öljykasvit	€/ha	88–128	96–127	90–119	98–129	98–129	98–129
Tärkkelysperuna	€/ha	88–128	96–127	90–119	98–129	98–129	98–129
Avomaanvihannekset	€/ha	299–383	326–384	306–361	333–392	333–392	333–392
C1-tukialue ¹							
Vehnä	€/ha	57	56	60	57	47	47
Ruis	€/ha	112	112	112	112	112	112
Mallasohra	€/ha	70	70	70	70	70	70
Öljykasvit	€/ha	100	100	100	100	100	100
Tärkkelysperuna	€/ha	143	133	133	133	133	133
Avomaanvihannekset	€/ha	377	348	348	348	348	348
Peltokasvit ilman viljoja	€/ha	100	100	100	100	100	100
C2- ja C2P-tukialueet ¹							
Vehnä	€/ha	57	56	60	57	47	47
Ruis	€/ha	112	112	112	112	112	112
Mallasohra	€/ha	70	70	70	70	70	70
Öljykasvit	€/ha	27	27	27	27	27	27
Tärkkelysperuna	€/ha	143	133	133	133	133	133
Avomaanvihannekset	€/ha	377	348	348	348	348	348
Peltokasvit ilman viljoja	€/ha	27	27	27	27	27	27
C3- ja C4-tukialueet							
Avomaanvihannekset	€/ha	377	348	348	348	348	348

- vuosien 2004–2007 tukitasot vahvistettu. Vuosien 2008–2009 tukitasot voivat muuttua mm. maksukattojen vuoksi.

¹ A- ja B-alue ympäristötuen lisäosa, C-alue pohjoinen tuki.

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
	Yksikkö	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks	€/yks
Etelä-Suomen erikoiskasvituki							
A- ja B-tukialueet							
Täkkelysperuna	€/ha					105	100
Avomaanvihannekset	€/ha					105	100
Kotieläintilan hehtaarituki							
A- ja B-tukialueet							
Sokerijuurikkaan kansallinen tuki	€/ha			60	367	350	350
Yleinen hehtaarituki viljelyalalta C2–C4							
Viljat ja muut peltokasvit							
C2, C2P ja saaristo	€/ha	27	30	30	30	30	30
C3	€/ha	43	46	46	46	46	46
C4	€/ha	94	97	97	97	97	97
Muut kasvit							
C2, C2P ja saaristo	€/ha	34	35	35	35	35	35
C3	€/ha	50	51	51	51	51	51
C4	€/ha	101	102	102	102	102	102
Nuorten viljelijöiden hehtaarituki C1–C4	€/ha	30	32	32	36	36	36
Kasvihuonetuki A ja B							
yli 7 kk	€/m ²	11,4	11,4	11,3	11,3	11,0	10,9
2–7 kk	€/m ²	5,7	5,1	4,3	4,1	4,0	4,0
Kasvihuonetuki C1 ja C2							
yli 7 kk	€/m ²	12,0	12,8	12,8	12,7	11,3	4,3
2–7 kk	€/m ²	6,0	5,9	5,3	4,8	4,3	41,2
Kasvihuonetuki C2P							
yli 7 kk	€/m ²	11,4	11,4	11,4	11,3	11,3	13,2
2–7 kk	€/m ²	5,7	5,3	4,8	4,3	4,3	4,3
Kasvihuonetuki C3–C4							
yli 7 kk	€/m ²	11,4	11,4	11,4	11,3	11,3	11,2
2–7 kk	€/m ²	5,7	5,3	4,8	4,3	4,3	4,3
Puutarhatuotteiden varastointituki							
A- ja B-tukialueet							
Varastot lämpösäätelyjärjestelmällä	€/m ³	12,5	10,7	12,0	11,0	13,6	14,2
Muut varastot	€/m ³	8,6	7,4	8,3	6,8	8,4	8,8
C-tukialueet							
Varastot lämpösäätelyjärjestelmällä	€/m ³	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2	14,2
Muut varastot	€/m ³	9,8	9,8	9,8	8,8	8,8	8,8

- vuosien 2004–2007 tukitasot vahvistettu. Vuosien 2008–2009 tukitasot voivat muuttua mm. maksukattojen vuoksi

Eläinyskoiden muunkertoimet kansallisissa tuissa

Eläinyskikkö	Eläinyskikkö	Eläinyskikkö	Eläinyskikkö
Emolehmat	1	Kutut	0,48
Emolehmäehot, yli 2 vuotta	1	Emakot, karjut	0,7
Emolehmäehot, 8 kk–2 vuotta	0,6	Kanat, mukaan lukien emokanat	0,013
Sonnit ja härät, yli 2 vuotta	1	Broilerit	0,0053
Sonnit ja härät, 6 kk–2 vuotta	0,6	Broileriemot	0,025
Uuhet	0,15	Hanhi-, ankka- ja kalkkunaemot	0,026
		Sorsa- ja fasaaniemot, tarhatut	0,013
		Hevoset	
		- siitostammat (hevoset ja ponit)	1
		- suomenhevoset, vähintään 1 vuotta	0,85
		- 1–3-vuotiaat muut hevoset ja ponit	0,6

Eläinyskoiden muodostaminen lihasikojen, nuorien siitosemakoiden, nuorien siitoskarjujen, kalkkunoiden, hanhien, ankojen sekä tarhattujen sorsien ja fasaanien osalta

13 teurastettua lihasikaa	1 ey	585 teurastettua ankaa	1 ey
13 siitokseen myytyä nuorta emakkoa tai karjua	1 ey	1 375 teurastettua tarhattua sorsaa	1 ey
223 teurastettua kalkkunaa	1 ey	1 375 teurastettua tarhattua fasaania	1 ey
325 teurastettua hanhea	1 ey		

MTT Taloustutkimuksen julkaisuja

- No 98 Lehtonen, H. 2001. Principles, structure and application of dynamic regional sector model of Finnish agriculture. 265 p.
- No 99 Vihinen, H. 2001. Recognising Choice. A Study of the Changing Politics of the Common Agricultural Policy through an Analysis of the MacSharry Reform Debate in Ireland and the Netherlands. 247 p.
- No 100 Peltola, J. 2002. Three Approaches to Mathematical Models for Finnish Natural Resource Management. 97 p.
- No 101 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2002. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2002. 94 s.
- No 101a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2002. Finnish Agriculture and Rural Industries 2002. 94 p.
- No 102 Jansik, C. 2002. Determinants and Influence of Foreign Direct Investments in the Hungarian Food Industry in Central and Eastern European Context. An Application of the FDI-Concentration Map Method. 312 p.
- No 103 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2003. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2003. 94 s.
- No 103a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2003. Finnish Agriculture and Rural Industries 2003. 94 p.
- No 104 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2004. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2004. 94 s.
- No 104a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2004. Finnish Agriculture and Rural Industries 2004. 94 p.
- No 105 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2005. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005 - Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. 94 s.
- No 105a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2005. Finnish Agriculture and Rural Industries 2005 - Ten Years in the European Union. 94 p.
- No 105b Niemi, J. & Ahlstedt, J. (red.). 2005. Finlands lantbruk och landsbygdsnäringar 2005 - Tio år i Europeiska unionen. 94 s.
- No 106 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2006. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2006. 96 s.
- No 106a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2006. Finnish Agriculture and Rural Industries 2006. 96 p.
- No 107 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2007. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2007. 96 s.
- No 107a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2007. Finnish Agriculture and Rural Industries 2007. 96 p.
- No 108 Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.). 2008. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2008. 96 s.
- No 108a Niemi, J. & Ahlstedt, J. (eds.). 2008. Finnish Agriculture and Rural Industries 2008. 96 p.

TALOUS-
TUTKIMUS

ECONOMIC
RESEARCH

EKONOMISK
FORSKNING

ISBN 978-951-687-149-6
ISSN 1458-2996

Vammalan Kirjapaino Oy
2009